

Masteroppgave i statsvitenskap STV-3900, november 2014

FORENTE BESKYTTERE?

Studie av intervensjonen i Libya i 2011

Johan Martin Aarstein

UiT NORGES ARKTISKE UNIVERSITET

Fakultetet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging

Omslaget er designet av Johan Martin Aarstein, på basis av hva som var NATOs offisielle logo for operasjon *Unified protector*.

Programvare som er brukt er:

Adobe Illustrator og InDesign CS5 til omslag og layout,
Microsoft Word 2011 til tekstbehandling,
og EndNote x7 til behandling av referanser.

Sammendrag

I mars 2011 vedtok FN en flyforbudssone over Libya for å opprette våpenhvile og å beskytte sivile. Foranledningen for vedtaket var et opprør som på kort tid hadde eskalert til borgerkrig mellom landets *de facto* diktator Muammar Gaddafi på den ene siden, og en opposisjon representert av et selvoppnevnt nasjonalt overgangsråd på den andre. En utbredt frykt i FN var at Gaddafi ville begå omfattende drap på sivile dersom man ikke intervenerte. Flyforbudssonen ble håndhevet av NATO, som tolket FN-vedtaket som en fullmakt til å angripe Gaddafi-regimets styrker fra luften, og å bistå opposisjonen i ta makten i Libya. I ettertid mottok NATO-land kritikk for å ha brutt FNs mandat. Til NATOs forsvar ble det hevdet at FN-mandatets overordnede formål om å beskytte sivile rettferdiggjorde NATOs strategi. For å forklare avviket mellom FNs vedtak og NATOs aksjon, samt å bedømme hvorvidt aksjonen var innenfor rammene av FNs mandat, har jeg stilt hypoteser som tar utgangspunkt i teorier om internasjonale relasjoner, og prosessteori. Datagrunnlaget har vært offentlig tilgjengelige granskingsrapporter og journalistiske vitnesbyrd. I tråd med funnene ser det ut til at en våpenhvile på flere tidspunkt i borgerkrigen ville latt seg gjøre å opprette for NATO, men at ulike prosessrelaterte fenomener sammenfalt på en måte som i praksis utelukket dette. FN og NATOs tilbøyelighet til å ville støtte én part, og politikeres hensyn til prestisje, ønske om å minimere statlige utgifter, samt mulige motvilje til å problematisere sine egne standpunkt, angis i oppgaven som mulige forklaringene på NATOs valg av strategi i Libya. Fordi det ikke ser ut til å foreligge rimelige antakelser til grunn for NATOs valg om ikke å forsøke å opprette våpenhvile, argumenterer jeg i oppgaven for at NATO-aksjonen var i strid med FN mandatets krav om å beskytte sivile med alle midler.

FORORD

Da jeg ved frokostbordet i Tromsø, en vårmorgen for snart fire år siden, hørte på radio at FN hadde vedtatt å innføre flyforbudssone over Libya, følte jeg lettelse. Endelig kom *det internasjonale samfunnet* på banen for å hindre et nytt Rwanda fra å skje, tenkte jeg. Da de første bombene falt, og kritiske røster begynte å stille spørsmål ved hvorvidt disse var innenfor eller utenfor FN-mandatet, tenkte jeg, – er dette relevant når formålet er å hindre et folkemord? Da jeg fra sofaen et halvt år seinere så en blodstenkt Gaddafi bli dyttet gjennom en folkemasse, følte jeg gru, samtidig som jeg tenkte, – sånn går det.

Etter hvert merket jeg meg hvordan Libya-aksjonen fortsatte å splitte de som hadde ei mening om den. De som i forkant hadde vært kritiske, mente i etterkant at NATOs tøying av FN-mandatet bekreftet bekymringen deres; mens de som i forkant var positive, som meg, mente i etterkant at man til tross for enkelte feil hadde lyktes i det mest vesentlige: å forhindre at Gaddafi gjorde alvor av truslene om å *rensse Libya person for person*.

I arbeidet med denne oppgaven har jeg vært nødt til å justere forståelsen min av intervensjonen i Libya. I tillegg har jeg fått nye perspektiver på internasjonal politikk og humanitære intervensjoner. Forhåpentligvis vil den som leser oppgaven oppleve noe av det samme.

Jeg vil gjerne takke veilederen min, Peter Stuart Robinson, for tålmodighet og gode råd; Majed Abusalama, for hjelp til å oversette en av Gaddafis taler; alle på Lesehus Øst, for oppmuntrende ord, hyggelig prokrastinering, kjeks, sjokolade og kaffe; mine triveligste utekontor: Sivertsens Kafé og Verdensteateret; Kjersti Aarstein for korrekturlesing, uvurderlig tilbakemeldinger og moralsk støtte; og min elskede Solveig, for å ha hjulpet meg opp om morgenen, laget middag, lest og kommentert og vært min klippe.

Johan Martin Aarstein,

Tromsø, 14. november 2014.

INNHALDSFORTEGNELSE

Sammendrag	vii
<i>Forord</i>	ix
1 INNLEDNING	1
1.1 Problemstilling og hypoteser	3
1.2 Avgrensning og innledende antakelser	4
1.2.1 Forbehold om begrepsbruk	5
1.3 Empiri og metode	7
1.3.1 Kildebruk	8
1.3.2 Disposisjon av oppgaven	9
2 TEORETISKE PERSPEKTIVER	11
2.1 Krig, etikk og folkerett	11
2.1.1 Rettferdig krig-teori	13
2.1.2 Suverenitet, humanitær intervensjon og Responsibility to protect	15
2.2 Internasjonale relasjonsteorier	22
2.2.1 Politisk realisme	22
2.2.2 Nymarxisme	28
2.2.3 Allison's prosessmodeller	32
2.3 Oppsummering av teorikapitlet	37
3 ANALYSE	39
3.1 Libyas moderne historie	39
3.1.1 Libya før 1969	39
3.1.2 Gaddafis statskupp	41
3.1.3 Libya etter Sovjet	44
3.1.4 Gaddafis ideologi	46
3.2 Sentrale temaer i forhold til intervensjonen	47
3.2.1 Regimets retorikk	47
3.2.2 Beskyldninger om bruk av leiesoldater og om massevoldtekt	52
3.2.3 Massedrap og beskyldninger om folkemord	56
3.3 Hypoteser og drøfting	64
3.3.1 Hypotese 1: aktører i NATO hadde utsikter til gevinst ved å styrte Gaddafi	64
3.3.2 Hypotese 2: våpenhvile lot seg ikke gjøre å opprette	73
3.3.3 Hypotese 3: trekk ved prosessen bidro til å utelukke våpenhvile	78
3.3.4 Kontrafaktisk drøfting	91
4 AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	95
4.1 Hypotesenes forklaringskraft	95
4.2 Intervensjonen i forhold til FNs mandat	97
4.3 Øvrige funn	97
4.4 Videre forskning	98
LITTERATUR	101
VEDLEGG I	xi
VEDLEGG II	xix

1 INNLEDNING

Torsdag 17. februar 2011 startet et opprør i den nordøstlige delen i Libya rettet mot landets *de facto* diktator gjennom 40 år, Muammar al-Gaddafi. Opprøret fulgte i kjølvannet av hva vestlig media allerede hadde døpt *den arabiske våren*¹; en bølge av systemkritiske opptøyer i den arabiske verdenen, utløst av de pro-demokratiske revolusjonene i Tunisia og Egypt.

Til forskjell fra i Tunisia og Egypt eskalerte den militante delen av opprøret i Libya hurtig, og allerede i begynnelsen av mars 2011 bar situasjonen preg av borgerkrig. I midten av mars 2011 vedtok FNs sikkerhetsråd resolusjon 1973, som åpnet for opprettelsen av en flyforbudssone over Libya². Flyforbudssonen ble håndhevet av NATO, via massive bombetokt fra slutten av mars til begynnelsen av oktober 2011.

I aksjonen i Libya iverksatte man for første gang FNs doktrine fra 2005, *Responsibility to protect*. Doktrinen sier at enhver stat er pliktig til å beskytte sin egen befolkning, og at andre stater er pliktige til å handle dersom en stat enten ikke er i stand til dette, eller aktivt går inn for å skade befolkninga si³. Antakelsen om det siste sto sentralt i det offentlige ordskiftet i forkant av FN og NATOs inngripen i Libya.

I vestlige medier fremsto Gaddafi våren 2011 som en brutal og uberegnelig enehersker som ikke skydde noen midler for å knuse et presumptivt folkelig opprør. TV-stasjoner som BBC og Al Jazeera viste utdrag av taler hvor det ble forklart at Gaddafi omtalte sine egne innbyggere terrorister, rotter og bakterier. I nyhetsmagasiner som NRKs Urix ble man påminnet Gaddafi-regimets blodige fortid; som økonomisk bidragsyter til venstreterroreren i Europa på 1970- og 1980-tallet, og som øverste ansvarlig for massakren av kanskje så mange som 1200 fanger under et fangeopprør på midten av 1990-tallet. Den tabloide pressen serverte detaljerte beskrivelser av hvilken overdådig luksus Gaddafi-familien omga seg med i sine prangende

¹ Betegnelsen *den arabiske våren* var en allusjon til demokratiseringen av Øst-Europa i kjølvannet av Sovjets kollaps. Imidlertid kan man merke seg at det i 1989 ikke ble snakket om noen *østeuropeisk vår*, men at uttrykket stammer fra den mislykkede Praha-våren i 1968.

² Se *vedlegg I*.

³ Se kapittel 2.1.2.2; *Responsibility to protect*.

villaer langs Middelhavet. Her ble det etter sigende holdt påkostede fester hvor verdensstjerner som Mariah Carey, Usher og Beyoncé underholdt mot svimlende honorarer. Våren 2011 var den generelle holdninga blant vestlige journalister, politikere og borgere at Gaddafi-regimet var morderisk, dekadent og forkastelig; det var et hån mot vår moral og vår empati med det libyske folk.

Etter åtte måneder med luftstøtte i form av daglige bombeangrep lyktes det de forskjellige opprørsmilitsene å beseire Gaddafi. Tjuende oktober 2011 ble den falne diktatoren tatt til fange og drept utenfor fødebyen sin, Sirte. Bilder og amatørvideoer, som spredte seg som ild i tørt gress på internett, overlot lite til fantasien om diktatorens siste timer. Gaddafi led en brutal død, mens sentrale vestlige politikere gratulerte seg selv for å ha bidratt til et regimeskifte, uten at NATOs personell hadde ytt så mye som en dråpe blod. Daværende utenriksminister for USA, Hillary Clinton, oppsummerte lattermildt operasjonen for en journalist fra CBS slik: *"vi kom, vi så, han døde"* (The Daily Mail, 2011, egen oversettelse).

I skrivende stund, snart fire år etter at Gaddafi-regimet falt, melder offentlige rapporter og journalistiske vitnesbyrd fra Libya om en stat i oppløsning, hvor verken sentralmakten eller noen andre aktører er i stand til å etablere voldsmonopol. Libya har på kort tid gått fra å være et land med vedvarende politisk stabilitet og relativ høy levestandard til å bli tumleplass for konkurrerende, lokale militser, voksende islamistiske grupperinger som Al Qaida og Ansar al-Sharia, og etter sigende en gryende narkotikahandel med det den måtte medføre av korrupsjon og lovløshet (Ueland, 2013). Ellefte november i år meldte BBC at Den islamske stat hadde etablert seg i Derna, øst for Benghazi, og begynt halshugginger (BBC, 2014).

Denne utviklingen gjør det berettiget å spørre hva som gikk galt i Libya. Dagens situasjon sier imidlertid ikke nødvendigvis noe om hvorvidt intervensjonen i 2011 var berettiget; i kjølvannet av en opprivende borgerkrig ville Libya muligens vært i kaos selv uten en intervensjon. Jamfør rettferdig krig-teori kan humanitære intervensjoner bare rettferdiggjøres dersom målet

er å stanse eller forhindre en humanitær katastrofe⁴. Dette utelukker alle *positive* intensjoner – det være seg regimeendring, demokratisering, innføring av frihandel, etablering av økonomisk rettferdighet, likestilling mellom kjønnene, etc. Berettigelsen til intervensjonen bør dermed ikke vurderes ut fra hvordan den politiske eller humanitære situasjonen i Libya har utviklet seg siden 2011, men ut fra hvorvidt formålet med intervensjonen var å forhindre en reell, akutt, humanitær katastrofe, og hvorvidt aksjonen forløp i tråd med intensjonen.

1.1 Problemstilling og hypoteser

I ordsiftet om intervensjonen i Libya ser det ut til å være relativ enighet om at begrunnelsen for FNs vedtak om flyforbudssone – ønsket om å forhindre en humanitær katastrofe i Libya – bygget på en adekvat vurdering av situasjonen i Libya. Samtidig hersker det uenighet om hvorvidt NATOs aksjon var innenfor rammene av FNs mandat. I Libya bombet NATO utelukkende mål knyttet til Gaddafi-regimet, deriblant troppeforflytninger og en av diktatorens private boliger. I tillegg bistøt NATO opprørmilitser i offensiver mot regimelojale byer. Disse og flere andre av NATOs mål i Libya kunne ikke knyttes til håndhevelse av en flyforbudssone. Operasjonen, som fikk navnet *Unified Protector*, varte i over sju måneder, og ble avviklet ei uke etter at Gaddafi var tatt til fange og myrdet. Alt dette peker i retning av at NATOs primære strategiske mål verken var å håndheve en flyforbudssone, eller etablere våpenhvile – slik FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973 ettertrykkelig krever; men å bistå den libyske opposisjonen i å styrte Gaddafi.

Brasil, Russland og Kina, som sammen med Tyskland og India stemte blankt om resolusjon 1973, mente i ettertid at aksjonen var i strid med FN-mandatet. Blant landene som bidro til å vedta resolusjon 1973 sluttet etter hvert også Sør-Afrika seg til kritikken. Til forsvar for NATO ble det påpekt at FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973s overordnede hensikt var formulert i dens punkt om å *beskytte sivile med alle nødvendige midler*, mens flyforbudssonen

⁴ Se kapittel 2.1.3; *Rettferdig krig-teori*.

og våpenhvilen kun var foreslåtte metoder. Blant de som forfektet dette synet var FNs generalsekretær Ban Ki-moon (Charbonneau, 2011).

Hvorvidt NATO-aksjonen var innenfor FN-mandatet beror på om det var rimelig grunn til å anta at Gaddafi ville begå en massakre, og om det lot seg gjøre å opprette en våpenhvile. Å belyse disse spørsmålene vil være en viktig del av denne oppgaven.

Problemstillinga jeg har valgt dreier seg om det antatte avviket mellom resolusjon 1973, og NATO-aksjonen. For å svare på problemstillinga foreslås tre hypoteser. Disse er valgt dels i lys av den offentlige debatten i etterkant av intervensjonen og dels med utgangspunkt i ulike teoretiske perspektiver.

Problemstilling: Hva kan forklare NATOs operasjon *Unified Protectors* avvik fra FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973s krav om våpenhvile?

Hypotese 1: aktører i NATO hadde utsikter til gevinst ved å styrte Gaddafi.

Hypotese 2: våpenhvile lot seg ikke gjøre å opprette.

Hypotese 3: trekk ved prosessen bidro til å utelukke våpenhvile.

1.2 Avgrensning og innledende antakelser

Selv om hypotesene baserer seg på ulike premisser, er de ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende. Når jeg i *hypotese 1* undersøker hvorvidt aktører i NATO hadde utsikter til gevinst knyttet til å styrte Gaddafi, vil jeg fokusere på måloppnåelser som er direkte knyttet til Gaddafis fall fra makten. Spekulasjoner om hvorvidt enkelte politikere kan ha økt sin prestisje ved å bidra til intervensjonen vil falle inn under *hypotese 3*, da en slik gevinst først og fremst er knyttet til prosessen, og ikke til hvorvidt Gaddafi ble styrtet. Når jeg i *hypotese 2* vil undersøke om det var mulig for NATO å opprette en våpenhvile vil dette avhenge av hvorvidt Gaddafi viste seg villig til å forplikte seg til en våpenhvile, og hvorvidt den umiddelbare faren for sivile liv gjorde det forsvarlig for NATO å stole på Gaddafi.

Avhengig av utfall er forklaringskraften ulikt fordelt mellom hypotesene, da for eksempel en bekreftelse av *hypotese 1* og *3* ikke nødvendigvis bidrar til å forklare problemstillinga i samme grad som en bekreftelse av *hypotese 2* ville gjøre det.

Jeg vil i oppgaven benytte teoridannelsene *politisk realisme*, *nymarxisme* og Allison's prosessmodeller. I tillegg vil jeg i teoridelen redegjøre for rettferdig krig-teori, og drøfte *Responsibility to protect-doktrinen*. Valg av teori er gjort i sammenheng med valg av hypoteser, og har til hensikt å belyse problemstillinga, i tillegg til generell problematikk knyttet til humanitære intervensjoner.

Målet med oppgaven er ikke først og fremst er å prøve holdbarheten i teorier eller hypoteser, men å forklare et fenomen. Teoriene jeg inkluderer er ment å gi bakgrunn for drøftingen, sette empirien i kontekst og fungere som redskap til å svare på problemstillinga. Fordi teorier er abstrakte og ofte avhengige av kontekst og narrativ, vil jeg illustrere med eksempler. De ulike teoriene jeg behandler lar seg ikke bestandig forene på alle punkter, og dette vil jeg reflektere over i teorigapitlet.

For å begrense forskningsfeltet har jeg valgt primært å se på de tre NATO-landene som var mest aktive politisk og militært i forhold til intervensjonen i Libya: Frankrike, Storbritannia og USA. I den grad jeg inkluderer andre land i analysen vil dette være kortfattet og gjerne i kraft av deres relasjon til de tre.

1.2.1 Forbehold om begrepsbruk

Fordi oppgaven er skrevet på norsk vil jeg oversette enkelte faguttrykk, mens andre gjengis på originalspråket, som hovedsakelig er engelsk. For eksempel har jeg oversatt Allison's *organizational behavior* til *byråkratisk-organisatorisk adferd*; mens den samme Allison's *governmental politics* ikke er oversatt, da *statlig politikk*, eller *myndighetspolitikk* virker forvirrende – blant annet fordi ordet politikk har andre konnotasjoner på norsk og engelsk.

Når jeg i oppgaven refererer til *det internasjonale samfunnet* eller *verdenssamfunnet*, er dette ikke for å antyde at forholdet mellom stater nødvendigvis lar seg sammenligne med samfunnet for øvrig – slik man hevder blant annet innenfor den såkalte *engelske skolen* av internasjonale relasjonsteorier⁵. I sammenhengene hvor disse begrepene dukker opp, er det

⁵ Se blant annet *The Anarchical Society* av Hedley Bull (1977).

gjerne som sitater, parafraseringer eller referanser til noens forventninger om hva det såkalte *verdenssamfunnet* er. Et øvrig aspekt ved dette begrepet er at det i oversettelse fra engelsk til norsk mister en nyanse; på engelsk skiller man for eksempel mellom *the world community*, som gjerne viser til aggregatet av alle verdens nasjoner, og *the world society*, som regner alle verdens mennesker under ett. Det norske språket tillater ikke denne distinksjonen, men i oppgaven vil førstnevnte betydning være mest relevant.

Hvordan jeg i oppgaven forholder meg til aktør-begrepet vil i stor grad avgjøres av hvilket teoretisk perspektiv jeg til enhver tid har som utgangspunkt. Ei nyrealistisk tilnærming forutsetter for eksempel at staten er en suveren aktør og at handlingene dens formes ut fra strukturelle hensyn, i kamp for overlevelse. I nymarxismen, slik den arter seg hos Cox (1981), antar man at næringsinteresser og ideologiske hensyn påvirker politikk på en indirekte, ofte uformell og kanskje ubevisst måte. Dette utfordrer tanken om statlige aktører som enhetlige, og enkeltpersoner som rasjonelle. I et byråkratisk-organisatorisk perspektiv deler man stater og organisasjoner inn i flere instanser, for å se hvordan interne prosesser og organisasjonskultur påvirker hvilke beslutninger som tas. I et *governmental politics-prespektiv* ser man på hvordan innflytelsesrike politikere i en stat ofte vil ha motstridende agendaer, gjerne uavhengig av statens overordnede interesser.

Vesten er et omstridt begrep som brukes i oppgaven. Ordet kan kritiseres for å være upresist, og har dessuten konnotasjoner til orientalisme⁶ og vestlig sentrisme. I sammenhengene hvor det brukes i oppgaven er det hovedsakelig ment å vise til den maktpolitiske og økonomiske alliansen mellom USA og vesteuropeiske stater siden andre verdenskrig. Andre ganger brukes det som en kulturell referanse, for eksempel for å beskrive hvordan panarabisk nasjonalisme på 1960- og 1970-tallet var preget av *anti-vestlige sympatier*.

⁶ Hos Said (1978) viser *orientalisme* til hvordan bruk av begreper som *Vesten* og *den tredje verden* både reflekterer og forsterker rådende maktforhold, i kraft av at *den som blir sett* defineres og reduseres av *den som ser*.

1.3 Empiri og metode

Casestudier skal i store trekk "(...) belyse et samtidig fenomen innenfor det virkelige livs rammer, hvor grensene mellom fenomenet og den sammenhengen det inngår i ikke er innlysende (...)" (Yin, 2009, s. 13, egen oversettelse). Man skiller gjerne mellom utforskende, forklarende og beskrivende casestudier. I denne oppgaven har jeg til hensikt å *forklare* bestemte forhold ved NATO-aksjonen i Libya i 2011. Samtidig baserer jeg forklaringen til dels på beskrivelser av Libya, FN og NATOs historie. I tillegg har oppgaven en utforskende karakter, ved at jeg til en viss grad lar interessante spørsmål og opplysninger som dukker opp underveis, til en viss grad legge føringer for arbeidet.

Det kan være problematisk å generalisere ut fra såpass avgrensede datautvalg som casestudier gjerne utgjør. I artikkelen *Five misunderstandings about case-study research* (2006) forsvarer Flyvbjerg casestudiers spesifikke natur, ved å hevde at det "(...) i studier av menneskelig adferd later til kun å eksistere kontekst-avhengig kunnskap (...)" (s. 421, egen oversettelse). Videre hevder Flyvbjerg at man i aller høyeste grad kan generalisere fra avgrensede datautvalg, så lenge det dreier seg om velegnede caser, med synlige fellesverdier i forskningsenhetene, og hvor man er oppmerksom på eventuelle bakenforliggende variabler.

Som første humanitære intervensjon etter vedtaket om *Responsibility to protect-doktrinen*, mener jeg Libya-aksjonen er en velegnet case, og at eventuelle konklusjoner vil kunne ha signifikans for andre humanitære intervensjoner. I forhold til data er Libya-aksjonen relativt godt belyst av skriftlige kilder; dette fordi FN og forskjellige menneskerettighetsorganisasjoner har gjennomført offentlige granskinger, og fordi saken har stor interesse hos media. Fordi problemstillinga vanskelig lar seg belyse av kvantitative data, og fordi intervjuer i liten grad kan tenkes å avdekke informasjon som ikke allerede er tilgjengelig, vil jeg i datainnsamlingen forholder jeg meg utelukkende til kvalitativ tekstanalyse.

1.3.1 Kildebruk

Datagrunnlaget for oppgaven vil være offentlige rapporter og andre dokumenter fra FN, Human Rights Watch, Amnesty International, NATO, USAs etterretningstjeneste (CIA), USAs olje- og energidepartement (EIA), sakprosa og journalistiske vitnesbyrd. I oppgaven er jeg åpen om hvilke kilder jeg bruker, og hvordan jeg tolker disse – i tråd med generelle krav til relevans, reliabilitet, gjennomsiktighet og konsistens (Hellevik, 2003, s. 42, 159, Yin, 2009, s. 94). Alle kildene er allment tilgjengelige, med unntak av en personlig kommunikasjon jeg har hatt med en BBC-journalist. Denne oppgaven har to vedlegg; teksten til FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973, og et utdrag av FNs menneskerettighetsråds gransking av borgerkrigen i Libya som jeg har brukt særlig mye i analysen.

Prinsipielt er det kanskje problematisk å diskutere FN og NATOs engasjement i Libya basert på fakta innsamlet og tilrettelagt av de samme institusjonene. Samtidig har FNs granskingskommisjon stor troverdighet som innsamler av data; og selv om FNs sikkerhetsråd av natur reflekterer stormaktenes agenda, har FNs øvrige organer tidligere vist seg som uavhengige – for eksempel da Den internasjonale domstolen i 1986 dømte USA til å betale erstatning til Nicaragua for å ha støttet Contras.

Eventuelle kritikkverdige forhold i NATOs håndtering av Libya-aksjonen som avdekkes av FN, vil dessuten ha større troverdighet enn dersom de ble avdekket av en part som kunne mistenkes for å ha politisk interesse av å sverte NATO; for eksempel en granskingskommisjon nedsatt av russiske myndigheter.

I bruk av journalistiske kilder, hvor skillet mellom iakttakers observasjoner og holdninger gjerne er vagt, gjør jeg et poeng av i så stor grad som mulig å ha ulike kilder til samme hendelse eller fenomen. I enkelte rapporter er troverdigheten så innlysende at jeg har valgt kun å bruke én kilde – som for eksempel at libyske diplomater holdt en appell til FN mandag 21. februar 2011, hvor de begjærte flyforbudssone over Libya (Worsnip, 2011). I andre, gjerne mer dramatiske hendelser, kan det være få feltjournalister som rapporterer, mens flertallet av aviser og tv-kanaler siterer disse og hverandre. Her vil jeg vise eventuell usikkerhet ved eksplisitt å ta forbehold.

Nyhetskildene jeg har benyttet meg av er nyhetsbyråene *AFP*, *Associated Press* og *Reuters*, tv-kanalene *ABC News*, *Al Jazeera*, *BBC*, *Bloomberg*, *CNN*, *NRK* og *PBS Frontline*, og dags- og ukeavisene *Aftenbladet*, *Asia Times*, *Business Insider*, *The Daily Mail*, *The Economist*, *Le Figaro*, *Financial Times*, *The Guardian*, *The Independent*, *Klassekampen*, *The New York Times*, *The Telegraph*, *Time Magazine* og *Washington Post*. Dette er alle anerkjente mediehus; for det meste uavhengige, noen statlige, og noen assosiert med den politiske venstre- eller høyresida.

I analysen av en tale Gaddafi holdt 22. februar 2011 har jeg benyttet meg av den amerikanske dataingeniøren Peter Wardens oversettelse til engelsk, fra bloggen hans. Den internasjonale straffedomstolen og FNs granskingskommisjon har hatt engelske transkripsjoner av talen i hende, men ingen av disse var mulig å få utlevert. Wardens oversettelse stemmer overens med sitater og utdrag av talen som er publisert i FNs granskingsrapport og i media; og er i tillegg kontrollert vis à vis lyd- og bildeopptak fra *Youtube* av Majed Abusalama – en palestinsk-arabisk journalist med tilknytning til Universitetet i Tromsø.

I en reportasje fra BBC hevdes det at Gaddafi i talen kalte opprørerne for *kakerlakker*, mens Wardens oversettelse bare viser at enkelte mennesker omtales av Gaddafi som *rotter* og *bakterier*. I personlig kommunikasjon med BBCs journalist Frank Gardner 9. oktober 2014, kunne han ikke oppgi noen kilde til kakerlakk-sitatet. FNs granskingskommisjon og andre medier som siterer fra talen, gjør et poeng av bruken av ordene *rotter* og *bakterier*, men sier ingenting om *kakerlakker*. Dette leder til å anta at feilen ikke ligger hos BBC, og ikke Warden.

1.3.2 Disposisjon av oppgaven

Oppgaven er delt inn i en teoridel, en analyse og et avsluttende kapittel hvor jeg oppsummerer funn og foreslår videre forskning. For å identifisere bakenforliggende variabler vil jeg i analysen vie plass til å studere deler av Libyas moderne historie, særlig med hensyn til trekk ved Gaddafis styre. I del to av analysen vil jeg se på sentrale temaer i forhold til intervensjonen. Dette vil gjøres i tre underkapitler som berører regimets retorikk, opposisjonens

beskyldninger og borgerkrigens vold. I del tre vil jeg drøfte problemstillinga i lys av hypotesene. Til sist i analysen vil jeg gjennomføre en såkalt kontrafaktisk drøfting, der jeg i mindre grad enn i hypotesene vil forsøke å svare på problemstillinga, til fordel for å diskutere aspekter ved intervensjonen som problemstillinga ikke nødvendigvis bidrar til å belyse.

2 TEORETISKE PERSPEKTIVER

I denne oppgaven problematiserer jeg intervensjonen i Libya i lys av problemstillinga: *hva kan forklare NATOs operasjon Unified Protectors avvik fra FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973s krav om våpenhvile?* Til hjelp med å svare på dette, benytter jeg meg av tre hypoteser med utgangspunkt i forskjellige perspektiver på stormaktspolitikk og prosessteori.

For å undersøke hvorvidt aktører i NATO kan ha hatt maktpolitiske interesser knyttet til å styrte Gaddafi, vil jeg bruke *politisk realisme* som innfallsvinkel. Nærmere bestemt vil jeg se hvordan intervensjonen lar seg forklare realpolitisk i lys av strategien *offshore balancing*, slik den fremstår hos Mearsheimer (2001), og *balance of threat-teori* (Walt 1985). For å se hvordan intervensjonen i Libya forholdt seg til økonomiske interesser som angikk landene som intervenerte – hovedsakelig Frankrike, Storbritannia og USA – vil jeg bruke teoridannelsen *nymarxisme*, slik den fremstår hos Cox (1981). Nymarxismen vil også brukes som perspektiv til å problematisere hvordan herskende idéer i samfunnet kommer til uttrykk i staters handlinger. I analysen av hvilke prosesser som formet intervensjonen i Libya vil jeg bruke modellene Allison (1999) utviklet til å analysere Cubakrisen. *Politisk realisme*, *nymarxisme* og Allisons prosessmodeller vil redegjøres for i andre del av dette kapitlet.

Fordi NATOs aksjon ble lansert som en humanitær intervensjon er det også nødvendig med teori som berører dette temaet mer direkte. *Responsibility to protect-doktrinen*, som ble lagt til grunn for FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973, baserer seg på *rettferdig krig-teori* – som i sin tur har en lang tradisjon innenfor politisk filosofi. I det følgende vil jeg tilnærme meg begrepet *rettferdig krig* i lys av ulike sider ved internasjonal rett og sedvane.

2.1 Krig, etikk og folkerett

En konservativ, men dekkende beskrivelse av krig er *"kamp mellom menneskelige samfunn; (...) stammer [og/eller] stater"* (Davie, 1929, s. 5, egen oversettelse). Dagligtalen avslører at krig kan brukes for å beskrive flere

fenomener – som når butikkjeder har *priskrig* eller forulempede kommunepolitikere i Bergen erklærer *krig* mot Oslo – uten at dette nødvendigvis er en god grunn til å utvide den faglige forståelsen⁷.

Gjennom historien og mellom kulturer har krig spilt forskjellige roller – roller som i sin tur har uttrykt verdier i samfunnet for øvrig, og latt seg påvirke av skiftende institusjoner. Jeg har ikke anledning til å gi en full kulturhistorisk gjennomgang av dette, men kan kort nevne noen eksempler. I Det gamle testamentet beskrives en intervenserende gud som flere ganger avgjorde kriger i favør av de rettroende. Dette kan ha bidratt til at man i den tidlige middelalderen i Europa lot utfallet av kriger anta en juridisk funksjon, ved å kle det opp som uttrykk for Guds vilje (Teschke, 2003, s. 61–64). Norrøn mytologi, slik den er bevart i tekster som *Edda* og islendingesagaene, bærer preg av et romantisk forhold til vold, og antyder et samfunn hvor krig hadde elementer av dannelse og forlystelse for soldatene⁸. I moderne tid er voldsromantikk å finne i fascistisk ideologi, samt i flere nynazisters okkulte fascinasjon for Valhall-myten.

Etter to verdenskriger og oppfinnelsen av atombomben slo det tilsynelatende i de fleste stater rot en oppfatning av krig som noe man fortrinnsvis bør unngå med mindre det er absolutt nødvendig. Om ikke samtlige kriger de siste 70 årene dermed har vært nødvendige – tvert imot vil de fleste si – har oppfatningene om- og forventningene til krig endret seg. For eksempel er det lite sannsynlig at kriger som ene og alene begrunnes med å foreta erobringer – lik de Alexander den store kjempet i antikken, eller de Napoleon kjempet på starten av 1800-tallet – skulle få tilsvarende oppslutning i dag. Når USA i 2003 invaderte Irak var parolen å *avvæpne Saddam Hussein og befri det irakiske folk*⁹, og ikke å sikre USA nye landområder. Imidlertid kan Irak-krigen sees på som et uttrykk for en annen form for imperialisme, hvor hensikten er å øke USAs innflytelse ved å spre en ideologi – i dette tilfellet liberalt demokrati.

⁷ For diskusjon om definisjonen av *krig*, se *War, Aggression and Self-Defence* (Dinstein, 2011), og *Internatioinal Law: A Treatsie* (Oppenheim, 1944).

⁸ I hvilken grad dette er en treffende beskrivelse på vikingenes samfunn, er imidlertid omdiskutert. Se blant annet artikkelen *The Modern Myth of the Viking* (Cederlund, 2011).

⁹ Parafrasering av en radiotale holdt av daværende president Bush, 22. mars 2003.

I takt med at forventningene til krig har endret seg gjennom historien, har også forventningene til soldaters oppførsel endret seg. I ridderkulturen tilknyttet den franske, engelske og germanske føydalismen, var det å være soldat fortrinnsvis noe man valgte, mens det å tvinge noen til å krige ble sett på som umoralsk. I dag kan man fremdeles velge å bli soldat, men det å delta i krig uten å være tvunget til det kan sees på som umoralsk. Dette reflekteres blant annet av at leiesoldater er forbudt i henhold til tilleggsprotokoll 1977 av Genèvekonvensjonene, og at ordet *leiesoldat* brukes nedsettende; som når USAs daværende utenriksminister Clinton omtalte Gaddafis påståtte bruk av leiesoldater med følgende konnotasjon: "*leiesoldater og banditter*" (Worsnip, 2011, egen oversettelse).

I dag har man avtalt begrensninger, rettigheter og sedvane som avgjør hvorvidt en krig sees på som rettferdig. Internasjonal lov, eller *folkeretten*, består av konvensjoner som regulerer staters handlinger seg imellom og overfor egen befolkning. Det overordnede formålet med folkeretten er å begrense militær maktbruk mellom stater, og internt i stater. Utover inngåtte avtaler baserer folkeretten seg på internasjonal praksis – såkalt *folkerettslig sedvane*. Dette innebærer at stater som ikke har forpliktet seg til internasjonal lov fremdeles kan holdes til ansvar dersom de begår alvorlige folkerettsbrudd – som folkemord eller okkupasjon av andre staters territorium (Lowe, 2007, s. 85–86).

All bruk av militær makt mot en stat er forbudt ifølge folkeretten, med unntak av i selvforsvar eller med autorisasjon fra FNs sikkerhetsråd. Rådet, som er FNs øverste organ, har fem permanente medlemmer; USA, Russland, Kina, Frankrike og Storbritannia. I motsetning til de øvrige fem medlemmene som skiftes ut hvert år, har de permanente landene makt til å legge ned veto mot maktbruk. Årsaken til denne ordningen er at FN skal reflektere maktforholdene i verden; for å motvirke at organisasjonen blir et verktøy for én mektig aktør, og for å gi organisasjonen nødvendig legitimitet og autoritet.

2.1.1 Rettferdig krig-teori

Rettferdig krig-teori skiller mellom *jus ad bellum* og *jus in bello*. Førstnevnte angir hvilke kriterier som må til for å kunne gå til krig, mens *jus in bello* angir

hvilke regler som gjelder når krigen allerede er et faktum. Disse må forstås adskilt, slik at for eksempel kravet om å overholde Genèvekonvensjonene gjelder uansett om en krig i utgangspunktet er ansett som legitim eller illegitim.

Kriteriene for *jus ad bellum* er: at formålet med å gå til krig er etisk akseptabelt; at bare den rettmessige autoritet kan beslutte å gå til krig; at krigens uttalte formål ikke er et skalkeskjul for andre hensikter; at å oppnå målsettinga er sannsynlig innenfor akseptable rammer – uten betydelig eskalasjon; at å oppnå målsettinga med fredelige midler enten er utprøvd eller antatt ugjennomførbart; og at det er samsvar mellom målsettinga og midlene man bruker for å oppnå målsettinga.

Kriteriene for *jus in bello* er at man skiller mellom stridende og ikke-stridende; at krigsfanger regnes som ikke-stridende og dermed ikke utsettes for tortur eller annen vold; at man respekterer proporsjonalitet; og at våpnene og metodene man benytter ikke utgjør forbrytelser mot menneskeheten (Fixdal og Malnes, 2007, s. 340-341)¹⁰.

Hvilke våpen og metoder som utgjør forbrytelser mot menneskeheten endrer seg gjerne i takt med rådende oppfatninger i samfunnet, samt etter hvert som nye våpen utvikles. Eksempler på våpen og metoder som folkeretten eksplisitt forbyr er giftgass, tåregass, klasebomber, landminer og massevoldtekt. En fellesnevner for forbudte og uakseptable våpen er at de implisitt medfører stor risiko for å bryte prinsippet om å skille mellom stridende og ikke-stridende. Bruk av atomvåpen er foreløpig ikke forbudt eksplisitt av folkeretten, men regnes likevel som uakseptabelt i krig fordi det strider med flere folkerettslige prinsipper.

Prinsippet om proporsjonalitet tilsier at skadene ved en militær handling må stå i forhold til skadene den hadde til hensikt å avverge. I krig er dette omstridt, fordi det gjerne er vanskelig å måle. Fordi krig erfaringsmessig bestandig rammer sivile vil man kunne hevde at det mest barmhjertige av og til vil være å la en militær konflikt avgjøres så effektivt som mulig. Under intervensjonen i Kosovo i 1999, brukte NATO uran-anrikede missiler mot

¹⁰ Prinsippene for *jus ad bellum* og *jus in bello* drøftes mer inngående i kapittel 2.1.2.2; *Responsibility to protect*.

serbiske tanks. Man kan anta at NATOs etiske begrunnelse var å effektivisere krigføringen – for å spare livet til kosovoalbanske geriljasoldater og sivile. Samtidig påfører rester av uran fremdeles alvorlige helseskader på lokalbefolkninga i områdene av Kosovo hvor det ble brukt (Sansone et al., 2001).

Begrunnelsen for å intervenere i Libya var til dels at Gaddafi brukte uproporsjonal makt mot opposisjonen. Samtidig ble det hevdet at Gaddafi hadde til hensikt å straffe sivilbefolkninga i områder hvor opposisjonen stod sterkt, som i Benghazi. Dette ville i så fall tilsvart hvordan de allierte under andre verdenskrig gjorde det til en strategi å bombe sivile mål, som Berlin, Tokyo, Hiroshima og Nagasaki, for å avskrekke aksemaktene.

2.1.2 Suverenitet, humanitær intervensjon og Responsibility to protect

Ifølge folkerettslig sedvane har stater voldsmonopol og selvbestemmelsesrett innenfor sitt territorium. *Suverenitet* som politisk begrep stammer fra middelalderen, og viste i utgangspunktet til en monarks suverene makt over landet han regjerte i. På 1700-tallet omtolket Rousseau suverenitet til å bety nasjonal selvbestemmelse – basert på hva han kalte folkeviljen (Rousseau, 1762). Folkerettens suverenitetsbegrep bygger på Rousseaus folkesuverenitet, ved at makten og uavhengigheta i en stat ideelt stammer fra befolkninga. I flere land har man oversatt dette prinsippet til liberalt, representativt demokrati.

Folkerettens moralfilosofiske fundament er muligens noe uavklart¹¹. Man kan imidlertid hevde at folkerettslig tenkning drar veksel på Jeremy Benthams og John Stuart Mills utilitarisme: at man skal maksimere velferd for individet og samfunnet. Mill argumenterer for å forstå selvbestemmelse og politisk frihet som adskilte fenomener, slik at autokratiske stater fremdeles må regnes som suverene. Mill sammenligner det å tvinge demokrati på et land med å tvinge dydighet på et menneske; slik et menneske bare kan bli dydig på egenhånd, hevder Mill at demokrati bare fungerer dersom det utvikles av landene selv (Mill, 1873). Dette temaet diskuteres av Michael Walzer *Just and*

¹¹ Dette temaet diskuteres inngående av Donnelly, i *Universal Human Rights in Theory and Practice* (2013, s. 18–21).

Unjust Wars, hvor han utdyper: "(...) borgere av en suveren stat har rett til – dersom de først skal tvinges og herjes – bare å lide for egne hender" (2006, s. 86, egen oversettelse).

Utover det moralske aspektet ved retten til selvbestemmelse, kan Mills og Walzers argumenter forstås slik at samfunnsendringer under tvang ikke bidrar til graden av eierskap ei befolkning optimalt bør føle overfor staten i et demokrati. Etter andre verdenskrig ser tvangsmakt ikke ut å ha avstedkommet stabile demokratier, muligens med unntak av USAs invasjon av Panama i 1989 (Pickering og Peceny, 2006). Man kan argumentere for å se Japan og Vest-Tyskland som eksempler på vellykkede demokratiseringsprosjekter under tvang, men samtidig er det viktig ikke å glemme at begge landene fra før hadde svært velutviklede institusjoner; Japan hadde siden midten av 1800-tallet hatt en nasjonalforsamling og en prøyssisk-modellert grunnlov, mens Vest-Tyskland i mellomkrigstida var en høyt utviklet, demokratisk stat (Enterline og Michael Greig, 2008)..

I Libya i 2011 hadde ønsket om demokrati tilsynelatende rot i den libyske befolkninga; i det minste ifølge ledelsen av den libyske opposisjonen. Intervensjonen er dermed ikke åpenbart et eksempel på demokratisering under tvang fra FN og NATOs side, da man ser ut til å ha gitt lokale krefter spillerom til å drive nasjonsbygging på egen hånd.

2.1.2.1 Selvhjelpsdoktrinen

Selvhjelpsdoktrinen har tradisjonelt vært veiledende i folkerettsspørsmål omkring suverenitet. Denne sier at dersom en konflikt mellom et regime og en opposisjonsgruppe resulterer i borgerkrig, vil man kunne avgjøre hvilken av dem som har mest legitimitet i befolkninga ved å la dem kjempe. Walzer bruker Vietnamkrigen som eksempel for å illustrere dette. Da det sørvietnamesiske Diêm-regimet viste seg ikke å være i stand til å stanse nordvietnamesiske FNL, kan dette sees som en konsekvens av det sørvietnamesiske regimets mangel på legitimitet og folkelig appell (Walzer, 2006, s. 96). Som del av den kalde krigen mottok både FNL og Diêm-regimet støtte utenfra, men for Diêm ser denne støtten nærmest ut til å ha vært regimets eksistensgrunnlag. At både Frankrike og USA kunne gå til krig mot

FNL uten å endre FNLs overtak overfor Diêm, understreker FNLs robusthet og kanskje Diêms manglende evne til å mobilisere for sin sak. På utilitaristisk grunnlag kan man hevde at dersom Frankrike og USA hadde holdt seg til selvhjelpsdoktrinen i Vietnam, ville man unngått stor grad av menneskelig lidelse.

Det finnes tilfeller hvor selvhjelpsdoktrinen tilsynelatende ikke strekker til. Selvhjelpsdoktrinens implisitte sidestilling av legitimitet og makt, kan man hevde, forutsetter at alle partene i en konflikt har mer eller mindre like muligheter til å mobilisere støtte. Dersom en av partene imidlertid har massiv tilgang på økonomiske ressurser, vil det ikke nødvendigvis være sammenheng mellom makt og oppslutning. Et velstående regime som hyrer leiesoldater fra andre land vil man kunne hevde bryter selvhjelpsdoktrinen. Dette var blant annet noe Gaddafi ble beskyldt for å gjøre i 2011.

Dersom en stat eller en gruppe har mektige alliansepartnere vil dette kunne påvirke utfallet av interne konflikter. Uavhengig av hva FN foretar seg vil eksterne aktører ofte blande seg inn situasjoner som angår deres interesser. Folkerettslig kan det være et dilemma hvorvidt det er legitimt å intervenere i en intern konflikt når et lands suverenitet allerede er krenket av partenes allierte. Man kan argumentere for at å balansere styrkeforholdet gjør utfallet mer i tråd med selvhjelpsdoktrinen. Samtidig har konflikter hvor styrkeforholdene er jevne en tendens til å vare lenger og muligens bety økt lidelse, enn konflikter hvor én part er den dominerende. Dermed vil det å intervenere for å balansere ikke nødvendigvis ivareta folkerettens overordnede mål om å begrense maktbruk og menneskelig lidelse¹².

Man kan tenke seg en borgerkrig som er så omfattende at statsmakten kolliderer, uten at noen av de øvrige stridende partene er i stand til å overta. I slike situasjoner vil hensynet til befolkningas selvbestemmelsesrett ikke nødvendigvis være i strid med inngripen utenfra. Dersom det ikke finnes noe statsapparat til å forvalte eller misligholde innbyggernes interesser, finnes det heller ingen suverenitet å krenke, kan man hevde. Somalia er et land som etter årevis med borgerkrig, siden 1990-tallet har vært uten en fungerende stat. Da FN godkjente USAs militærintervensjon i 1992 var lovløsheten i landet et

¹² Se Walzer (2006) om temaet *counter-intervention* (s.91–95).

sterkt argument for å gripe inn. Operasjonen lyktes ikke med å etablere stabilitet. Imidlertid er det vanskelig å hevde at USA og FN krenket Somalias suverenitet ved å gripe inn.

I Libya hadde man en fungerende statsmakt hvis suverenitet ble krenket av intervensjonen. Begrunnelsen for FNs vedtak om flyforbudssone var frykt for store sivile tap ved ikke å intervensjonere. Dette kan sees i lys av *Responsibility to protect-doktrinen*, som jeg vil analysere i det følgende.

2.1.2.2 *Responsibility to protect*

En studie fra Stockholms internasjonale fredsforskningsinstitutt (SIPRI) viser at av de 56 større¹³, væpnede konfliktene som fant sted mellom 1990 og 2000 var 53 interne, mens andelen sivile tap relativ til militære gikk fra 1/10 ved begynnelsen av tiåret til 9/10 ved dets slutt (Sollenberg og Wallensteen, 2001). Som vist er folkeretten ambivalent i forhold til ekstern inngripen i borgerkriger. Dersom kriger mellom stater i økende grad erstattes av borgerkriger, mens militære mål erstattes av sivile – slik studien fra SIPRI antyder – kan dette brukes som et argument for nødvendigheten av å forsterke folkeretten i forhold til humanitære intervensjoner.

Da FN i 2005 vedtok *Responsibility to protect-doktrinen* var jurist og tidligere australsk utenriksminister, Gareth Evans, en av arkitektene. I artikkelen *The Responsibility to Protect: Rethinking Humanitarian Intervention* (2004) redegjør Evans for de sentrale premissene til grunn for doktrinen. I og med at ordlyden til dels er lik den i rapporten fra *International Commission on Intervention and State Sovereignty* (ICISS), *The Responsibility to Protect* (2001), kan artikkelen til Evans leses som en konsentrert utgave av rapporten, i en mer argumenterende form.

I artikkelen hevder Evans at det er et behov for å gjøre folkeretten bedre i stand til å takle problematikk forbundet med ekstern, militær inngripen i staters interne konflikter. Målet med *Responsibility to protect* er ifølge Evans "(...) å skape en handlingsplan for det internasjonale samfunnet i møte med menneskeskapte, humanitære katastrofer (...) som i praksis er i

¹³ Konflikter hvor relaterte dødsfall overskrider 1000 per år.

stand til å motivere til handling og mobilisere støtte i situasjoner hvor det kreves" (Evans, 2004, s. 80, egen oversettelse).

Det Evans hevder er spesielt med Responsibility to protect er redefineringen av suverenitetsbegrepet, fra *statens kontroll over eget territorium*, til *statens ansvar overfor egen befolkning*. Dette medfører ifølge Evans en forskyvning av fokus; istedenfor å diskutere hvorvidt andre stater har rett til å intervensjon i en intern konflikt dreies debatten i retning av enhver innbygger sin rett på beskyttelse fra enten sin egen statsmakt eller en ekstern aktør.

Kriteriene for intervensjon i tråd med Responsibility to protect er de samme som prinsippene for rettferdig krig; rettferdig grunn, riktig intensjon, siste utvei, proporsjonalitet, rimelige utsikter og riktig autoritet (ICISS, 2001, s. 32-37).

Rettferdig grunn presiseres som "*storskala tap av liv med eller uten intensjon om folkemord, som enten er en følge av bevisste handlinger av en stat, statlig forsømmelse, delvis eller fullstendig statssvikt; eller storskala etnisk rensing i form av enten drap, tvangsutvandring, terror, eller systematisk voldtekt*" (ICISS, 2001, s. 32, egen oversettelse). I rapporten foreligger det ikke noe kvantitativ estimat over hva som menes med *storskala*. Rapporten åpner for at militær inngripen kan legitimeres av rimelig grad av forventning om masse mord. I rapporten utelukkes militær intervensjon som legitimt redskap for å hindre eksempelvis systematisk, rasistisk diskriminering, politisk undertrykkelse, statskupp, eller å redde egne borgere på fremmed territorium.

Riktig intensjon dreier seg om at målet med intervensjonen er å stanse folkemord/etnisk rensing/*etc.* Her uttrykker imidlertid både rapporten fra ICISS og Evans en viss ambivalens; begge hevder for eksempel at selv om regimeskifte i seg selv ikke er et legitimt mål for en intervensjon, kan det å oppheve et regimes evne til å skade sin egen befolkning være nødvendig for å oppfylle mandatet om å beskytte befolkninga. Deretter hevdes det at selv om intervensjonerende stater ideelt sett ikke skal søke egen fortjeneste, er blandede motiver i internasjonale relasjoner uunngåelig (ICISS, 2001, s. 36).

Siste utvei betegner at "alle diplomatiske og ikke-militære midler for å oppnå ei fredelig løsning må ha vært utforsket" før man eventuelt tyr til militær inngripen (ICISS, 2001, s. 36, egen oversettelse). Det understrekes at i tilfeller hvor en statlig aktør er i konflikt med opprørere, må første skritt være å oppfordre partene til å forhandle og inngå våpenhvile (ICISS, 2001, s. 36). Imidlertid tar rapporten forbehold om at det i en akutt krise ofte ikke vil være tid til å prøve alle fredelige alternativer, og åpner dermed for å unnlate de virkemidlene man mener å ha rimelig grunn til å anta at ikke ville ført fram likevel.

Proporsjonalitet krever at skala, varighet og intensitet i en intervensjon er minimum av hva som måtte være nødvendig for å sikre dens humanitære målsetting, samt at det er rimelig samsvar mellom skaden man ønsker å unngå og skaden man forårsaker ved å intervensjonere (ICISS, 2001, s. 37).

Rimelige utsikter viser til at det bør være mulig å forutsi grovt hvilke konsekvenser en militær inngripen vil få. Parten som intervensjonere må ha en militær kapasitet som gjør intervensjonens mål oppnåelig, uten at dette medfører ukontrollert eskalasjon. Tilstanden/aktiviteten intervensjonen var ment å stanse må kunne antas ikke å fortsette i etterkant, og landet bør ha rimelige forutsetninger for å fungere (ICISS, 2001, s. 37).

Riktig autoritet til å godkjenne militærintervensjoner er FNs Sikkerhetsråd (ICISS, 2001, s. 37).

2.1.2.3 Kritikk av *Responsibility to protect*

Fordi en av folkerettens definerende egenskaper er at den gjelder uvilkarlig, kan man kritisere *Responsibility to protect-doktrinen* for å uthule folkeretten ved implisitt å la stater *kvalifisere* til suverenitet; dette i kraft av hvordan Evans ser på suverenitet som et ansvar som en stat kan misligholde og dermed miste.

ICISS rapport angir FNs sikkerhetsråd som riktig autoritet til å godkjenne militære intervensjoner. Samtidig uttrykker rapporten ambivalens i forhold til hvorvidt FNs sikkerhetsråd av og til burde kunne omgås:

"Under enkelte omstendigheter kan man spørre seg hva som skader den internasjonale orden mest: dersom sikkerhetsrådet omgås, eller dersom

mennesker blir slaktet mens sikkerhetsrådet ser på” (ICISS, 2001, s. 55, egen oversettelse).

ICISS' retoriske spørsmål ser ut til å overse en vesentlig egenskap ved FNs sikkerhetsråd; nemlig at maktstrukturene rådet er ment å reflektere, ikke forsvinner selv om man velger å ignorere dem. Ved å omgå FNs sikkerhetsråd vil man på lang sikt eliminere FNs mulighet til å håndheve folkeretten. Å gå imot FNs sikkerhetsråds avgjørelser er ensbetydende med å krenke en eller flere stormakters vitale interesser, noe som øker faren for eskalasjon og krig betydelig. I lys av dette bør en humanitær krise nærmest være av apokalyptiske dimensjoner, før ICISS' spørsmål er relevant.

Evans hevder at jo flere situasjoner hvor FNs sikkerhetsråd er passive, jo mer øker risikoen for unilaterale aksjoner som undergraver FN (Evans, 2004, s. 88). Dette er muligens mer av et argument for at FN oftere burde involvere seg med fredelige midler, enn at sikkerhetsrådet burde godkjenne flere humanitære intervensjoner. Det å intervensjonere av frykt for at noen andre skal gjøre det først, fremstår høyst uforsvarlig.

I forhold til kriteriet om *riktig intensjon* fører Evans et interessant argument ved å hevde at stadig tettere, internasjonale relasjoner medfører at alle stater implisitt vil dra fordel av å bidra til harmoni seg imellom – i form av økt handel og fravær av krig (Evans, 2004, s. 84). Dette er en av nyliberalismens antakelser, og kan tjene som en illustrasjon på sammenfallet mellom liberale verdier og markedets interesser. Virkeligheta er imidlertid ikke nødvendigvis så harmonisk som Evans vil ha det til. Selv om internasjonale relasjoner muligens vokser sammen, betyr ikke dette at de er fri for konflikt eller konkurranse. Tvert imot vil man trygt kunne si at det internasjonale samfunnet fremdeles er preget av dype politiske, kulturelle og økonomiske skillelinjer. Å vise seg som en god alliansepartner av egeninteresse er ikke nødvendigvis forenelig med å bidra til forsoning og velferd for alle. Langt fra alle er dessuten enige i at det frie markedets ekspansjon, slik Evans kan se ut til å forfekte, er ensbetydende med fremgang for alle. Spørsmål knyttet til denne problematikken vil jeg berøre videre i drøftingen av internasjonale relasjonsteorier.

2.2 Internasjonale relasjonsteorier

Rollen til teorier om internasjonale relasjoner er å tilby konseptuelle rammeverk for å forstå virkeligheta. Ei utbredt tilnærming er å behandle slike teorier som forskjellige *briller* man ser gjennom for å identifisere ulike aspekter av virkeligheta. Mens man av og til kan kombinere ulike teorier nokså sømløst, vil noen teoriers uforenelige premisser gjøre at de ikke er komplementerende.

I analysen av hvorfor NATO tok seg friheter i forhold til FN-mandatet i Libya, bruker jeg de internasjonale relasjonsteoriene *politisk realisme*, *nymarxisme* og Allison's organisatoriske prosessmodell. Disse vil redegjøres for i de følgende tre delene.

2.2.1 Politisk realisme

I kjølvannet av andre verdenskrig vokste det frem ei teoriretning, som for en tid nærmest kom til å dominere studiet av internasjonale relasjoner. Retninga, som kan beskrives som avromantiserende og grunnleggende pessimistisk på vegne av gode intensjoners gjennomslagskraft i internasjonal politikk, fikk navnet *politisk realisme*. Muligens var dette inspirert av det tyske begrepet *realpolitik*. Mens mellomkrigstidas progressive liberalisme til dels hadde som prosjekt å skape en ny verden hvor krig var overflødig, ville den politiske realismen heller avdekke hvilke mekanismer som styrer stater's handlinger og utløser krig. Om den politiske realismen, sammenlignet med liberalismen og til og med marxismen, er av relativt ny dato, gjør realister gjerne et poeng av å referere til tekster av antikkens Thukydids, seinmiddelalderens Machiavelli og renessansens Hobbes. Toneangivere innenfor politisk realisme er Morgenthau, Waltz, Mearsheimer og Walt.

I realismen antas *stater* å være de eneste autonome organisasjonene som har monopol på legitim bruk av vold innenfor et territorium, og dermed de viktigste aktørene i internasjonal politikk. Internasjonale organisasjoner og mellomstatlige allianser kan ifølge realister ikke akkumulere makt på egen hånd, men fungerer i stedet som verktøy for mektige stater til å øke makten sin ytterligere. Fordi ingen supermakt er i stand til å håndheve et internasjonal voldsmonopol, antas forholdet mellom verdens stater å være

anarkisk.

Man skiller mellom *klassisk* realisme og *strukturell* realisme¹⁴. Begge er operative teorier, selv om den strukturelle tilnærminga i noen grad har erstattet den klassiske. Forskjellen mellom de to ligger ikke så mye i selve premissene som i argumentasjonen for disse. Mens en klassisk realist som Morgenthau, gjerne viser til Hobbes' beskrivelse av menneskenaturen som selvisk, mistroisk og voldelig, hevder strukturelle realister som Waltz og Mearsheimer at det er den anarkiske strukturen som gjør at stater opptrer slik de gjør. Fordi ingen stater har noen garanti for hva en nabostat vil kunne foreta seg, må alle ta høyde for et potensielt angrep (Waltz, 1979, s. 88–99).

I strukturell realisme er økonomi, kultur, historie og ideologi for uvedkomne fenomener å regne, mens graden av militærmakt sees på som den eneste kvalitative egenskapen som skiller stater fra hverandre. Begrunnelsen er at det internasjonale anarkiet gjør egen sikkerhet og overlevelse til enhver stats øverste prioritet. Militære kapasiteter antas å være noe enhver stat må tilegne seg først, for å være i stand til å få gjennomslag for noen av sine øvrige interesser. På grunn av dette kan stater som hver for seg har kulturelle særpreg og sammensatte institusjoner, ifølge Waltz likevel sees på som mer eller mindre like og enhetlige aktører (1979, s. 61–93).

Maktkamp mellom stater antas å være konstant og unngåelig, enten det er i form av krig, opprustning eller alliansebygging. Makt er i denne sammenhengen relativ, noe som innebærer at ingen stat kan øke sin makt, uten samtidig å redusere makten til samtlige øvrige aktører tilsvarende. Dersom en eller flere aktører øker sin kapasitet radikalt, eller dersom en krise forrykker balansen i det internasjonale anarkiet, øker risikoen for krig. En stat som øker sin defensive beredskap uproporsjonalt i forhold til balanserende stater, er paradoksalt nok dermed i større fare for å bli angrepet enn staten var i utgangspunktet. Av Waltz og andre beskrives dette som *sikkerhetsdilemmaet* (Waltz, 1979, s. 187).

For å beskrive hvordan fordeling av makt mellom stater former det internasjonale anarkiet låner realismen naturvitenskapelig terminologi, og kaller mektige stater for *poler*. Et internasjonalt anarki kan være *multipolart*:

¹⁴ Også kjent som *nyrealisme*.

hvor flere stormakter balanserer hverandre, *bipolart*: med to stormakter, eller det kan være *unipolart*: med én dominerende stormakt og flere mindre mektige aktører som til sammen balanserer supermakten. Regionalt hegemoni, slik USA har på den såkalte vestlige halvkule, er hva en realist som Mearsheimer antar er grensen for hvor mye makt en stat kan akkumulere med dagens våpenteknologi og fordelingen av atomkapasiteter (2001, s. 34–36).

Realismen forutsetter at agendaen til verdens mektigste stater absorberer alle øvrige staters agenda. I et bipolart system vil maktkamp mellom de to mektigste polene være den fremste hensynet for alle staters utenrikspolitikk, da maktpolene vil involvere seg i mindre konflikter for å hindre hverandre i å gjøre flankemanøvrer, mens mindre stater må ta hensyn til maktpolenes interesser for ikke å bli invadert eller utslettet.

Innenfor strukturell realisme skilles det mellom ei *defensiv* og ei *offensiv* tilnærming. Waltz, som representerer ei defensiv tilnærming, forutsetter at alle stater ønsker å sikre sin egen overlevelse, og at det dermed er i deres interesse å bidra til stabilitet gjennom en forutsigbar forsvarspolitikk. Ifølge den offensive realisten Mearsheimer, stemmer Waltz antakelser ikke med virkeligheta. Dersom forutsigbarhet var staters fremste hensyn ville man kunne forvente av stater å gi hverandre innsyn i hverandres forsvarspolitikk, mens forsøk på flankemanøvrer – som under Cubakrisen – burde høre til sjeldenhetene (Mearsheimer, 2001, s. 19–22). Om Cubakrisen skilte seg ut i alvorlighetsgrad, ser hemmelighetskremmeri omkring militær kapasitet ut til å være regelen snarere enn unntaket i internasjonal politikk. Mearsheimer forklarer også dette med det internasjonale anarkiet: fordi ingen stater har noen garanti for hva en nabo vil kunne foreta seg eller hvilken kapasitet den besitter, vil alle stater ufrivillig føres inn i et mønster av frykt, selvhjelp og maksimering av makt (Mearsheimer, 2001, s. 30–40). Historisk hevder Mearsheimer dette viser seg i hvordan utviklingen av militære kapasiteter predikerer staters aggressivitet. Perioder i historien hvor våpenteknologien primært er beregnet på angrep kjennetegnes gjerne av imperiebygging, mens perioder med hovedsakelig defensiv våpenteknologi kjennetegnes av små, solide stater (Mearsheimer, 2001, s. 168–232).

Selv om globalt hegemoni er i strid med realismens premiss om internasjonalt anarki, har forskjellige realister ulike meninger om hvorvidt det er klokt eller uklokt for stater å forsøke å oppnå globalt hegemoni. Defensive realister mener opprettholdelse av *status quo* er å foretrekke, mens offensiv realisme forutsetter *status quo* ikke er forenelig med den anarkiske strukturen, og at konsekvent aggressivitet er nødvendig for enhver stats overlevelse. I en artikkel fra 2011, *Imperial by Design*, uttrykker imidlertid den offensive realismens fremste talsmann, Mearsheimer, seg kritisk til hvordan USA siden 1990-tallet later til å ha aspirert til globalt hegemoni ved å engasjere seg i stadig flere kriger, og dermed svekke sin kapasitet (Mearsheimer, 2011, s. 18–19). Jeg tolker Mearsheimers kritikk som et forbehold om at stater som forsøker å maksimere makten sin også bør kjenne sine begrensninger.

Ifølge realister kan fred og stabilitet ikke oppnås ved internasjonale avtaler, men ved en optimal maktfordeling som fører til gjensidig avskrekkelse og dermed fravær av direkte konfrontasjon. Et bipolar system som under den kalde krigen, er mest oversiktlig, og dermed å foretrekke for realister. FN sees ikke på som noen autonom aktør, men anerkjennes likevel som en stabiliserende faktor, under forutsetning av at instisusjonen speiler og tydeliggjøre rådende maktforhold (Morgenthau, 1993, s. 329–330).

2.2.1.1 Realpolitiske strategier

Realister foreslår ulike strategier for mektige stater som ønsker å maksimere egen makt. En slik strategi er *offshore balancing*: å alliere seg med stater som balanserer de konkurrerende stormaktene i sine respektive regioner, mens man selv kun unntaksvis engasjerer seg militært (Mearsheimer, 2011, s. 18). En beslektet strategi er *selective engagemnet*: å basere seg på allianser, men ha stående styrker i bestemte interesseområder for å opprettholde stabilitet og hindre rivaler i å øke sin relative makt (Mearsheimer, 2011, s. 18). *Selective engagement* er en mer ambisiøs strategi enn *offshore balancing*, da den forutsetter at stormakten engasjerer seg aktivt i form av militært nærvær. Ulempen med dette er at det er kostbart, samtidig som man risikerer å kompromittere diplomatiske forbindelser. *Offshore balancing* er ifølge

Mearsheimer hva USA holdt seg til under den kalde krigen – eksemplifisert ved hvordan Reagan førte en aggressiv utenrikspolitikk nesten uten å bruke amerikanske bakkestyrker – og hva USA burde holde seg til i det tjueførste århundre (2011, s. 32).

I *balance of threat*-teori, slik den arter seg hos Walt (1985), skiller man mellom *maktfordeling* og *oppfattet trussel*. Walt bruker dette til å forklare hvorfor kolonimakten Storbritannia allierte seg med USA ved starten av 1900-tallet – til forskjell fra å se på USAs økende makt som en trussel. Selv om Walt ikke gjør dette eksplisitt, utgjør *balance of threat*-teori til en viss grad en fusjon av realisme og liberalisme, ved å teoretisere omkring hvordan realpolitikk kan kombineres med hensyn til forskjellige regimers karakter. Myndigheter med ideologiske likheter ser i mindre grad ut til å true hverandre.

Et liknende argument ligger til grunn for den såkalte *Bush-doktrinen* – som gikk ut på at USA skulle *spre demokrati* ved hjelp av sin militære overlegenhet (Mearsheimer, 2011, s. 26, Melby, 2004). Retorisk sto dette i kontrast til hvordan USA fram til da flere steder hadde hindret demokrati i å utvikle seg – som i Iran i 1953, Guatemala i 1954 og Chile i 1973. I tillegg sto det i kontrast til Bush-administrasjonens økte støtte til Saudi-Arabia, Qatar, Egypt og Libya. De fremste argumentene for den strategiske verdien av *Bush-doktrinen* er at demokratiske stater ikke går til krig mot hverandre, og dessuten later til å alliere seg med USA oftere enn Kina og Russland (Owen, 1994). Gjennom kortvarige militæroperasjoner i oljerike land, hvor USA kunne forhandle frem lukrative oljeutvinningsavtaler med nylig innsatte styresmakter, skulle Bush-administrasjonens krig mot terror i tillegg være selvfinansierende. Mye tyder imidlertid på at strategien var en fiasko; i Afghanistan og Irak har man foreløpig ikke lyktes å etablere solide demokratier, militæroperasjonene ble langvarige og veldig kostbare, USA har sunket dypere i statsgjeld siden 2003, mens Kina og Russland i samme periode har styrket posisjonene sine relativt til USA.

Om *Bush-doktrinen* kan knyttes til Walts *balance of threat*-teori, har den til gode å få oppslutning blant realister. Walt, Waltz og Mearsheimer har

gjennomgående uttalt seg kritisk til Bush-administrasjonens utenrikspolitikk, som de gjerne ser som en feiltolkning av amerikanske interesser.

2.2.1.2 Realismens syn på humanitære intervensjoner

I forhold til humanitære intervensjoner er man innenfor realismen generelt skeptisk til deres strategiske verdi og deres etiske begrunnelse. I artikkelen *Humanitarian Intervention: An Overview of Ethical Issues* anklager Michael J. Smith (1998) realister for å forfekte et selvmotsigende standpunkt til humanitære intervensjoner; ved på den ene siden å forutsette at stater opptrer som enhetlige aktører og handler i tråd med egeninteresse, mens på den andre siden å hevde at intervensjoner bare er vellykkede dersom de kan kobles direkte til deltakerstatenes egeninteresse (s. 70). Dersom stater i utgangspunktet bare handler i tråd med egeninteresse, hevder Smith, er det meningsløst å angi dette som kriterium for å lykkes. Man kan riktig nok tolke realismen dithen at selv om stater til enhver tid vil søke sikkerhet/maksimere makt, vil strategiske feilberegninger av og til medføre at disse ikke realiseres. Samtidig er det diskutabelt i hvilken grad realismen faktisk forutsetter at alle handlinger fra en stat er av egeninteresse, eller om hensikten er å identifisere mekanismer som påvirker stater i retning av å handle slik.

Ved å føre krig vil en stat risikere å rokke ved maktbalansen i verden, og gjøre den ustabil. Selv om offensive og defensive realister er uenige om hvorvidt det mulig for stater å opprettholde *status quo*, later både Mearsheimer og Waltz til å være enige om at det å kompromittere internasjonale systemers relative stabilitet alltid burde være knyttet til målbare, maktpolitiske gevinster.

2.2.1.3 Kritikk av politisk realisme

Politisk realisme er ei omstridt teoriretning, og har flere kritikere. Man vil kunne hevde at realismens ensidige fokus på militærmakt og eksistensielle trusler gjør teorien lite fleksibel, og dermed begrenser dens forklaringskraft. Cox og Wendt har påpekt det paradoksale i at realister som Morgenthau og Waltz referer til Thukydide for å forklare maktpolitikk stater imellom, uten å ta

tilstrekkelig forbehold om at staten slik man kjenner den i dag, ikke eksisterte i antikken (Cox, 1981, Wendt, 1992).

Realismens bruk av begrepet *anarki* er problematisk. For det første kan man mistenke realister som Waltz og Mearsheimer for å ville manipulere leseren til å godta tanken om fiendtlige og egoistiske stater ved å bruke et ord som gjerne assosieres med kaos og lovløshet. Dernest skulle man kanskje tro at realismens hierarkiske syn på maktfordeling mellom stater var uforenelig med anarkiets forutsetning om at makten i et samfunn er noenlunde likt fordelt – jamfør marxismens forståelse av anarki. Flere av den politiske realismens kritikere har utgangspunkt i konstruktivisme, post-strukturalisme og, som jeg i det følgende vil se nærmere på, nymarxisme.

2.2.2 Nymarxisme

Marxismen representerer ei radikal holdning til samfunnsforskning. Mens man innenfor enkelte andre teoritradisjoner forsøker å fremstå verdinøytral, er det et premiss i marxistisk tenkning at man aktivt tar stilling til politiske spørsmål, helst med det mål for øye å endre de rådende forhold.

Nymarxisme er en samlebetegnelse på forskjellige teorier som deler visse kjennetegn; aller viktigst, naturligvis, er at hver av dem låner elementer fra klassisk, marxistisk filosofi. Til forskjell fra såkalt *ortodoks marxisme*¹⁵, fokuserer nymarxistiske teorier gjerne på ideologiske aspekter ved marxismen – tidvis på bekostning av den materialistiske historieforståelsen.

Hovedsakelig er nymarxismen et sentral- og vesteuropeisk fenomen. Mens forskjellige utgaver av marxismen med utspring i Sovjet eller Kina i varierende grad har hatt som agenda å legitimere sittende regimer, er det et definerende trekk ved nymarxismen at den har oppstått og utviklet seg i konstant opposisjon. Som følge av dette har nymarxistisk teori slagside til nærmest alle eksisterende styresett – enten de er kapitalistiske, fascistiske, stalinistiske eller sosialdemokratiske.

Filosofier assosiert med nymarxismen er Gramsci, Horkheimer og Cox. Idéverkende til disse er komplekse og forskjelligartede, og lar seg kanskje ikke

¹⁵ Politisk-filosofisk retning basert på Trotskij og Lenins lesning av Marx.

tas til inntekt for ei samlet retning. Hovedsakelig vil jeg forholde meg til Cox' lesning av Marx og Gramsci, slik den fremgår i *Social Forces, States and World Orders* (1981). Hos Cox kobles makt og idéer eksplisitt, ved at forskjellige regimer antas å regjere ikke bare i kraft av fysiske maktmidler, men også i kraft av hvilken legitimitet mennesker tilegner dem. Ved gradvis å opparbeide tillit og stilltiende samtykke fra borgere, hevder Cox kapitalkreftene med utspring i Vesten har etablert et ideologisk hegemoni, som stadig utvides.

2.2.2.1 Et nymarxistisk perspektiv på basis og overbygning

Marxismens strukturelle argument går ut på at samfunnets *basis* av produksjonsforhold, produksjonsmidler og produktivkrefter, utgjør grunnlaget for samfunnets *overbygning* av lover, institusjoner og herskende idéer (Marx og Engels, 1867). Cox hevder at man kan se tendenser til at dette er tilfelle i hvordan samfunnet i økende grad preges av spesialisering – som et ekko av industrialderens atomisering av produksjonsprosessen; hvordan reklame – et biprodukt av kapitalismens verdiskaping – er integrert i tale- og billedspråk over hele verden, og slik påvirker populærkulturen; og hvordan staters handlinger på den internasjonale arenaen ofte ser ut til å sammenfalle med kapitalkreftenes økonomiske interesser. Imidlertid ser ikke Cox disse fenomenene som uttrykk for en lovmessighet. Hver for seg antas idéer, materielle kapabiliteter og institusjoner å ha relativ autonomi (Cox, 1981, s. 135–138).

I det følgende vil jeg illustrere nymarxismens syn på sammenhengen mellom basis og overbygning med Mitchells (2011) analyse demokratiseringen vestlige land fra 1700-tallet, og hvorfor flere oljeeksporterende land, som for eksempel Libya under Gaddafi, ikke utviklet demokrati.

Rundt begynnelsen av forrige århundre ble det i Nord-Amerika og Vest-Europa gjennomført flere reformer i retning av regulert minstelønn, begrensning av arbeidstid, forbud mot barnearbeid, *etc.* Disse reformene kan sees i sammenheng med makten kull- og transportarbeiderne hadde oppnådd i denne perioden, ved at de var i stand til å lamme samfunnet fullstendig gjennom streik (Mitchell, 2011, s. 18–27). Sammenhengen mellom industrialisering, urbanisering og demokratisering er Mitchell ikke alene om å

påpeke; blant annet fører Donnelly et liknende argument for hvorfor liberalt demokrati og universelle menneskerettigheter ofte anses som vestlige fenomener (Donnelly, 2013, s. 18–21). Etter hvert er det også en utbredt antakelse blant forskere at store oljeforekomster går hånd i hanske med korruperte og autokratiske regimer fordi staten gjøres mindre avhengig av støtte i befolkninga (O'Neil, 2007, Ross, 2012). Mitchell ser imidlertid på hvordan vesensforskjeller mellom kull og olje kan ha påvirket samfunnet ulikt, utover å konsentrere energi og gi økonomisk avkastning.

Innføringen av universell stemmerett og etableringen av velferdsstater ble i flere land initiert av konservative regjeringer – som i Tyskland – for å dempe misnøye og minimere mobiliseringsgrunnlaget blant arbeiderklassen (Baldwin, 1990, s. 200–208, Mitchell, 2011, s. 15–26). Hvordan dette lar seg knytte til egenskaper ved kullkraft viser seg ifølge Mitchell i kontrast til oljen; oljeutvinning krever en mindre arbeidsstyrke enn kullgruvedrift, oljetransport via rør behøver lite manuelt arbeid, og maskineri som går på petroleum trenger ikke fyrbøtere (Mitchell, 2011, s. 36–39). Olje er, i motsetning til kull, praktisk å frakte via skip, og egner seg dermed bedre for internasjonal handel. Transoseaniske oljetankere kan frakte enorme mengder olje uavhengig av fastlagte ruter, og uten videre kan et skip omdirigere leveransene sine dersom en havn skulle rammes av streik eller et land skulle nasjonalisere industrien sin. Skip kan seile under såkalt bekvemmelighetsflagg og unngå skatt- og arbeidslovgivning. I tråd med dette hevder Mitchell at et av motivene bak den amerikanskfinansierte byggingen av oljerørledninger fra Saudi-Arabia til Europa etter andre verdenskrig, var å svekke europeiske fagforeninger (Mitchell, 2011, s. 30–31, Painter, 1984).

Fra man tidlig på 1900-tallet begynte å utvinne olje i Midtøsten forekom det flere aksjoner ledet an av lokale olje- og transportarbeidere, men disse viste seg å være enklere å håndtere for makthaverne enn de vestlige kullarbeidernes streiker noen tiår tidligere (Hughes, 2009, Mitchell, 2011, s. 31–36). Den lokale arbeiderbevegelsen oppnådde aldri samme makt i Midtøsten som den hadde gjort i USA og Europa noen år tidligere. Slik, argumenterer Mitchell for, kan prosessene oljen fordrer ha bidratt til fraværet av demokrati blant enkelte oljeeksportører.

2.2.2.2 Nymarxisme og humanitære intervensjoner

Militæroperasjoner antas i et nymarxistisk perspektiv å la seg forme av økonomiske strukturer, samtidig som de reflekterer herskende idéer i samfunnet. Den liberalistiske forståelsen som ligger til grunn for *Responsibility to protect-doktrinen* – at verden er et internasjonalt samfunn hvor mektige stater har et moralsk ansvar for å håndheve liberal-etiske prinsipper – kan i et nymarxistisk perspektiv sees på som en slik herskende idé. Siden 1990-tallet har USA i forskjellige sammenhenger blitt omtalt som *verdens politikonstabel*, som alene eller i allianse med andre liberale demokratier gjennomfører *intervensjoner* i land hvor demokrati og menneskerettigheter ikke har slått rot. Ofte vil det dreie seg om svake stater med en økonomi som primært er basert på eksport av råvarer, og ofte vil intervensjonene i ulik grad bære med seg elementer av nasjonsbygging, forsøksvis i retning av demokratisering – som i Somalia, Afghanistan, Irak og Libya. Som vist i diskusjonen om *Responsibility to protect-doktrinen* i kapittel 2.1.2, er det et eksplisitt poeng hos nyliberalere, som Evans (2004), at håndhevelse av folkeretten sammenfaller med markedsliberalismens ideal om pluralistiske samfunn og ønske om voksende åpne markeder.

Et standpunkt blant flere på venstresida som lar seg knytte til Cox' forståelse av ideologiske hegemonier, er at vestlige kapitaleiere under markedsliberalismen har oppnådd en mer effektiv form for imperialisme enn i kolonitida. Som i kolonitida importerer vestlige land billige råvarer fra den såkalte tredje verden, mens frihandelens institusjonelle betingelser og hvordan ekspansjon gjerne tar form av bistand, *i.e. humanitære intervensjoner*, gjør at slike strukturer kan være vanskelig å få øye på. Dette henger sammen med marxismens forståelse av sentrum versus periferi, hvor velstand antas å hope seg opp på den ene siden, mens fattigdom, brutalitet og ignoranse hopper seg opp på den andre (Brewer, 1990, s. 161–178).

2.2.2.3 Kritikk av nymarxisme

Man kan kritisere nymarxismen for å ha et diffust aktørbegrep i kraft av å se

på *kapitalkreftene* som en upersonlig drivkraft for herskende idéer i samfunnet. Det fremgår ikke tydelig hos Cox eller Gramsci i hvilken grad kapitalismens ideologiske hegemoni baserer seg på selvoppretholdene mekanismer, og i hvilken grad det krever bevisste bidrag fra maktelitene (Robinson, 2011).

Fra radikalt hold angripes nymarxismen for å virke splittende og passiviserende på venstresida, og å svekke sosialismens progressive karakter ved å være samfunnskritisk uten i særlig grad å foreslå konkrete løsninger. Til forskjell fra hvordan Marx og Engels teoretiserer omkring hvordan bestemte samfunnsendringer konkret bør foregå, er Cox mer interessert i å analysere trekk ved samfunnet og samfunnsvitenskapene. Mot kritikk av denne typen argumenterer Cox at det å finne løsninger på konflikter og problemer ikke nødvendigvis er en egnet oppgave for samfunnsforskningen (1981). Tvert imot, hevder Cox, er det problematisk dersom samfunnsvitenskapelige teorier tar mål av seg å *løse problemer*, uten å problematisere den historiske konteksten disse problemene inngår i.

Dersom en teori baserer seg på feilaktige premisser, kan løsningene den leder til være svært skadelig. Kirkpatrick – politisk rådgiver for Reagan og seinere FN-ambassadør – anbefalte i sin tid USA å støtte alle utenlandske, anti-kommunistiske bevegelser. Begrunnelsen var at høyreorienterte diktaturer ofte utvikler demokrati over tid, mens sosialistiske diktaturer har strukturer som hindrer demokrati i noen gang å etablere seg (Kirkpatrick, 1982). Siden den gang har jernteppet over Øst-Europa hevet seg, og Øst-Europa opplevd en demokratiseringsbølge nærmest uten sidestykke i historien.

2.2.3 Allisons prosessmodeller

Da Graham Allison i 1971 publiserte *Essence of Decision*, om Cubakrisen fra 1962, var det populært blant samfunnsforskere å bruke formålsrasjonelle og økonomiske modeller for å forklare internasjonale relasjoner. En utbredt oppfatning var at stater til enhver tid søker maksimal nytte av politikken sin, og at man som observatør derfor vil kunne a) avsløre motivene til en stat ved å

se på dens tidligere handlinger, og b) forutse en stats neste trekk ved å se på hvilke insentiver den har.

Ulike spillteoretiske tilnærminger som Allison polemiserer mot analyserer samspillet mellom stater gjennom til dels avanserte, matematiske formler (Hasenclever, 1997, Snyder og Diesing, 1977). Hver av dem forutsetter imidlertid at stater opptrer som noenlunde rasjonelle, enhetlige aktører, med entydige agendaer. I spillteori ser man gjerne for seg en gruppe velinformerte beslutningstakere som i møte med en gitt utfordring vurderer alle tilgjengelige strategier, og velger den hvis utfall er mest i tråd med statens objektive interesser.

Ifølge ei spillteoretisk tilnærming til Cubakrisen, som for eksempel den presentert av Schelling (1966), kan krisen ha forløpt som følger: etter avsløringen av at antallet sovjetiske interkontinentale missiler var lavere enn man hadde trodd, følte Sovjet seg truet av USAs strategiske overtak. Ved å godta Cubas anmodning om medium- og langdistanseatommissiler ville Sovjet balansere det globale styrkeforholdet. Fordi USA hadde bøyd av i aksjonen mot Grisebukta året før, håpet man i Sovjet at amerikanerne ikke ville reagere militært mot utplasseringen av atomvåpen på cubansk jord. Da Det hvite hus ble klar over Sovjets planer ble alle muligheter vurdert, før avgjørelsen falt på en sjøblokade. Dette var fordi en blokade innebar minst risiko for eskalasjon, samtidig som man spilte ballen over på Sovjets banehalvdel. Da Sovjet ikke kunne levere atomvåpnene til Cuba uten å bryte sjøblokaden og risikere atomkrig, valgte de å snu.

Lenge var dette den forklaringen analytikere flest sluttet seg til. Med referanse til Cubakrisen beskrev Schelling USAs og Sovjets taktiske prosess som et spill hvor den som tar høyest risiko vinner; i spillteori kjent som *Chicken*¹⁶ (1966, s. 118). Noen bevingede ord fra daværende utenriksminister Rusk bekreftet tilsynelatende dette inntrykket; *"We were eyeball to eyeball, and the other fellow blinked"* (Nathan, 2005, s. 892). Inntrykket av Kennedy og Khrusjtsjov som to strategisk kompetente, ståløyde rivaler – hvor

¹⁶ I populærkulturen er spillet *Chicken* gjort kjent av filmen *Rebel Without a Cause*, hvor James Deans karakter og en rival kjører hver sin bil mot et stup, og den som bremser sist taper.

førstnevnte hadde gått ut som den seirende parten – var et narrativ som Det hvite hus dro fordel av å spre.

De spillteoretiske tilnærmingene til Cubakrisen kunne imidlertid ikke forklare hvorfor Sovjet ikke kamuflerte oppskytningsrampene på Cuba før etter at amerikanske spionfly hadde oppdaget dem. Uhell og feilberegninger er muligens ikke uforenelig med å se på stater som enhetlige og beregnede aktører. Imidlertid var denne tabben så monumental, og så avgjørende for hele situasjonen, at den krevde en forklaring. Her viser Allisons modell seg å ha større forklaringskraft.

2.2.3.1 Byråkratisk-organisatorisk adferd¹⁷

I Allisons perspektiv brytes staten ned til forskjellige organisasjoner med ulike tradisjoner og prosedyrer, som gjerne konkurrerer innbyrdes om innflytelse og budsjettandeler. I møte med en krise vil beslutningstakere sjelden bruke tid på å vurdere alle mulige handlingsveier før en avgjørelse fattes. Ofte velges den strategien som først blir presentert, og som later til å kunne løse problemet på en tilfredsstillende måte, uten å ha for mange kortsiktige usikkerhetsmomenter knyttet til seg. På grunn av begrensninger i tid og ressurser vil strategiene ledelsen presenteres for, i all hovedsak basere seg på organisasjonenes eksisterende prosedyrer – gjerne såkalt *standard operating procedures* (Allison og Zelikow, 1999, s. 163–185).

I lys av *byråkratisk-organisatorisk adferd* kan Cubakrisen ifølge Allison ha forløpt som følger: Da Sovjet besluttet å plassere atommissiler på Cuba, falt ansvaret for etableringen av missilbasene på ministeriet for konstruksjon av mellomstort maskineri. Ministeriet iverksatte oppdraget på bakgrunn av interne prosedyrer, som, fordi Sovjet aldri hadde hatt missilbaser utenfor egne grenser før, ikke inkluderte kamuflasje fra luften. Etter å ha blitt klar over at Sovjet var i ferd med frakte atomvåpen over Atlanterhavet, vurderte Det hvite hus luftangrep mot de uferdige oppskytningsrampene på Cuba, eller sjøblokkade. Årsaken til at ingen andre strategier ble vurdert, er i tråd med Allisons modell for byråkratisk-organisatorisk adferd, at ingen andre

¹⁷ Oversatt fra *organizational behavior*.

av organisasjonene tilknyttet Det hvite hus enn flyvåpenet og sjøforsvaret, hadde pre-eksisterende planer som kunne løse problemet med missilene.

I det lengste så det ut til at luftangrep var det foretrukne alternativet blant presidentens stab og av Kennedy selv. Ettersom generalen for flyvåpenet ikke kunne garantere for uskadeliggjørelsen av samtlige utskytningsramper og missiler, samtidig som sannsynlighetene for å treffe sivile mål var svært stor, ble etterhvert flyvåpenets plan om luftangrep forlatt. Da valget falt på sjøblokade var dette i stor grad fordi USAs marine hadde en plan for blokade i Karribien, og fordi en sjøblokade var lettere å fjernstyre fra Washington – i og med at Kennedy kunne kommunisere direkte med flåtekapteinene. Sovjet hadde ikke planlagt noen strategi i tilfelle USA innførte blokade, og valgte å snu som det minste av to onder (Allison og Zelikow, 1999, s. 197–236).

I motsetning til ei spillteoretisk tilnærming, hvor man antar at alle handlinger hos en stat er resultatet av nitide vurderinger av alle tilgjengelige muligheter og kalkuleringer av motpartens svar, foreslo Allison rekonstruksjon av Cubakrisen at avdelinger av staten falt tilbake på interne rutiner, snarere enn å se helhetlig på saken. Modellen er imidlertid ikke i stand til å si noe om hvorfor Sovjet i utgangspunktet ønsket å utplassere missiler på Cuba, eller hvorfor Kennedy tilsynelatende ikke vurderte å forhandle med Khrusjtsjov. Her kommer Allisons neste modell inn.

2.2.3.2 Governmental politics

Etter å ha analysert frigitte møterefater og etterretningsdokumenter fra Det hvite hus' behandling av Cubakrisen, lanserte Allison sammen med Zelikow i 1999 en revidert utgave av casestudien fra 1971. Her raffinerer Allison sin byråkratiske modell, til å fokusere på hvordan mektige politikere fatter beslutninger i organisasjoner. Denne prosessen antar Allison at er preget av interne forhandlinger og maktkamp, hvor ulike personlige oppfatninger, hensyn til egen prestisje og rene tilfeldigheter påvirker beslutningene, vel så mye som hensyn til nasjonens interesser. Selv når det er enighet om en målsetning, kan ulik bakgrunn og erfaring bidra til at politikere tolker fenomener forskjellig, og dermed ikke blir enige om hvilke metoder man skal bruke. Effektive ledere må skape konsensus blant sin innerste sirkel; for å

hindre interne rivaler i å utnytte en eventuell splittelse, og for å forsikre seg om at samtlige avgjørelser blir iverksatt i tråd med hensikten. Dette gjelder også i stater hvor den utøvende makten er samlet hos én person. Sammensetningen av personligheter som omgir en leder, vil kunne ha konsekvenser for hvilke beslutninger som fattes. Dersom en gruppe av underordnede er positiv og ettergivende innstilt til lederen, vil dette sannsynligvis føre til en annen politikk enn dersom samme leder var nødt til å skape konsensus hos en svært kritisk gruppe (Allison og Zelikow, 1999, s. 294–324).

Ifølge *governmental politics*-modellen kan Cubakrisen ha forløpt som følger: Etter den feilslåtte *Berlinblokaden*, avsløringen av Sovjets underlegne missilkapasitet, og upopulære kutt i Den røde armés budsjetter for å demme opp en budsjettkrise, opplevde Khrusjtsjov at posisjonen hans som partisekretær var truet. Beslutninga om utplassering av atommissiler på Cuba kan ha vært et forsøk fra Khrusjtsjovs side på å vise styrke overfor sovjetkongressen. Årsaken til at ei diplomatisk løsning later til ikke å ha vært aktuelt for president Kennedy, kan ha vært at han etter nederlaget i Grisebukta ikke ville virke svak overfor EXCOMM¹⁸, som i hovedsak besto av representanter fra det amerikanske militæret. Mens ECXOMM hovedsakelig var i favør av luftangrep, var presidentens bror og justisminister en tilhenger av blokade. Den personlige kjemien mellom president Kennedy og luftforsvarets øverste kommandant, general LeMay, surnet i løpet av forhandlingene, og Kennedy stolte ikke på råd fra CIA etter invasjonen av Grisebukta. Dette ledet Kennedy i retning av å velge sjøblokade. Antakeligvis for å redde ansikt, etter allerede å ha besluttet å snu skipene som bar missiler, foreslo Khrusjtsjov at USA fjernet sine missiler fra Tyrkia i bytte mot tilbaketrekkingen. Offentlig gikk USA ikke med på dette, men fjernet likevel missilene i stillhet noen år seinere. I kjølvannet av Cubakrisen ble Khrusjtsjov avsatt av kommunistpartiet, og erstattet med den mer militærorienterte Bresjnev (Allison og Zelikow, 1999, s. 325–378).

¹⁸ *Executive Committee of the National Security Council* var gruppen av tjenestemenn som behandlet Cubakrisen sammen med president Kennedys personlige stab.

Allison gjør i casestudien et poeng av at krisens fredelige utfall på ingen måter var gitt på forhånd, slik spillteoretiske tilnærminger nærmest tar for gitt ved å se på aktørene som beregnende og rasjonelle. Allisons tilnærming kan på dette område løselig knyttes til Clausewitz' syn på militær eskalasjon; at man på alle militære nivåer i *krigens tåke* ofte mister oversikt dermed og taper kontrollen over utfallet (Clausewitz, 1989). I forhold til hvorfor man ikke kom frem til en våpenhvile i Libya, kan man tenke seg at dette perspektivet vil være relevant.

2.3 Oppsummering av teorikapitlet

Som Allisons studie av Cubakrisen illustrerer, vil enhver casestudie påvirkes av hvilke teoretiske perspektiver man legger til grunn. Alt fra hvilke konklusjoner man treffer, til forståelsen av hendelsesforløp kan vise seg å avhenge av dette, da ulike teorier vektlegger hendelser og fenomener forskjellig i kraft av å basere seg på ulike antakelser om verden.

I diskusjon av hypotesene vil jeg eksplisitt bruke teoriene fra del to av dette kapitlet, for se hvordan Libya-aksjonen lar seg forklare. Internasjonal lov og sedvane og rettfærdig krig-teori, som redegjøres for i kapitlets første del, vil fungere som bakteppe for analysen.

3 ANALYSE

I dette kapitlet spør jeg hva som kan forklare NATO-operasjonens avvik fra FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973. Dette vil drøftes i lys av tilgjengelig empiri og teoriene presentert i kapittel 2.

Kapitlets første del vil være en redegjørelse for Libyas moderne historie. Deretter vil jeg undersøke Gaddafi-regimets retorikk, beskyldningene mot Gaddafi om bruk av leiesoldater og oppfordring til systemisk massevoldtekt, Gaddafi-regimets drap på sivile og beskyldningene om folkemord. Disse temaene er valgt fordi de var særlig sentrale i forkant av intervensjonen. I tredje del av kapitlet vil jeg drøfte hypotesene fra kapittel 1 og spekulere kort i hva som kunne ha hendt dersom intervensjonen ikke fant sted eller forløp annerledes.

3.1 Libyas moderne historie

For å forstå hendelsene i 2011 har det vist seg å være nødvendig med en viss kjennskap til Libyas moderne historie. I det følgende vil jeg derfor redegjøre for og drøfte trekk ved Libyas utvikling fra dets uavhengighet i 1949 til Gaddafis kupp i 1969, Sovjets fall i 1990 og borgerkrigen i 2011.

3.1.1 Libya før 1969

Gjennom historien har Libya vært underlagt forskjellige imperier – fra Umayyad-kalifatet fra 700-tallet til det ottomanske riket fra 1500-tallet. I 1911 ble Libya invadert av Italia, og forble en italiensk koloni fram til etter andre verdenskrig (Hitti, 1956). Fra 1947 fulgte en kort periode hvor Storbritannia og Frankrike administrerte hver sine distrikter; Storbritannia Tripolitaniadistriktet i nordvest og Kyrenaikadistriktet i øst, og Frankrike det sørøstlige Fezzandistriktet langs grensen til Algerie. I 1949 vedtok FN å samle alle de tre distriktene til ett selvstendig rike (FNs generalforsamling, 1949, Souse, 2009). Den tidligere emiren av Kyrenaika, Idris al-Senussi¹⁹, ble i 1950 utropt til konge av Libya. Året etter erklærte han landet uavhengig og

¹⁹ Kjent som kong Idris.

opprettet en nasjonalforsamling (Souise, 2009). På tross av uavhengigheta beholdt USA og Storbritannia sine militærbaser i Libya, slik de allierte opprettholdt baser hos flere av de gamle aksemaktene og deres utposter²⁰.

I løpet av andre verdenskrig var store deler av Libyas infrastruktur blitt ødelagt; landet var underbefolket og fattig (FNs menneskerettighetsråd, 2011, s. 18). De nyopprettede, statlige institusjonene var svake og lot til å falle hen til korrupsjon. I 1955 avsto Libyas daværende statsminister Mustafa ben-Halim deler av Fezzandistriktet til fransk Algerie, visstnok etter å ha mottatt bestikkelser fra Frankrike (Cooley, 1981, s. 79). Kort tid etter oppdaget franske oljeselskaper store oljeforekomster i området. Utover femti- og sekstitallet etablerte flere utenlandske selskaper seg i Libya – uten at dette så ut til å gagne libysk økonomi utover å fylle lommene til landets elite (Cooley, 1981, s. 79). Den tidligere CIA-offiseren Wilbur Eveland skrev i 1980 ei omstridt bok om USAs aktiviteter i Libya i denne perioden – *Ropes of Sand, America's Failure in the Middle East* (1980). Blant de amerikanskeidde firmaene Eveland nevner som ble gitt verdifulle konsesjoner var *Occidental Petroleum Corp.*, *Oasis Oil Comp.* og *Brown & Root Corp.* – som seinere fusjonerte til *Bechtel-Brown & Root Corp.* Kanskje talende for graden av korrupsjon på dette tidspunktet hadde statsminister Halim ifølge Eveland status som partner i både *Bechtel Corp.* og i *Brown & Root Corp.* før de fusjonerte (Cooley, 1981, s. 79, Eveland, 1980).

Oppdagelsen av olje i Libya sammenfalt med krigene som fulgte i kjølvannet av opprettelsen av staten Israel. Ydmykelsen mange i den arabiske verdenen følte etter fordrivelsen av palestinerne kom etter hvert til uttrykk i en sterk pan-arabisk nasjonalistisk bevegelse, ledet an av Egypts president Gamal Abdel Nasser (Jankowski, 2001, s. 3). I den såkalte *nasserismen* kombineres elementer fra sosialisme – i kraft av et ønske om en omfattende velferdsstat – med arabisk nasjonalisme og gjerne motvilje mot vestlig innflytelse (Abdel-Malek, 1964).

Rollen vestlige stormakter spilte i Israels tilblivelse, og vestlige selskapers innblanding i statlig korrupsjon i Libya, kan man tenke seg at bidro til anti-vestlige sympatier blant flere libyere. De folkelige protestene som brøt

²⁰ Jamfør amerikanske militærbaser i Tyskland, Italia og Japan siden andre verdenskrig.

ut i sammenheng med seksdagerskrigen mellom Egypt og Israel, var ifølge historiker Dirk Vandewalle (2012b) mer brutale i Libya enn i noen andre arabiske land (s. 68–78). For en kort periode å stanset Libya all eksport av olje til Europa, uten at dette lyktes å roe protestene. Da myndighetene gjenopptok oljeeksporten mindre enn en måned seinere utløste dette generalstreik blant libyske oljearbeidere (Vandewalle, 2012b, s. 68–78). I tillegg til å kreve høyere lønn og jevnere fordeling av Libyas oljepenger skal de massive demonstrasjonene ha rettet seg mot de amerikanske og britiske militærbasene og USAs og Storbritannias ambassader i Tripoli (Cooley, 1981, s. 80, Daoudi og Dajani, 1984).

3.1.2 Gaddafis statskupp

Inspirert av Nassers kupp mot Farouk grep Gaddafi makten i Libya ved et kupp i 1969. God planlegging, en dose flaks og det at Gaddafi med sine allierte lyktes å spre sin populistiske agenda via radiosendinger, gjorde at kuppet visstnok ikke krevde et eneste menneskeliv (Black, 2000). Gaddafi var på dette tidspunktet 28 år. Etter kuppet sentraliserte Gaddafi makten i Libya, og lot etter hvert til å ha full kontroll over Libyas politiske kurs. Utenlandske banker og sykehus ble nasjonalisert (Vandewalle, 2012b, vedlegg xxii). Politiske organisasjoner i direkte opposisjon til myndighetene ble forbudt ved lov, og delaktighet kunne i verste fall straffes med døden (FNs menneskerettighetsråd, 2011, s. 21–22). Dette forbudet omfattet ikke-statlig oppnevnte fagforeninger. I 1972 ble også streiker forbudt ved lov (Vandewalle, 2012b, vedlegg xxiii).

I prinsippet hadde Libya ytringsfrihet, men dersom noen kunne mistenkes for å ville uttale seg offentlig i strid med "felleskapets interesser", kunne myndighetene gripe inn. I 1970 utviste Gaddafi britene og amerikanerne fra basene sine – i tillegg til å utvise alle italienere og jøder fra Libya (Vandewalle, 2012b, s. 83–86). I 1971 eksproprierte og nasjonaliserte Gaddafi *British Petroleum's* andel av Sarir-feltet, og i årene som fulgte, to tredjedeler av all produksjon i landet (Haight, 1972, Souse, 2009). Libya, som hadde vært medlem av OPEC siden 1962, spilte en viktig rolle i oljekrisen i

1973 da OPEC-land boikottet alle som støttet Israel under *oktoberkrigen* (Vandewalle, 2012b, vedlegg xxi).

I løpet av 1970- og 1980-tallet ble Gaddafi knyttet til diverse terrorhandlinger i vestlige land – deriblant München-massakren i 1972, en bombe i et vestberlinsk diskotek i 1986 og en bombe i et *Pan Am*-fly over Lockerbie i Skottland i 1988. Graden av regimets delaktighet i disse hendelsene er omstridt; muligens med unntak av Lockerbie-hendelsen skal det stort sett ha vært snakk om operasjoner utført av organisasjoner Gaddafi hjalp økonomisk. Som statsoverhode skal Gaddafi ha uttrykt støtte og gitt midler til forskjellige politiske og paramilitære bevegelser – fra ANC og PLO til IRA, RAF og Sort September (Burton, 2008).

I lys av Gaddafis arabisk-nasjonalistiske og anti-vestlige retorikk burde man kanskje forvente av vestlige land å ville holde ham på en armlengdes avstand fra starten av. En viktig årsak til Gaddafis sømløse maktovertakelse i 1969 later imidlertid til å skyldes en stilltiende anerkjennelse fra USA og Storbritannia. Umiddelbart etter statskuppet anmodet kong Idris fra eksil sine vestlige allierte om militær bistand, noe USA og Storbritannia avsto (Cooley, 1981, s. 81). Sammenlignet med nasjonaliseringsprosjektene i Irak og Iran var Libyas relativt moderat; mens *BPs* oljefelter ble nasjonalisert, fikk blant andre amerikanske *Nelson Bunker Oil* lov til å opprettholde virksomheten mer eller mindre uforstyrret. Muligens ønsket Gaddafi med dette å spare ressurser ved å slippe å etablere lokal kompetanse. I tillegg kan det tenkes at Gaddafi ville bevare trusselen om økte skatter og ekspropriasjon overfor USA, for å bruke amerikanske oljeselskaper som lobbyister til å la Libya i fred (Cooley, 1981, s. 84). Avviklingen av de amerikanske og britiske militærbasene i Libya i 1969, som Gaddafi fikk æren av å gjennomføre, var visstnok allerede planlagt og til dels igangsatt av USA og Storbritannia i samråd med kong Idris – for å imøtegå den massive folkelige motstanden (Cooley, 1981, s. 81). På dette tidspunktet var militærbasene visstnok av synkende, strategisk verdi for USA (Mack, 2011, s. 27).

Selv om den Nasser-inspirerte ideologien Gaddafi bekjente seg til hadde elementer av sosialisme, var Gaddafis retorikk i utgangspunktet antikommunistisk og antisovjetisk (Akins, 1973, s. 470). I 1970 bidro Gaddafi

til å forhindre et kommunistisk kupp i Sudan, og året etter kritiserte Gaddafi Sovjet for sin rolle i krigen mellom India og Pakistan (Cooley, 1981, s. 75). Det kan tenkes at disse manøvrene ga Gaddafi et visst albuerom under Johnson- og Nixon-administrasjonene. De Gaulles etterfølger Pompidou solgte på begynnelsen av 1970-tallet mer våpen til Libya enn Frankrike gjorde til noe annet land på denne tida (Lutterbeck, 2009, s. 173).

Gradvis surnet forholdet mellom Gaddafi og Vesten. Fra og med 1974 begynte Libya å kjøpe militært utstyr fra Sovjet, og året etter publiserte Gaddafi sin *Grønne Bok* (1975) der han hevdet å bygge et nytt samfunn basert på en blanding av sosialisme og islam (Cooley, 1981, s. 77). Konflikter innad i Gaddafis offiserstab, muligens om den nye politiske retninga, førte til et mislykket kuppforsøk i 1975 ledet av blant andre Omar el-Hariri – som seinere skulle slutte seg til *Det nasjonale overgangsrådet* (Gritten, 2011). I 1977 omdøpte Gaddafi Libya til *Den sosialistiske arabiske folkerepublikken Libya*, og annonserte med dette hva han kalte *folkets revolusjon*.

Offisielt fratrådte Gaddafi sin posisjon som Libyas leder i 1979, men fortsatte *de facto* å styre landet. Den amerikanske ambassaden i Tripoli ble stormet samme år uten at regimet lot til å gripe inn, hvorpå USA innførte bilaterale, økonomiske sanksjoner mot Libya – blant annet i form av å redusere import av libysk råolje og trekke ut amerikanske interesser (Popovski, 2011). I 1986 kunngjorde Reagan hva som skulle forbli Vestens holdning til Gaddafi – ved i en tale å kalle ham *Midtøstens gale hund*. Samme år gjennomførte USA en bombeaksjon mot Gaddafis bolig i Tripoli, hvor Gaddafi selv så vidt unnslopp mens flere sivile omkom (Kaldor og Anderson, 1986). FNs generalforsamling fordømte USAs angrep (Popovski, 2011). Ifølge tidligere ansatt i USAs utenriksdepartement, David Mack, støttet Reagan-administrasjonen for ei tid eksillibyske grupper i opposisjon til Gaddafi. Imidlertid viste disse gruppene seg ifølge Mack å være upålitelige (Mack, 2011, s. 27). Hvilke grupper som mottok støtte spesifiseres ikke av Mack, men det kan ha vært *Libyan Islamic Fighting Group* – en milits dannet av libysk Mujahedin under den afghansk-sovjetiske krigen (Leraand, 2014).

3.1.3 Libya etter Sovjet

Etter Lockerbie-hendelsen vedtok FNs sikkerhetsråd i 1992 resolusjon 748 som innførte boikott av all flytrafikk til og fra Libya, våpenembargo, reduksjon av diplomatisk personell og reiseforbud for Gaddafi-regimets ledelse (FNs sikkerhetsråd, 1992). På dette tidspunktet var Sovjetunionen nettopp kollapset, og Libya hadde med ett mistet sin viktigste alliansepartner. I 1994 stanset Gaddafi et opprør blant militære enheter utenfor Misrata (Vandewalle, 2012b, vedlegg xxix). To år seinere, i 1996, utførte Libyan Islamic Fighting Group et mislykket attentat mot Gaddafi (Gambill, 2005). Samme år brøt det ut et opprør i Abu Salim-fengselet hvor fangevokterne skal ha skutt og drept sannsynligvis flere hundre innsatte²¹ (Human Rights Watch, 2006). Presset av disse hendelsene godtok Gaddafi etter hvert flere av kravene fra FNs sikkerhetsråd. I 2003 ble samtlige sanksjoner hevet, etter at Gaddafi hadde betalt erstatning til ofrene fra Lockerbie, tatt avstand fra terrorisme og lagt ned Libyas program for utvikling av masseødeleggelsesvåpen (BBC, 2003).

Etter 2003 ble Gaddafi sett på som en vestlig alliert i krigen mot terror. Mellom 2004 og 2010 håndhilste Gaddafi med flere høytstående, vestlige politikere; deriblant Storbritannias statsminister Blair, USAs utenriksminister Condoleezza Rice, Frankrikes president Sarkozy og til sist USAs president Obama.

Sanksjonene fra 1992 omfattet aldri noen internasjonal oljeembargo. Det fremste utenlandske oljeselskapet i Libya fra før Gaddafis kupp til da han ble fjernet, var italienske *ENI* (Lutterbeck, 2009, s. 178). I 2004 åpnet president Bush for at amerikanske selskaper igjen kunne begynne å investere i Libya, og året etter innvilget den libyske staten letevirkosomhet til flere utenlandske olje- og gasselskaper – deriblant amerikanske *Chevron*, *Shell Oil* og *Exxon/Mobil*, franske *Total S.A.*, britiske *British Gas/Petroleum* og norske *Statoil* & *Hydro* (Lutterbeck, 2009, Vandewalle, 2012b). Mellom 2002 og 2006 mer enn doblet Libyas eksport av gass til EU – hvorav Italia, Tyskland og Spania stod for brorparten (Lutterbeck, 2009, s. 179).

²¹ Human Rights Watch undersøkelser har i ettertid anslått 1200 døde. Imidlertid baserer kildene til HRW dette på antall fanger før og etter fengselsopprøret, og har ikke kontrollert for rømninger, sykehusinnleggelses eller fangeroverføringer.

Foruten økt eksport av olje og gass gjenopptok EU-land salg av våpen til Libya umiddelbart etter hevingen av sanksjonene. I 2007 inngikk Gaddafi og Sarkozy en avtale om salg av franske jetfly, militærhelikopter og radarsystemer til en verdi av flere milliarder euro. I tillegg signerte de en intensjonsavtale om leveranse av en atomreaktor (*sic*) fra Frankrike til Libya (Lutterbeck, 2009, s. 174, Prier, 2007). Storbritannia skal også ha avtalt å selge våpen til Libya i denne perioden; hovedsakelig luftforsvars- og kommunikasjonssystemer (Defence News, 2008).

Etter hvert som Libya normaliserte forholdet til Vesten fungerte i økende grad Gaddafis nest eldste sønn Saif al-Islam Gaddafi²² som landets ansikt utad. I 2008 avla al-Islam en doktorgradsavhandling om globalt demokrati på *London School of Economics*²³, og ved flere anledninger uttrykte al-Islam seg kritisk til menneskerettighetssituasjonen i Libya og fraværet av demokrati (New York Magazine, 2011, Sherwin, 2011).

I tillegg til at mange libyere deltok i den afghansk-sovjetiske krigen fra 1979 til 1989, hadde Libya også den høyeste andelen fremmedkrigere i Irak under krigen mot USA fra 2003 (Felter og Fishman, 2007, Leraand, 2014). I 2008 og 2010 ble til sammen ca. 300 fanger frigitt av libyske myndigheter – noe al-Islam var involvert i å forhandle frem (Escobar, 2011, Human Rights Watch, 2011c, Sarrar, 2010a, Al Jazeera, 2008). Mange av de løslatte var i utgangspunktet arrestert for å ha vært i opposisjon til Gaddafi, og flere skal ha hatt tilknytning til Al Qaida og Libyan Islamic Fighting Group. Man kan anta at disse seinere ble aktive deltakere i opprøret som styrte Gaddafi i 2011 (AFP, 2011a, Escobar, 2011).

Så seint som 15. februar 2011 ga Det internasjonale pengefondet ut en rapport om Libya, som omtalte Gaddafis planlagt privatisering av Libyas banker. I denne ble det hevdet at de libyske myndighetenes "(...) *vidtrekkende lovendringer av 2010 lovet godt for å fremme næringsutvikling, og å tiltrekke utenlandske direkteinvesteringer*" (IMF, 2011, egen oversettelse).

²² Heretter referert til som al-Islam.

²³ Al-Islam ble seinere anklaget for plagiat i doktorgradsavhandlingen.

3.1.4 Gaddafis ideologi

I tråd med nasserismen ser Gaddafis *sosialisme* først og fremst ut til å ha handlet om omfordeling av Libyas oljepenger – i form av økte lønninger og etableringen av en velferdsstat. Arbeiderklassen synes ikke å ha hatt noen privilegert posisjon i Gaddafis Libya; uavhengige fagforeninger og streiker var forbudt. På tross av referanser til marxist-leninisme og maoisme har Gaddafis *Grønne Bok* flere antimarxistiske påstander, som at klassekamp er destruktivt for samfunnet og at religion uttrykker universell sannhet, og derfor bør være fundamentet for samfunnets lover (Gaddafi, 1975, s. 15–20, 27–30). Omorganiseringen av Libyas økonomi på 2000-tallet – med økt salg av oljekonsesjoner fra 2004, privatisering av bankvesenet fra 2010 og en planlagte tilrettelegging for utenlandske direkteinvesteringer – er i liten grad forenelig med å bygge et sosialistisk samfunn. Gaddafis selektive og omskiftelige holdning til sosialisme kan tyde på at ”folkerevolusjonen” fra 1977 var myntet vel så mye på Libyas allianse med Sovjet som Gaddafis ideologiske overbevisning.

Det ser ut til at Gaddafi etter hvert forlot Nassers panarabisme til fordel å rette blikket mot Afrika. I tillegg til å ha støttet frigjøringsbevegelsene ANC i Sør-Afrika og ZANU i Zimbabwe, bidro Gaddafi med økonomisk støtte til flere utviklingsprosjekter i forskjellige afrikanske land (Ababa et al., 2010). Overfor Den afrikanske union foreslo Gaddafi i 2000 og i 2010 å opprette et Afrikas forente stater, med gulldinar som felles valuta (Phillips, 2000, Sarrar, 2010b).

Selv om Gaddafis styre var totalitært, var det sammenlignet med kong Idris’ og andre afrikanske ledeses patrimonialisme uten tvil fordelaktig for flere alminnelige libyere. Libya hadde under Gaddafi Nord-Afrikas laveste andel analfabeter, utstrakt sosial boligpolitikk, gratis helsetjenester for barn og et obligatorisk offentlig utdanningsystem som ikke diskriminerte kvinner (FNs menneskerettighetsråd, 2011, s. 22). På FNs oversikt over gjennomsnittlig levestandard i perioden 1980–2013, er Libya det afrikanske landet som scorer desidert høyest – på tross av at kurven viser nedgang siden 2011 (FNs utviklingsprogram, 2014).

3.2 Sentrale temaer i forhold til intervensjonen

I forkant av og under intervensjonen i 2011 var følgende temaer særlig sentrale: Gaddafi-regimets retorikk, dets påståtte bruk av leiesoldater og beskyldningene om massevoldtekt, massedrap og folkemord. I denne delen vil jeg ta for meg disse i lys av uttalelser fra aktører, journalistiske vitnesbyrd og granskningene utført av FN og andre organisasjoner.

3.2.1 Regimets retorikk

Som en kommentar til Gaddafi-regimets annonsering av våpenhvile 18. mars 2011 sa den britiske statsministeren Cameron lakonisk at han ville dømme Gaddafi etter "*hans handlinger og ikke hans ord*" (Falloon og Croft, 2011).

Om Cameron ikke lot seg berøre av Gaddafis ord, var det imidlertid andre som lot til å gjøre det; i forkant av intervensjonen ble det blant annet viet mye oppmerksomhet til en TV-overført tale fra 22. februar 2011 hvor en nevelhyttende Gaddafi kalte sine fiender for *rotter* og *bakterier*, og ropte at Libya måtte "(...) *renses tomme for tomme, hus for hus, person for person* (...) "²⁴. I en pressekonferanse i Berlin dagen etterpå beskrev Tysklands rikskansler Angela Merkel talen som "*svært skremmende*" og "*nærmest en krigserklæring*" fra Gaddafis side mot sitt eget folk (Brown og Dobbie, 2011, egen oversettelse). Et opprop publisert av Human Rights Watch 24. februar, som krevde at Libya mistet sin medlemsstatus i FNs menneskerettighetsråd, refererte eksplisitt til Gaddafis tale som en "*innrømmelse av [regimets] systemiske intensjon bak volden mot det libyske folk*" (Human Rights Watch, 2011a, egen oversettelse). Til forsvar for USAs engasjement sa den amerikanske senatoren John McCain i et intervju i juni 2011 at Gaddafi hadde truet med "*å gå fra hus til hus og drepe alle (...) [Benghazis] 700.000 innbyggere*" (Costa, 2011, egen oversettelse). Tilsynelatende var dette ment som en parafrasering av talen fra 22. februar, blandet med trusler fra en tale Gaddafi holdt 17. mars (Kirkpatrick og Fahim, 2011).

At Gaddafi *dehumaniserte* fiendene sine ved å kalle dem rotter, bidro antakeligvis til at flere lot seg friste til å dra paralleller til folkemordet i

²⁴ Se kapittel 1.3.1; *Kildebruk*.

Rwanda – og hvordan Hutuene den gangen hadde kalt Tutsiene for *kakerlakker* i forkant av nedslaktingen. Blant de som dro denne sammenligninga lengst var kanskje BBC, som i en artikkel feilsiterte²¹ Gaddafi på å kalle opprørerne kakerlakker i tillegg til rotter (Gardner, 2011). I ei bok om internasjonale intervensjoner av Dr. Audra Mitchell (2014) gjentas dette feilsitatet uten at noen kilde oppgis – noe som gjør at man kan anta at det spredte seg fra BBCs reportasje (s. 79).

Rottemetaforen eller dehumanisering som sådan ser det for øvrig ut til at verken Gaddafi eller afrikanske ledere er alene om å benytte. Siden 11. september later den til å ha sittet særlig løst hos vestlige avisredaksjoner; i saftige overskrifter er arabiske statsledere, terrorceller assosiert med Al Qaida og irakiske landsbyer beskrevet som *rotter*, *rottereir* og *kreftsvulster* (Steuter og Wills, 2010, s. 159–162).

3.2.1.1 Gaddafis tale 22. februar

Kledt i tradisjonelle beduinklær, fra sin balkong med utsikt mot Tripolis *Grønne plass*, talte Gaddafi en tirsdagskveld i februar. Publikum lar seg verken se eller høre på videoopptakene, noe som kan gi inntrykk av at Gaddafi snakker ut i løse luften – selv om dette neppe er tilfelle. Under talen viste Gaddafi seg offentlig for første gang siden konflikten startet. En stund hadde det versert rykter i media om at diktatoren enten hadde rømt landet eller at han var drept i et attentat (Lash, 2011, Tran, 2011b). To dager i forveien hadde al-Islam, Gaddafis nevnte sønn, holdt TV-overført tale fra ukjent sted, hvor han blant annet skal ha hevdet at Libya var utsatt for et komplott som ville medføre tusenvis av døde og splittelse av landet dersom det resulterte i borgerkrig (Leyne, 2011, Walt, 2011). Selve opprøret skal al-Islam ha avfeid som vandalisme begått av ungdom i 16–17 årsalderen som ville etterligne hendelsene i Tunisia og Egypt – et poeng faren for øvrig gjentok i talen sin to dager seinere (Leyne, 2011, Walt, 2011). Al-Islam skal ha medgitt at politiet muligens hadde gjort feil under håndteringen av opptøyene, men at dødstallene som verserte var overdrevne; i tillegg skal al-Islam i tråd med tidligere uttalelser ha snakket om å innføre omfattende reformer i retning av et åpnere samfunn (Leyne, 2011, Walt, 2011).

I videoopptakene fra 22. februar som er tilgjengelig på *Youtube*, ser man at Gaddafi sporadisk fikler med et manus, mens oversettelsen²⁵ gir inntrykk av stor grad av improvisasjon fra Gaddafis side. Blant temaene han tar opp er Kinas håndtering av demonstrasjonene på *Den himmelske freds plass* i 1989 og den konstitusjonelle krisen i Russland i 1993 hvor president Jeltsin satte inn militæret mot folkevalgte som hadde barrikadert seg i parlamentsbygninga. Gaddafi legger også ut om hvordan USA i 2004 bombet landsbyen Fallujah i Irak for å bekjempe Al Qaida, og hvordan Israel bombet sivile i Gaza i 2008 for å bekjempe Hamas. Hvordan Gaddafi mener disse hendelsene er relevante for situasjonen i Libya er uklart, kanskje utover å understreke at andre land også er brutale i møte med trusler de definerer som eksistensielle. Selv oppsummerer Gaddafi at det å bevare et land eller en nasjons enhet er viktigere enn å unngå sivile tap.

Mot slutten av talen later Gaddafis retorikk til å bli særlig aggressiv, og han truer blant annet med at "*massakrer vil skje*" dersom ikke oppvigerne legger ned våpnene sine. Det er riktig nok uklart hvorvidt Gaddafi eksplisitt truer med å begå massedrap eller om han viser til de sannsynlige konsekvensene av en langvarig borgerkrig – på samme måte som sønnen skal ha gjort det to dager i forveien.

Den mye siterte tiraden hvor Gaddafi lover "*å rense Libya – hus for hus og person for person*" er gruvekkende i kraft av assosiasjonene den vekker. Imidlertid er det heller ikke her åpenbart hva Gaddafi mener. "*Rottene*" som Gaddafi så foraktfullt refererer til, later hovedsakelig til å være utenlandske agenter og Al Qaida. Mer nøyaktig omtales følgende mennesker av Gaddafi som rotter: utenlandske agenter, Al Qaida, politiske ledere med skjegg (islamister?), fiender av Libya og de russiske parlamentsmedlemmene som i 1993 okkuperte Dumaen. Ved ett tilfelle kaller Gaddafi også motstanderne sine "*bakterier*", uten å spesifisere hvem han mener. Gaddafi hevdet at de libyske ungdommene som til da hadde deltatt i opptøyene var gitt hallusinogene rusmidler, og antydte å ville tilby dem rehabilitering heller enn straff.

²⁵ Se kapittel 1.3.1; *Kildebruk*.

Avslutningsvis uttrykker Gaddafi sinne over å ha blitt forrådt av ”sine brødre i Qatar”. Ifølge blant andre *AFP* og *The Guardian* skal en representant for Al Thani-regimet i Qatar ha innrømmet i oktober 2011 å ha bistått libyske opprørere med våpen, penger og bakkestyrker under borgerkrigen – stikk i strid med FNs sikkerhetsråds resolusjoner 1970 og 1973 (*AFP*, 2011b, Black, 2011b, FNs sikkerhetsråd, 2011a, FNs sikkerhetsråd, 2011b). Dersom Gaddafi visste om graden av Qatars innblanding, gjør dette utsagnene hans om utenlandske agenter til mer enn paranoid propaganda.

Tvetydigheta i Gaddafis språkbruk; at han ikke sier noe om hvordan han planla å skille mellom Al Qaida-medløpere og ”villedet” libysk ungdom; at han later til å underkjenne at hæren hans ifølge FNs gransking allerede da hadde brukt dødelig makt mot ubevæpnede demonstranter²⁶; alt dette gjør at det er god grunn til å ta Gaddafis uttrykk for faderlig barmhjertighet overfor sine egne med en klype salt. I snakk om regimets retorikk er imidlertid Gaddafis skille mellom ”ungdommen” og ”utlendingene” en viktig nyanse, da det muligens markerer forskjellen på å erklære krig mot egen befolkning og å erklære krig mot inntrengere. Så vidt jeg vet er ingen inngående analyser av Gaddafis retorikk gjennomført av andre.

3.2.1.2 Regimets retorikk i løpet av borgerkrigen

Videre gjennom borgerkrigen gjorde Gaddafi og al-Islam sporadisk offentlige opptredener. 25. februar holdt Gaddafi nok en TV-overført tale – denne gangen foran en jublende folkemasse i Tripoli – hvor han manet til kamp mot alle som måtte være imot ham (Bowen, 2011b). I et intervju med BBC 1. mars benektet en solbrillekledt Gaddafi småflirende eksistensen av et folkelig opprør – og skyldte i stedet på vestlige makter som ifølge ham ønsket å kolonisere Libya, og på Al Qaida (Bowen, 2011a).

Onsdag 16. mars, i en uttalelse til en fransk TV-kanal, skal al-Islam ha hevdet at regimet i løpet av de følgende 48 timene ville ha gjenopprettet kontroll i Benghazi og med det avslutte alle militære operasjoner. På spørsmål om diskusjonene som foregikk i FNs sikkerhetsråd om flyforbudssone skal

²⁶ Vedlegg II, seksjon A, punkt 22.

han ha kommentert at *"uansett avgjørelse, vil det være for seint"* (Bretton et al., 2011, egen oversettelse fra engelsk).

Tidlig torsdag 17. mars – timer før vedtaket i FNs sikkerhetsråd av resolusjon 1973 – holdt Gaddafi en radiooverført tale hvor han ifølge The New York Times skal ha annonsert at regimet ville angripe opposisjonens hovedsete i Benghazi i løpet av natten. I talen skal han også ha lovet at alle som la ned våpnene skulle gis amnesti, mens de øvrige verken ville vises *"nåde eller medfølelse"* (Kirkpatrick og Fahim, 2011, egen oversettelse fra engelsk).

Fredag 18. mars annonserte Libyas daværende utenriksminister Moussa Koussa at regimet ville innføre en umiddelbar våpenhvile og håndheve flyforbudssonen FNs sikkerhetsråd hadde vedtatt dagen i forveien (Shackle, 2011). Nærmest umiddelbart anklagde USA, Frankrike, Storbritannia og den libyske opposisjonen Gaddafi-regimet for å ha brutt våpenhvilen og fortsatt kampene utenfor Benghazi (Golovnina og Greorgy, 2011). Regimet skyldte på opprørsgrupper for å bryte våpenhvilen, og anmodet Tyrkia og Kina om å sende observatører (McGreal et al., 2011). Før man rakk å få dette på plass, falt imidlertid de første vestlige bombene over Libya (Golovnina og Greorgy, 2011).

Etter at intervensjonen trådte i kraft, ble regimets retorikk stadig mer defensiv. I slutten av mars hoppet utenriksminister Moussa Koussa av og sluttet seg til opposisjonen (Bloxham og McElroy, 2011). I bytte mot en våpenhvile lovet al-Islam i en uttalelse i juni å gjennomføre valg innen tre måneder, hvorpå han og Gaddafi ville tre til side dersom de tapte. Det er uklart hvorvidt al-Islam hadde hele regimet bak seg. Tilbudet ble blankt avvist av opposisjonen (Carey, 2011).

I begynnelsen av september, halvannen måned før han ble fanget og drept, skal Gaddafi i et intervju ha oppfordret sine tilhengere til langvarig kamp, og til å *"la Libya brenne"* (Spencer, 2011, egen oversettelse fra engelsk). Gaddafis siste livstegn utover videoene som viser ham idet han blir tatt til fange, mishandlet og drept, er en lydmedie til en syrisk TV-kanal 6. oktober, hvor han ber det libyske folk vise passiv mostand mot de nye myndighetene (AFP og BBC, 2011).

3.2.2 Beskyldninger om bruk av leiesoldater og om massevoldtekt

Mandag 21. februar, ei knapp uke etter de første opptøyene i Libya, beskyldte libyske FN-diplomater Gaddafi-regimet for å bruke leiesoldater for å knuse opprøret (Worsnip, 2011). Disse diplomatene, som var blant de første til å hoppe av Gaddafi-regimet, skulle seinere utgjøre ledelsen i *Det nasjonale overgangsrådet* (NTC) (Beaumont, 2011). Ifølge ulike utsagn ble leiesoldatene fløyet inn fra nabolandene Sudan, Tsjad, Niger, Algerie, Mali, Den Demokratiske Republikken Kongo og mer fjerntliggende Sør-Afrika, og sluppet løs i libyske byer og landsbyer (Smith, 2011) Anklagene spredte seg via arabiske og vestlige medier, og inkluderte etter hvert vitneskildringer av drap på sivile og rykter om massevoldtekt. Gjerningsmennene ble sagt å være mørkhudede og fransktalende, noe som pekte mot subsahariske afrikanere (Smith, 2011).

Innførsel av alt militært personell til Libya var eksplisitt forbudt som del av våpenembargoen omfattet av resolusjon 1970, vedtatt 26. februar (FNs sikkerhetsråd, 2011a). Som drøftet i kapittel 2.1, *Krig, etikk og lovverk*, er bruk av leiesoldater i strid med Genèvekonvensjonene og folkerettslig sedvane. I en intrastatlig konflikt svekker bruk av leiesoldater argumentet for å anvende selvhjelpsdoktrinen. I tillegg er det generelt sett som illevarslende med tanke på *jus in bello*, da man ofte tenker at leiesoldater har lavere moral enn andre soldater fordi de kjemper for profitt heller enn av overbevisning eller tvang, og fordi utenlandske soldater gjerne har mindre forutsetning for å sympatisere med sivilbefolkninga.

Da USAs utenriksminister Clinton talte til FN 28. februar, hevdet hun at ubevæpnede, libyske demonstranter ble skutt og lemlestet av *"leiesoldater og banditter (...)"* hyrt av Gaddafi (Quinn, 2011, egen oversettelse). Gjennom sine handlinger mente Clinton at det sittende regimet hadde mistet legitimiteten som landets myndigheter og måtte avtre øyeblikkelig. Frankrikes president Sarkozy og Storbritannias statsminister Cameron krevde i felles uttalelse 11. mars at man innførte en flyforbudssone over Libya for å hindre Gaddafi i å gjennomføre luftangrep mot sivilbefolkninga, og i å frakte våpen og soldater inn i landet (Shipman, 2011). I FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973

vedtatt 17. mars, omtales Gaddafi-regimets ”pågående bruk av leiesoldater”²⁷. Flyforbudssonen begrunnes delvis som tiltak for å stanse innførselen av leiesoldater²⁸.

Samtidig som skildringene av bruk av leiesoldater ble det rapportert at stadig flere av Gaddafis offiserer og embedsmenn deserterte og sluttet seg til opprørerne (Beaumont, 2011). Tilsynelatende raknet regimet fra innsiden i en slik grad at Gaddafi, uten andre allierte enn sin nærmeste familie, var tvunget til å bekjempe sitt eget folk ved å ty til landets oljepenger. Da opposisjonens militære framgang stagnerte i starten av mars, var det få som tolket dette som et tegn på at oppslutningen om opprøret var i ferd med å kjølnes (Adams og Quinn, 2011). I stedet pekte flere kommentatorer og analytikere på regimets økonomiske og militære overlegenhet; opprørerne måtte nøye seg med hvite Toyota Hiluxer påmontert sovjetisk antiluft- og panserskyts, mens regimet disponerte toppmoderne militærutstyr produsert i EU (Mardell, 2011, Rogers, 2011).

I flere land langs Afrikas vestkyst – som Biafra, Angola, Kongo og Sierra Leone – er bruk av leiesoldater utbredt (Musah, 2002). At Gaddafi skulle ha kunnet rekruttere soldater fra denne regionen virket i lys av dette ikke usannsynlig. Det hjalp lite på den rådende forståelsen at en talsperson for regimet til *Al Jazeera* avviste kategorisk at Gaddafi noensinne hadde benyttet seg av leiesoldater (Al Jazeera, 2011b).

FNs gransking lyktes ikke å bekrefte bruk av leiesoldater under borgerkrigen. En gruppe sundanesiske krigere ble ifølge granskingskommisjonen bragt inn i Libya for å kjempe på regimets side i strid med våpenembargoen, men disse ser verken ut til å ha mottatt eller blitt lovet kompensasjon i form av lønn²⁹. Flere utlendinger skal ha kjempet for Gaddafi, men disse var enten fremmedarbeidere, født i Libya eller bosatt i landet over tid. Selv om bevismangelen i seg selv ikke utelukker at leiesoldater er brukt, gjør den det usannsynlig at det skal ha foregått i samme skala som opprørerne, utenriksminister Clinton, president Sarkozy, statsminister Cameron og resolusjon 1973 ga uttrykk for.

²⁷ Vedlegg I, egen oversettelse.

²⁸ Vedlegg I, punkt 13, 16 og 18.

²⁹ Vedlegg II, seksjon J, punkt 91.

Opprørernes motiv med å framsette anklagen er kanskje i utgangspunktet enkel å forstå; de kjempet mot en brutal og velstående diktator og behøvde støtte utenfra for å vinne. En klisjé er at *sannheta er krigens første offer*, og den libyske opposisjonen ville i alle tilfeller ikke være de første lederne til å dra en løgn.

Historisk har rasisme vært utbredt i Nord-Afrika, og Libya spesielt. Dette framgår av FNs granskingsrapport og rapporter fra Amnesty International og Human Rights Watch (Amnesty International, 2013, Human Rights Watch, 2013, FNs menneskerettighetsråd, 2012). Muligens er disse tendensene en arv etter slavehandelen som varte i Libya helt til 1930-tallet, og sannsynligvis er de blitt forsterket av tiår med menneskehandel i skyggen av flyktningestrømmene fra sørlige deler av Afrika med retning Europa (Hamood, 2006). Majoriteten av libyere var i 2010 ifølge CIAs faktabok enten arabere eller berbere (CIA, 2010). Berbere er en etnisk kaukasoid gruppe som tidligere er blitt regnet som del av den såkalte *middelhavsrasen* – sammen med blant andre italienere og spanjoler (Murji og Solomos, 2005, s. 215). Da antallet mørkhudede fremmedarbeidere i Libya økte i takt med arbeidsløsheten utover 2000-tallet, vokste visstnok sosial misnøye blant grupper av libyere i flere tilfeller til hat mot innvandrere (Boubakri, 2004, s. 4). I samme periode investerte Gaddafi tid og ressurser i drømmen sin om Afrikas forente stater – med felles valuta og fri flyt av arbeidskraft (Sarrar, 2010b). Man kan tenke seg at grupper av marginaliserte, unge libyere som allerede følte seg sviktet av nasjonalstaten, ikke lot seg berolige av dette.

I oktober 2000 meldte flere medier om omfattende gjengvold i Libya rettet mot mørkhudede. Ved et tilfelle skal ifølge *The Economist* så mange som 150 mennesker ha blitt drept i én og samme landsby (The Economist, 2000). Selv om regimet ble kritisert i FNs menneskerettighetsråd (2010) for ikke å gjøre nok for å hindre rasistisk vold, ble Gaddafi hovedsakelig ansett som vennlig innstilt til Libyas mørkhudede minoritet. Av den grunn ble mørkhudede afrikanere i Libya gjerne sett på som støttespillere for regimet – så også under borgerkrigen i 2011.

I løpet av konflikten fant FNs gransking klare tegn på omfattende sekterisk og rasistisk vold fra grupper av opprørere mot arabere i Vest-Libya

og subsahariske afrikanere over hele landet³⁰. I august 2011 uttrykte ordføreren i Den afrikanske union, Jean Ping, bekymring over at NTC ikke ville kommentere – og langt mindre ta grep for å hindre – vold, trakassering og drap rettet mot subsahariske afrikanere i Libya siden borgerkrigen startet (Ghosh, 2011).

Det er rimelig å anta at ansvarlige i NTC på forhånd visste om faren for oppblussing av rasistisk vold fra grupper i opposisjon til Gaddafi-regimet. Selv om NTC ikke nødvendigvis hadde en rasistisk agenda, kan det å dikte opp leiesoldater overfor FN ha vært en strategi, ikke bare for å mobilisere hjelp utenfra, men også for å kamuflere tilfeller av vold man fryktet ville forekomme uansett. Dette er alvorlig både fordi det påvirket beslutninga om intervensjon, og fordi det sannsynligvis medførte økt, unødvendig lidelse ved at opprørere trodde på eller fikk ei anledning til å hevde at alle mørkhudede var leiesoldater.

3.2.2.1 Massevoldtekt

Det verserte rykter om systematisk voldtekt fra regimets side under borgerkrigen. USAs FN-ambassadør Susan Rice hevdet fredag 29. april i et av sikkerhetsrådets møter at Gaddafi utstyrte soldatene sine med Viagra og oppfordret til massevoldtekt av opposisjonelle; angivelig baserte Rice sine uttalelser på vitneutsagn (MacAskill, 2011).

I enkelte konflikter i nyere tid er massevoldtekt brukt som våpen; blant annet i 1994 i Rwanda og i dagens østlige Kongo (McCrummen, 2007). Et viktig kjennetegn ved borgerkrigen i Libya er at den til forskjell fra for eksempel Rwanda og Kongo ikke først og fremst var etnisk motivert. Strategisk massevoldtekt har vist seg å være mest brukt i konflikter hvor etnisitet spiller en viktig rolle; i Rwanda brukte hutuene voldtekt som metode ikke bare for å demoralisere tutsiene, men også for å desimere dem som etnisk gruppe (Gottschall, 2004, s. 131–133). Fordi mange opprørere i Libya bekjente seg til pietistisk religion hvor seksualitet er tabu, kan man tenke seg at voldtekt ville være en effektiv ydmykelsesstrategi.

³⁰ Vedlegg II, seksjon E, punkt 61–62.

Som med anklagen om bruk av leiesoldater lyktes FNs gransking ikke å dokumentere massevoldtekt i løpet av borgerkrigen. Selv om vitneskildringer tilsier at tilfeller av voldtekt forekom, er omfanget ifølge rapporten vanskelig å anslå – i stor grad fordi taushetskultur og utstrakt bruk av tortur under avhør gjør det vanskelig å finne troverdige førstehåndsvitner³¹. Human Rights Watch har ifølge sin rapport dokumentert 10 tilfeller av gjengvoldtekt av kvinner og menn utført av regimestyrkene (Human Rights Watch, 2012). Imidlertid peker verken deres eller FNs funn i retning av at dette var noe regimet instruerte soldater i.

Hva gjelder systemisk, seksuell vold som torturmetode – for eksempel i form av elektriske støt mot genitalier – er dette ifølge rapporten noe som skal ha foregått før, under og etter borgerkrigen på begge sider³². Torturmetoder som dette er ikke unike for Libya; de ble blant annet brukt av det franske militæret under krigen i Algerie på femtitallet og muligens av amerikanerne under Irakkkrigen i 2003 (Alleg, 1958, Hersh, 2004).

3.2.3 Massedrap og beskyldinger om folkemord

I samme anledning som libyske FN-diplomater mandag 21. februar beskyldte Gaddafi-regimet for å hyre leiesoldater, uttrykte de også dyp bekymring for *”det pågående folkemordet”* Gaddafi hadde igangsatt (Worsnip, 2011, egen oversettelse). Påstanden om folkemord lot seg tilsynelatende styrke av at Human Rights Watch dager i forveien hadde rapportert at libyske sikkerhetsstyrker skjøt og drepte ubevæpnede demonstranter i stor skala i byer over hele landet (Human rights watch, 2011b). Onsdag 24. februar publiserte samme organisasjon et opprop som krevde at FNs generalforsamling utviste Libya fra FNs menneskerettighetsråd på grunn av Gaddafi-regimets *”utbredte og systematiske”* angrep mot egen befolkning (Human Rights Watch, 2011a, egen oversettelse). Ifølge BBC dagen etterpå skal FNs generalsekretær Ban Ki-moon ha hevdet at så mange som 1000 mennesker kunne være omkommet i konflikten så langt (Bowen, 2011b).

³¹ Vedlegg II, seksjon F, punkt 66–70.

³² Vedlegg II, seksjon F, punkt 70.

3.2.3.1 Vold mot demonstranter

Da resolusjon 1970 ble vedtatt 26. februar var det hovedsakelig som en reaksjon på Gaddafi-regimets brutale håndtering av demonstrasjonene, som til da hadde vart i ei og ei halv uke (FNs sikkerhetsråd, 2011a). Resolusjonen omfatter våpenembargo for alle parter i konflikten, reiseforbud for Gaddafi-regimets øverste ledelse, frysning av Gaddafi-familiens utenlandske konti, nedsettelse av en internasjonal granskingskommisjon i FNs menneskerettighetsråd og anmodning om å forberede sak til Den internasjonale straffedomstolen – som tar seg av krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten og folkemord (FNs sikkerhetsråd, 2011a).

Granskingskommisjonen som ble nedsatt konkluderte i ettertid med at regimets voldsbruk fra starten av var uproporsjonal, og at dette antyder at hensikten fra sentralt hold var å undertrykke opprøret med makt³³. Blant annet skal Gaddafi selv tidlig i konflikten ha beordret sine offiserer til å stanse opptøyene *”med alle nødvendige midler”*³⁴. I Benghazi skal 20–30 sivile ha blitt skutt av regimets sikkerhetsstyrker i løpet av de første to dagene; 17. februar under demonstrasjoner i byen og 18. februar etter opptøyer i sammenheng med et begravelsesfølge³⁵. I Tripoli skal så mange som 200 mennesker ha blitt brakt inn på likhus i perioden 20.–21. februar, hvorav flere hadde skader forenelig med skudd fra høykalibersvåpen³⁶. Det framgår ikke hvor stor andel av disse som var sivile, eller hvorvidt alle var drept av regimet. I løpet av protestene i Tripoli skal politistasjoner og andre offentlige bygninger ha blitt ildpåsatt av demonstranter (Kirkpatrick og El-Naggar, 2011). I havnebyen Al Zawiyah utenfor Tripoli skal lokale myndigheter til å begynne med ha vist tilbakeholdenhet overfor demonstrasjonene, men åpnet ild etter at Gaddafis Khamisbrigade ankom 23. februar³⁷. I sammenheng med kamper over hele landet skal ambulanser ha blitt truffet av skudd og brukt til soldattransport, mens skadde skal ha blitt anholdt og nektet nødvendig medisinsk tilsyn³⁸.

³³ Vedlegg II, seksjon A, punkt 22.

³⁴ Vedlegg II, seksjon A, punkt 16, egen oversettelse fra engelsk.

³⁵ Vedlegg II, seksjon A, punkt 17.

³⁶ Vedlegg II, seksjon A, punkt 19.

³⁷ Vedlegg II, seksjon A, punkt 20.

³⁸ Vedlegg II, seksjon G, punkt 77.

Rapporten fra FN konkluderer med at Gaddafi-styrkenes handlinger tidlig i konflikten var menneskerettighetsstridige og sannsynligvis bidro til å eskalere volden på begge sider³⁹. Av menneskerettstridige voldshandlinger fra opprørernes side i løpet av de to første ukene, nevner rapporten henrettelser av et tyvetalls regimelojale soldater øst i Libya – hvorav enkelte skal ha blitt torturert til døde – og henrettelsen av en gruppe immigranter fra Chad⁴⁰.

Selv om rapporten fra FN er tydelig på at Gaddafi-regimets vold mot demonstranter var uproporsjonal, åpner rapporten for at volden i tilfeller kan ha vært framprovosert. Onsdag 16. februar, dagen før de første store demonstrasjonene i Libya, meldte *AFP* om at bander av nylig løslatte islamister hadde stormet våpendepoter øst i Libya (2011a). Forutsatt at dette stemmer, antyder det at et segment av opposisjonen hadde en voldelig agenda fra første stund. Dette vil i så fall bidra til å forklare hvorfor situasjonen i Libya utviklet seg til en borgerkrig, i motsetning til revolusjonene i Tunisia og Egypt – hvor myndighetenes vold mot demonstranter muligens overgikk den Gaddafi-regimet øvde (Kingsley, 2013).

3.2.3.2 *Borgerkrigen pre-intervensjon*

Fra midten av februar til andre uke av mars nøt opposisjonen flere militære seire, mens journalistiske vitnesbyrd antyder at Gaddafi enten hadde problemer med å mobilisere egne styrker eller at hæren viste en viss tilbakeholdenhet (Adams og Quinn, 2011, Hill, 2011b, Tran, 2011a). Fredag 25. februar meldte media om at opposisjonen hadde tatt full kontroll over Benghazi etter at samtlige regimelojale styrker enten hadde evakuert eller desertert (Chulov, 2011, Schemm, 2011). Kampene om byen skal ha vart i vel ei uke og ifølge vitner ha krevd i overkant av 100 menneskeliv (Schemm, 2011). Med overtakelsen av Benghazi markerte opprørerne å ha kontroll over Øst-Libya fra Ras Lanuf i vest til Tubruq i øst (The Economist, 2011).

Lørdag 5. mars publiserte NTC en offentlig erklæring hvor de, med hovedsete i Benghazi ”*inntil befrielsen av hovedstaden Tripoli*”, utropte seg til representanter for hele Libya (The Transitional Interim National Council,

³⁹ Vedlegg II, seksjon A, punkt 20.

⁴⁰ Vedlegg II, seksjon B, punkt 30, 31.

2011, egen oversettelse). I samme dokument ba NTC det internasjonale samfunnet om å ”oppfylle sine forpliktelser til å beskytte det libyske folk fra videre folkemord og forbrytelser mot menneskeheten” (The Transitional Interim National Council, 2011, egen oversettelse).

I løpet av borgerkrigen ga representanter for NTC uttrykk for ambisjoner om å etablere demokrati i Libya, forpliktet seg til internasjonale avtaler og respektere menneskerettighetene (Hubbard, 2011). At NTC hovedsakelig besto av østlibyere med bakgrunn i det gamle regimet ble av observatører ikke sett som problematisk, siden rådet bare skulle lede Libya frem til første frie valg (McQuinn, 2013, s. 718).

Torsdag 10. mars rapporterte flere medier om tunge kamper i oljehavnlandsbyen Ras Lanuf og i Brega (Alexander et al., 2011, Hill, 2011b, Tran, 2011a). Dette var den første store motoffensiven fra Gaddafis side. I kampene dro regimestyrkene fordel av luftstøtte, og ifølge vitneutsagn ble et sykehus i Ras Lanuf truffet av en luft-til-bakke-rakett slik at pasienter måtte stues sammen i de uskadde fløyene, mens en moské brukt som samlingssted av opprørere skal ha blitt bombet. Antallet døde i kampene ble av vitneutsagn til *The Guardian* sagt å være mellom 10 og 30, mens vitner til *Al Jazeera* rapporterte om dødstall mellom 50 og 60 (Alexander et al., 2011, Hill, 2011b, Tran, 2011a).

Ifølge FNs granskingskommisjon ser det ut til at flere sykehus ble truffet av eksplosiver i løpet av konflikten, uten at det framgår hvorvidt dette var med overlegg eller utilsiktede skader⁴¹. Kommisjonen fastslår at moskeer og andre sivile bygninger i noen tilfeller ble brukt av opprørere til militære formål, og at de dermed kunne regnes som legitime angrepsmål jamfør folkeretten⁴².

Lørdag 12. mars nådde Khamisbrigaden den opprørskontrollerte byen Misrata (Karouny et al., 2011). Samme dag sluttet Den arabiske liga seg til USA, Storbritannia og Frankrikes krav om flyforbudssone over Libya (Leiby og Mansour, 2011). I sammenheng med beleiringen av Benghazi skal Gaddafis styrker ifølge FNs gransking ha gjort seg skyldig i å bryte kravet til distinksjon

⁴¹ Vedlegg II, seksjon G, punkt 77.

⁴² Vedlegg II, seksjon G, punkt 78.

og forårsaket vilkårlige sivile dødsfall ved å skyte granater inn over den tett befolkede byen⁴³. Til forskjell fra andre byer hvor kamper hadde foregått var Misrata ikke evakuert på forhånd, noe regjeringsstyrkene bidro til å forhindre ved å minelegge byens utganger⁴⁴. Beleiringen av Misrata startet dagen etter at Cameron og Sarkozy i en felles uttalelse hadde begjært flyforbudssone over Libya og nesten to uker etter at Clinton hadde krevd Gaddafis avgang.

3.2.3.3 *Borgerkrigen post-intervensjon*

Lørdag 19. mars startet operasjon *Oddyssey Dawn*, som i utgangspunktet var en koalisjon av USA, Canada, Storbritannia, Frankrike og Italia, hvor USA hadde det strategiske ansvaret (Garamone, 2011). De første angrepene rettet seg ifølge koalisjonens offentlige uttalelser mot Gaddafi-regimets militære installasjoner som kunne knyttes til håndhevelse av en flyforbudssone (Adams et al., 2011, CNN Wire Staff, 2011). Etter noen dager ble *Oddyssey Dawn* avløst av operasjon *Unified Protector* – noe som i praksis innebar at NATO overtok det øverste ansvaret for militære handlinger. Feilbombinger fra NATO skal ifølge FNs granskingskommisjon ha tatt livet av 60 sivile i løpet av de drøye sju månedene aksjonen varte⁴⁵. På tross av særlig to enkelthendelser med grov rutinesvikt konkluderer rapporten med at NATO i all hovedsak tok tilstrekkelig forholdsregler for å hindre sivile tap som følge av sine flyangrep⁴⁶.

Før 19. mars ser sivile dødsfall i Libya hovedsakelig ut til å ha vært som følge av uproporsjonal maktbruk mot demonstrerende eller i sammenheng med trefninger mellom regjeringsstyrker og opprørere. Etter at intervensjonen startet, ser volden ifølge samtlige rapporter og journalistiske vitnesbyrd ut til å ha økt dramatisk på begge sider. Som følge av opprørernes framgang ble regimestyrker tvunget til å trekke seg ut av flere byer i løpet av perioden juni–september. I sammenheng med enkelte av disse retrettene skal så mange som 300 fanger til sammen ha omkommet enten som følge av å bli etterlatt innesperret i varme rom uten ventilasjon, eller i henrettelser som del av ”den

⁴³ Vedlegg II, seksjon G, punkt 73.

⁴⁴ Vedlegg II, seksjon G, punkt 73.

⁴⁵ Vedlegg II, seksjon H, punkt 86.

⁴⁶ Vedlegg II, seksjon H, punkt 89.

brente jords taktikk⁴⁷. Ifølge FN-kommisjonen indikerer omfanget av disse hendelsene krigsforbrytelser og *forbrytelser mot menneskeheten* fra regimets side⁴⁸.

Under kampene på seinsommeren og vinteren i Vest-Libya brukte opposisjonen ifølge granskingene til FN og Human Rights Watch uproporsjonal makt. I Tawergha og Tripoli i august, og i Sirte fra september til oktober skal opprørmilitser ha brukt våpen av en slik art og med et slikt skadeomfang at det rammet sivilbefolkninga vilkårlig⁴⁹. Ifølge Human Rights Watch skal 40.000 mennesker ha blitt drept eller internt fordrevet i Libya – flere av disse tidligere innbyggere i havnebyen Tawergha (Human Rights Watch, 2013).

Tawergha var den eneste byen langs Libyas kyst med mørkhudet majoritet. Flere tawerghanere skal ha hatt høye posisjoner i regimet, og byen ble av opprørerne sett på som regimelojal. Ifølge Amnesty International, Human Rights Watch og FNs granskingskommisjon er Tawergha fullstendig utslettet siden kampene i august 2011. Samtlige bygninger skal være revet og dekket av sement, og til og med veiskilt med navnet på byen er fjernet⁵⁰ (Amnesty International, 2013, Human Rights Watch, 2013).

I oktober ble Gaddafi og sønnen drept av opprørere i Sirte, i tillegg til 53 tilhengere av Gaddafi som ifølge Human Rights Watch ble funnet skutt med hendene bundet på ryggen (2012). Landsbyene Badr og Tiji ble ifølge FNs granskingskommisjon bombet av de nye libyske myndighetene så seint som i desember 2011. I etterkant ble kommisjonen nektet tilgang av det libyske militærrådet for å inspisere skadene og de påståtte militære målene⁵¹. Amnesty International og Human Rights Watch har uttrykt bekymring for at tawerghanere, arabere fra Badr og Tiji, og subsahariske afrikanere fortsatt blir forfulgt og trakassert i kjølvannet av borgerkrigen (Amnesty International, 2013, Human Rights Watch, 2013). FN-kommisjonens funn indikerer at

⁴⁷ Vedlegg II, seksjon B, punkt 24–28.

⁴⁸ Vedlegg II, seksjon B, punkt 35.

⁴⁹ Vedlegg II, seksjon G, punkt 79.

⁵⁰ Vedlegg II, seksjon E, punkt 59.

⁵¹ Vedlegg II, seksjon E, punkt 60.

opprørernes handlinger under borgerkrigen i likhet med regimets handlinger utgjorde krigsforbrytelser og *forbrytelser mot menneskeheten*⁵².

3.2.3.4 Regimets massedrap og opposisjonens folkemord

Onsdag 2. mars uttalte Ali Zeidan til det franske nyhetsbyrået *AFP* at ”*minst 6000 sivile var drept*” av regimestyrker i løpet av de to ukene opprøret da hadde vart (Paust, 2011). Av *AFP* og i avisene nyheten gikk ut til ble Zeidan sitert som representant for en menneskerettighetsorganisasjon, selv om han også var en del av NTC og seinere ble valgt til statsminister i det nye Libya (Jawad, 2012, Paust, 2011). På tross av at flere sivile var blitt drept av regimet til da er det i ettertid vanskelig å konkludere med annet enn at dødstallet Zeidan opererte med var fabrikkert. Før beleiringen av Misrata fra og med 12. mars gir FNs gransking og journalistiske vitnesbyrd inntrykk av et høyt, men relativt begrenset tapstall: kanskje så mange som 700 medregnet sivile og stridende på begge sider (Cockburn, 2011, FNs menneskerettighetsråd, 2012)⁵³. Det er uklart hvor mange som ble drept i sammenheng med beleiringen av Misrata i perioden før intervensjonen trådte i kraft 19. mars, men uttalelser fra opprørerne kan tyde på i underkant av 100 sivile og stridende (Barker, 2011). Til sammenligning meldte en egyptisk statlig oppnevnt granskingskommisjon i 2013 om like i underkant av 900 (*sic*) døde sivile demonstranter i løpet av det under tre uker lange opprøret mot Mubarak-regimet (Kingsley, 2013).

Det er vanlig å definere *massedrap* som drap rettet mot en vilkårlig, ikke-stridende gruppe mennesker innenfor et avgrenset tidsrom, uavhengig av hvor mange (Rummel, 1997, s. 31). Jamfør denne definisjonen gjorde Gaddafi-regimet seg ifølge FNs gransking skyldig i massedrap under de første protestene i februar, i løpet av beleiringen av Misrata og under retrett og evakuering av fengsler i august. Retorikken til Gaddafi og sønnen al-Islam like i forkant av og underveis i borgerkrigen antyder at vold og drap som hadde til hensikt å stanse opposisjonen var del av regimets strategi, og at dette ville fortsatt så lenge borgerkrigen varte.

⁵² Vedlegg II, seksjon E, punkt 6.

⁵³ FNs gransking gir ikke noe samlet tapsoversikt, men anslår omfanget av enkelthendelser.

I kontrast til NTCs retorikk gjorde opprørsgrupper seg skyldig i massedrap ved henrettelser av fangede regimesoldater og sivile fra første stund av borgerkrigen. Fragmentering innad i den libyske opposisjonen kan tyde på at disse hendelsene var utenfor NTCs kontroll. Imidlertid ser det ikke ut til at NTC forsøkte å hindre opprørsgrupper i å begå forbrytelser mot menneskeheten, selv når de visste at det foregikk (Ghosh, 2011).

I en uttalelse under en pressekonferanse i Det hvite hus mandag 28. mars sa president Obama at dersom USA og verden for øvrig hadde ventet *"en dag til"* med å intervenere, kunne Benghazi's befolkning på i underkant av en million ha *"lidd en massakre som ville gitt gjenlyd i hele regionen – og mørknet verdens samvittighet"* (Obama, 2011, egen oversettelse). Mens Obama kan ha rett i at flere innbyggere i Benghazi nok sparte livet som følge av at opposisjonen vant krigen, ser volden ut til å ha eskalert andre steder i landet som direkte følge av NATOs innblanding. Gaddafis militære overlegenhet i forkant av intervensjonen og relative jevnbyrdighet underveis kan tyde på at intervensjonen forlenget borgerkrigen og dermed forårsaket økt lidelse. Dette er riktig nok spekulativt, da situasjonen kunne utviklet seg på flere måter⁵⁴. Dersom man imidlertid antar Gaddafis intensjon overfor Benghazi var å drepe flest mulig, slik Obama med flere har antydnet, kunne man ha forventet omfattende luftangrep fra Gaddafi og flere drepte i perioden før NATO intervenerte. FNs granskingsrapport finner imidlertid ingen tegn på at Gaddafi brukte luftangrep mot sivile områder som ikke var evakuert. Både regimets fremrykning mot Benghazi og beleiringen av Misrata var basert på bakkestyrker. Granatene som FN kritiserer Khamisbrigaden for å ha skutt inn over tett befolkede Misrata var bakke-til-bakkeskyts⁵⁵. I ingen av byene regimet lyktes å gjenerobre før intervensjonen har man funnet tegn til at massehenrettelser av sivile foregikk. Dette er sterke indikasjoner på at frykten for Gaddafis vold var betydelig overdrevet. FNs grunnlag for overhode å hevde at Gaddafi-regimet begikk *forbrytelser mot menneskeheten*, fangehenrettelsene i august, ser ikke ut til å ha vært del av en sentral strategi. Slik

⁵⁴ Se kapittel 3.3.4; *Kontrafaktisk drøfting*.

⁵⁵ *Vedlegg II, seksjon G, punkt 73*.

de beskrives i FNs rapport⁵⁶ fremstår hendelsene som enkeltstående og preget av kaos; nærmere Clausewitz' begrep om *krigens tåke*.

Folkemord som begrep ble introdusert av den polsk-jødiske advokaten Raphael Lemkin, og defineres av ham som systematiske handlinger hvis uttalte mål eller konsekvens er utslettelse av en bestemt nasjonal- eller etnisk gruppe (Lemkin, 1944, s. 79). Siden ingenting tyder på at Gaddafi-regimets vold rettet seg mot noen spesiell folkegruppe, er der ikke grunnlag for å hevde at Gaddafi begikk eller lå an til å begå folkemord⁵⁷. Derimot kan opprørernes drap på og forfølgelse av libyske minoriteter og subsahariske diasporaer under og i etterkant av borgerkrigen i aller høyeste grad kalles folkemord (FNs menneskerettighetsråd, 2012, Lemkin, 1944). At opprørernes utslettelse av Tawergha og massakrer i Sirte foregikk i ly av NATOs intervensjon og i områder hvor NATO deltok med kampfly burde være en ubehagelig erkjennelse for alle landene som deltok i intervensjonen, inkludert Norge (Human Rights Watch, 2013).

3.3 Hypoteser og drøfting

I det følgende vil jeg vurdere hvorvidt aktører i NATO kan ha hatt interesse av å styrte Gaddafi; om en våpenhvile kan ha vært umulig innenfor rimelighetens grenser; eller om trekk ved prosessen fra opposisjonen, FN og NATOs side kan ha bidratt til å utelukke våpenhvile. Dette vil jeg gjøre i lys av teoriene fra kapittel 2, momentene fra kapittel 3.1 og 3.2, og øvrig empiri som vil redegjøres for underveis. Til slutt i kapitlet vil jeg gi en kort kontrafaktisk drøfting av hva som kan tenkes å ha hendt dersom intervensjonen ikke fant sted eller forløp annerledes.

3.3.1 Hypotese 1: aktører i NATO hadde utsikter til gevinst ved å styrte Gaddafi

Søndag 20. februar 2011 hevdet al-Islam i en TV-tale at Libya var utsatt for en omfattende sammensvergelse (Leyne, 2011, Walt, 2011). Konspirasjonsteorier er meget utbredt i Midtøsten – kanskje som følge av omfattende statlig

⁵⁶ Vedlegg II, seksjon B, punkt 24–28.

⁵⁷ Vedlegg II, seksjon E, punkt 55.

korrupsjon og at regionen i årevis har vært gjenstand for supermaktenes konkurrerende interesser (Zonis og Joseph, 1994). Det kan tenkes at al-Islam ønsket å spille på dette fenomenet, uten egentlig å ha kjennskap til noe komplott. Som del av det sittende regimet hadde han uansett interesse av å dra opprørernes motiver i tvil.

Sammensvergelse eller ikke; våren 2011 lot sentrale aktører i NATO til å være i overkant ivrige med å hjelpe opposisjonen i å styrte Gaddafi. Onsdag 29. juni 2011 uttalte en talsmann for franske myndigheter overfor *BBC* at Frankrike utstyrte de libyske opprørerne med våpen, stikk i strid med FNs våpenembargo (*BBC*, 2011, *Crumley*, 2011). Også i strid med våpenembargoen skal USA i forkant av intervensjonen ha anmodet Saudi-Arabia om å forsyne de libyske opprørerne med våpen (*Fisk*, 2011). I oktober 2011 hevdet en talsmann for Al Thani-regimet til media at Qatar hadde bistått den libyske opposisjonen med soldater (*AFP*, 2011b, *Black*, 2011a). Qatar er ikke et NATO-land, men har siden 1990-tallet vært en alliert av USA (*AFP*, 2014, *Blanchard*, 2010, *Whitlock*, 2014). I likhet med mange vestlige staters tidligere samarbeid med Gaddafi, er USAs allianse med Qatar tilsynelatende motsetningsfylt, og Al Thani-regimet kan ha støttet den libyske opposisjonen på eget initiativ. Dersom Qatar førte inn militærstyrker i 2011 i Libya, kan man imidlertid anta at vestlig etterretning visste om dette via satellittfoto og liknende.

Begrunnet i ulike premisser er teoridannelsene *politisk realisme* og *nymarxisme*, grunnleggende skeptisk til staters gode intensjoner på den internasjonale arena. I realismen antas det at stater er eller burde være primært opptatt av egen sikkerhet og overlevelse, mens nymarxister antar at staters handlinger er preget av produktivkreftenes interesser og verdensbilde. I de neste to delene vil jeg se hvordan realismens antakelser og strategier passer i forhold til Libya-aksjonen, og om det i lys av politisk realisme kan ha vært i NATO-landenes interesser å styrte Gaddafi. I den tredje delen vil jeg i tråd med nymarxismens forventninger spekulere i hvorvidt økonomiske interesser kan ha vært knyttet til å styrte Gaddafi. I fjerde del vil jeg i lys av ett konkret eksempel spekulere kort i hvorvidt sentrale enkeltpolitikere i NATO kan ha hatt en personlig agenda knyttet til å styrte Gaddafi. Merk at selv

dersom det skulle vise seg at stater, grupper eller enkeltpersoner hadde utsikter til gevinst ved å styrte Gaddafi, vil dette ikke nødvendigvis forklare problemstillinga.

3.3.1.1 *Intervensjonen i Libya som offshore balancing*

Innenfor offensiv realisme forventer man at alle staters handlinger i utgangspunktet er motivert av et ønske om å maksimere egen makt i forhold til andre stater⁵⁸. I tråd med realistenes forståelse av poler, absorberes mindre konflikter av agendaene til supermaktene – som siden 1990 har vært USA, Russland og Kina, med USA som eneste regionale hegemon (Mearsheimer, 2011, s. 31). Allianser som FN og NATO antas ikke å være autonome institusjoner, men verktøy for de til enhver tid mektigste statene. Jamfør strukturell realisme bør militære aksjoner etter 1990 sees i lys enten av USAs ønske om å maksimere makten sin overfor Russland og Kina, eller Russland og Kinas ønske om å maksimere makten sin overfor USA og hverandre. Alle NATOs aksjoner bør sees i lys av agendaen til alliansens sterkeste stat: USA.

I artikkelen *Imperial by Design* (2011) hevder Mearsheimer at USA har strategisk interesse av å hindre Russland og Kina i å etablere regionalt hegemoni i Nordøst-Asia og Persiabukta (s. 18). Dette oppnår USA ifølge ham mest effektivt ved *offshore balancing*⁵⁹ (Mearsheimer, 2011, s. 18). *Selective engagement*⁵⁸ – som forutsetter å ha stående styrker utenlands – er ifølge Mearsheimer kontraproduktivt. Utover å være svært kostbart, har USAs militære tilstedeværelse i Saudi-Arabia, Qatar, Afghanistan og Irak vist seg å svekke USAs allianser, og øke mobiliseringsgrunnlaget til grupper som Al Qaida (Mearsheimer, 2011, s. 32).

Mearsheimers artikkel ble publisert like før intervensjonen i Libya, og sier derfor ingenting om denne. Umiddelbart kunne man kanskje anta at Libya-aksjonen var et utmerket eksempel på *offshore balancing* fra USAs side. Sammenlignet med i Afghanistan og Irak, spilte USA en tilbaketrukket rolle, ved at brottdelen av de militære bidragene ble utført av USAs allierte. I tillegg var operasjonen kortvarig, og inkluderte ikke bakkestyrker.

⁵⁸ Se kapittel 2.2.1; *Politisk realisme*.

⁵⁹ Se kapittel 2.2.1.1; *Realpolitiske strategier*.

Skillelinjene før, under og etter intervensjonen i Libya passer i grove trekk med den strukturelle realismens forventninger til balansering mellom stormakter, ved at USA støttet intervensjonen, mens Russland og Kina var avventende og kritiske. Samtidig bar reaksjonene fra Russland og Kina før og etter intervensjonen ikke preg av at deres interesser var vesentlig krenket; de stemte blankt til FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973 som tydelig favoriserte den libyske opposisjonen, og i september 2011 anerkjente begge NTC (Branigan, 2011, Erlanger, 2011). Det er i tillegg ikke åpenbart hvordan Gaddafis avgang gagnet USA maktpolitisk. Under Gaddafi var Libya – i likhet med Israel, Saudi-Arabia og Qatar – en sikkerhetspolitisk alliert av USA. Om denne alliansen var sårbar, var den i det minste relativt pålitelig i overskuelig fremtid. Amerikansk etterretning må ha visst om islettet av radikal islamisme blant opprørerne, og risikoen for at dette ville destabilisere enhver statsdannelsesprosess i regi av NTC.

Realismens forutsetning om at alle konflikter absorberes av supermaktenes agenda, innebærer at USA over tid vil dras inn i enhver større konflikt. Med mindre noen truer USA aktivt, vil det i tråd med defensiv realisme være i landets interesse å opprettholde *status quo*. I offensiv realisme, slik den fremstår hos Mearsheimer, har man en utvidet forståelse av hva som kan utgjøre en aktiv trussel – og er dermed først og fremst skeptisk til mulighetene for *status quo*. Samtidig er Mearsheimer tydelig på at det å engasjere aktører som i utgangspunktet ikke er aktivt truende, er en uklok avgjørelse (Mearsheimer, 2011, s. 22). Det er det vanskelig å se hvordan Libya under Gaddafi på aktivt truet USA i forkant av intervensjonen. I kraft av å holde Al Qaida i sjakk kan man like gjerne argumentere for å se Gaddafi som en verdifull alliert for USA.

Selv om lite varslet om det i 2011, er det ikke utenkelig at Gaddafi en gang i fremtida ville ha alliert seg med Russland eller Kina – dersom dette skulle vise seg å gagne ham. I realismen forventer man imidlertid at allianser er flyktige. Dermed har USA ingen garanti for at de nye libyske myndighetene for all fremtid vil være deres partnere. I tråd med *offshore balancing* hadde USA ikke noe insentiv til å engasjere seg i Libya.

3.3.1.2 *Bush-doktrinen og balance of threat i Libya*

Gitt at hensikten med å styrte Gaddafi var å demokratisere Libya, er det mulig å se intervensjonen, fra USAs side, som en slags videreførelse av *Bush-doktrinen*, ved at spredning av demokrati øker USAs internasjonale innflytelse⁶⁰. Sammenlignet med USAs kriger i Afghanistan og Irak ser strategien man valgte i Libya umiddelbart ut til å ha vært mindre kostbar, men knapt mer effektiv med tanke på å etablere et nytt solid, vestvendt demokrati i Midtøsten. I likhet med myndighetene i Afghanistan og Irak har de nye myndighetene i Libya til nå hatt vansker med å holde landet samlet. Sommeren 2014 blusset konflikten mellom myndighetene og forskjellige militser i Libya opp til hva man kan kalle borgerkrig, og landets umiddelbare fremtid er usikker (Kirkpatrick og Schmitt, 2014).

Balance of threat-teori, som *Bush-doktrinen* løselig lar seg knytte til, har ikke et ensidig fokus på demokratisering, men åpner for å se hvordan fordeling av trusselbilder påvirker staters allianser. Dersom de nye libyske myndighetene en gang i fremtida lykkes å etablere maktmonopol i Libya, vil de muligens være enda mer vestvendt enn Gaddafi, og dermed kunne bli en enda mer verdifull alliert. Foreløpig gjør imidlertid usikkerheten i landet at ulempene kort sikt overgår de potensielle fordelene. Samtidig kan man utvide perspektivet til å se hvordan andre stater enn USA kan tenkes å ha øvd innflytelse, i lys av egne maktpolitiske motiver. Når jeg i de følgende tre avsnittene inkluderer land som Saudi-Arabia, Qatar, Iran og Israel er det for å se hvordan hensyn til disse kan ha påvirket politikken til først og fremst USA.

Forutsetningene Frankrike og Storbritannia kan tenkes å ha for å samarbeide med de nye libyske myndighetene, ser umiddelbart ikke ut til å skille seg betydelig fra USAs. Saudi-Arabia ville imidlertid i tråd med *balance of threat-teori* kunne dra fordel av å erstatte Gaddafi med et vestvendt, sunnimuslimsk styre. Ved forskjellige anledninger var Gaddafi på kant med saudiske kong Abdullah, og under et møte i Den arabiske liga i 2009 skal Gaddafi ha beskyldt Abdullah for å være en lakei for Storbritannia og USA (Darwish, 2009). Dersom Libya ble en alliert av Saudi-Arabia, ville kong

⁶⁰ Se kapittel 2.2.1.1; *Realpolitiske strategier*.

Abdullah kunne øke sin regionale innflytelse på bekostning av shiamuslimske Iran (Chubin et al., 1996).

Saudi-Arabias viktige rolle i å kontrollere oljekursen⁶¹ gjør det mulig for landet å presse USA. Dersom imidlertid USA påvirket andre NATO-land til å styrte Gaddafi etter hestehandel med Saudi-Arabia, rimer dette dårlig med hvordan Frankrike og Storbritannia var mest aktive i forkant av intervensjonen.

Gjenoppblussingen av borgerkrigen i Libya i 2014 ser ut til å ha satt nabolandene Saudi-Arabia og Qatar opp mot hverandre. Saudi-Arabia støtter de sekulære myndighetene i Tripoli med penger og våpen, mens Qatar støtter islamistiske opprørsgrupper med penger og våpen (Kirkpatrick og Schmitt, 2014). En slik splittelse på Den arabisk halvøy gagnar umiddelbart Iran og Israel mer enn det gagnar Saudi-Arabia. I og med at erkefiendene Iran og Israels relative fremgang muligens utligner hverandre, er det dermed vanskelig å si hvorvidt noen land så langt er kommet særlig fordelaktig ut av hendelsene i kjølvannet av Gaddafis fall, i lys av politisk realisme.

3.3.1.3 Utsikter til økonomisk gevinst

I nymarxismen antar man at økonomiske strukturer, kultur og maktpolitikk er sammenvevd. Vestlige stormakters eksport av liberale verdier, blant annet gjennom å håndheve internasjonal lov via humanitære intervensjoner, sammenfaller med markedsliberalismens ønske om økt tilgang på ressurser via utvidede og mer åpne markeder.

Som vist i kapittel 3.1 har Libyas rike oljeforekomster formet landets moderne historie. Dette gjør det interessant å se hvordan Libyas olje kan ha spilt en rolle i borgerkrigen i 2011. Tirsdag 19. mars 2011 – samme dag som intervensjonen startet – stiftet NTC sitt eget nasjonale oljeselskap og egen sentralbank i Benghazi (Varner, 2011). Dette ble offentliggjort 22. mars, samtidig som NTC annonserte at de ville begynne å velge diplomater til Libyas nye utenlandske ambassader.

⁶¹ Se Mitchell (2011, s. 200–230).

Fra starten av opprøret kan det virke som talspersoner for opposisjonen i NTC tilpasset retorikken sin til vestlige ører og internasjonalt regelverk. For eksempel var flyforbudssoenen som NTC begjærte i februar 2011 bare gjennomførbar som del av en humanitær intervensjon – noe bruken av ordet ”*folkemord*” muligens var ment å utløse. Ved samtidig å oppfordre militæret til å bistå dem i å styrte Gaddafi, kan man argumentere for at NTC foregrep utviklingen i retning av borgerkrig, på tross av selv å være fullstendig underlegen Gaddafi, militært.

Effektiviteten og den enorme selvtilliten NTC viste i forkant av intervensjonen antyder at de var godt forberedt. Man kan tenke seg at de blant Gaddafis administrasjon som skulle danne NTC, fulgte godt med på revolusjonene i Tunisia fra 18. desember til 14. januar, og i Egypt fra 25. januar til 11. februar. Gaddafis fremste fordel var hans økonomiske bånd til Italia, Frankrike, Storbritannia og USA. Opposisjonens fordel var at Gaddafis allianse med vestlige land foreløpig ikke hadde manifestert seg diplomatisk i særlig grad; dermed kunne man i teorien *overby* Gaddafi ved å love hans partnere enda mer lukrative avtaler dersom de bidro til regimeskifte.

Det er imidlertid ikke åpenbart hvordan verken NATO-land eller multinasjonale selskaper med base i Vesten dro økonomisk gevinst av å samarbeide med NTC om å styrte Gaddafi. Det amerikanske energidepartementets oversikt over Libyas råoljeeksport før og etter 2011, viser ingen radikale endringer i forhold til mottakerlands andeler. Sett bort ifra at Italias andel sank noen prosentpoeng i 2012 sammenlignet med 2009 og 2010, er de øvrige landenes stort sett like gjennom hele perioden (EIA, 2013). Tilgjengelig materiale sier ingenting om eventuelle endrede betingelser for utenlandske oljeselskap i Libya. Imidlertid kan dette vise seg å være irrelevant med tanke på lønnsomheta, i og med at produksjonen av råolje i dag er bare litt over en tredjedel av hva den var under Gaddafi. Mellom 2005 og 2010 produserte Libya i gjennomsnitt ca. 1,8 millioner fat olje per år. Etter å ha produsert bare en halv million fat i 2011 produserte Libya i 2012 1,4 millioner fat. I 2013 var dette sunket til like under en million fat, og ligger an til et gjennomsnitt på en halv million fat i 2014. Årsaken til nedgangen skal være det tiltakende kaoset i landet, hvor militser har tatt kontroll over oljefelt

for å presse myndighetene, mens landets fra før krigsskadede infrastruktur ødelegges ytterligere (EIA, 2013, Raval, 2014, Rosen, 2014). Libyas oljeeksport i framtida er like vanskelig å forutse som utviklingen i landet for øvrig.

Som vist i kapittel 3.1.3, *Libya etter Sovjet*, hadde Gaddafi i forkant av borgerkrigen allerede gjennomført betydelige reformer i retning av å åpne Libyas økonomi, og planla ytterligere tilretteleggelser for utenlandske direkteinvesteringer. Dermed sammenfaller intervensjonen i Libya i liten grad med kapitalkreftenes ønske om større og åpnere markeder, da dette tilsynelatende allerede var oppnådd under Gaddafi.

Fraværet av økonomiske gevinster for bidragsyterne til intervensjonen i seg selv interessant. I tillegg til kostnadene ved selve intervensjonen og de kortsiktige konsekvensene for oljeprisen, lå blant andre Frankrike og Storbritannia an til å tape de lukrative avtalene som de få år i forveien hadde inngått med Gaddafi⁶². At NTC lot til å være velorganisert og handelsorientert kan ha gitt Gaddafis tidligere handelspartnere håp om å begrense tapene på lang sikt, ved i fremtida å kunne samarbeide med NTC. Samtidig må motivasjonen hos Sarkozy og Cameron for i utgangspunktet å bidra til å styrte Gaddafi ha vært sterkere enn deres hensyn til økonomisk gevinst.

3.3.1.4 Afrikas forente stater

En konspirasjonsteori som sirkulerer på diverse internettforum går ut på at NATO-intervensjonen hadde til hensikt å forpurre opprettelsen av *Afrikas forente stater*, som Gaddafi hadde en ambisjon om å realisere. Den planlagte nye fellesvalutaen – *gulldinaren* – ville ha konkurrert med både dollaren og euroen, og dermed sannsynligvis påvirket vestlig økonomi negativt. Samtidig ville et forent potensielt kunne Afrika rokke ved maktforholdene i verden, både i forhold til realismens forståelse av poler og marxismens forståelse av sentrum versus periferi.

Problemet med denne teorien, utover at den ser ut til å forutsette en svært kompleks sammensvergelse, er at dersom noen ville forhindre et Afrikas

⁶² Se kapittel 3.1.3; *Libya etter Sovjet*.

forente stater var det å styrte Gaddafi ikke en åpenbar måte å oppnå dette på. Gaddafi ga bistand til flere afrikanske land, og nøt en viss anseelse i kraft av sitt image som anti-imperialist, men samtidig var han en splittende figur i Afrika (Ababa et al., 2010). På 1970- og 1980-tallet var Libya i krig med nabolandene Chad og Egypt, og i 2010 vakte Gaddafi harme hos Nigerias myndigheter ved å foreslå at landet burde deles i to (BBC, 2010). Da borgerkrigen brøt ut i 2011 lot afrikanske land til enten å være nøytrale, eller å støtte opprørerne. Afrikanske autokratier og svake stater hadde stort sett et ambivalent forhold til Gaddafi, mens demokratier i Afrika ikke ville assosieres med Gaddafis autoritære styre. Det demokratiske ANC-styrte Sør-Afrika, som siden opphevingen av Apartheid hadde vært en av Gaddafis nærmeste allierte, stemte i 2011 for flyforbudssonen. Dersom arbeidet med en føderasjon gjenopptas, kan Gaddafis fravær like gjerne sees som en fordel med tanke på sjansen for å samle alle Afrikas stater under én felles ledelse.

3.3.1.5 Muligheter for personlige motiver

Strukturelle forklaringer til side; kan det tenkes at mektige enkeltpolitikere i NATO hadde personlig interesse av å styrte Gaddafi? Forskning på personlige motiver er vanskelig, og blir fort spekulativt. Fordi Sarkozys rolle har vært et tema i den offentlige debatten omkring intervensjonen i Libya, vil jeg bruke ham som eksempel; dette uten å slå fast at den franske ekspresidenten hadde en personlig agenda knyttet til å styrte Gaddafi, eller å utelukke at andre politikere kan ha hatt det.

Som tilsvar på franske myndigheters anmodning om flyforbudssone over Libya, hevdet al-Islam i februar 2011 at Libya hadde bidratt finansielt til Sarkozys kampanje for gjenvalg som president i 2007 (Bretton et al., 2011, Willsher, 2012). Etter en lekkasje til media av et dokument som visstnok viste overdragelsen av 50 millioner euro fra Libya til Sarkozy, innledet franske myndigheter etterforskning 19. april 2013 (Chrisafis, 2013). Sarkozy hevdet dokumentet var en forfalskning, og at det var absurd at han som hadde *”ledet koalisjonen som styrte Gaddafi”* noen sinne skulle ha mottatt penger fra diktatoren (Chrisafis, 2013, egen oversettelse). Under intervensjonen bidro franske jagerfly med en tredjedel av mengden bomber over Libya, og var med

dette den desidert største bidragsyteren militært (Benitez, 2011). Onsdag 2. juli 2014 ble Sarkozy anholdt av fransk politi, og offisielt siktet for flere tilfeller av korrupsjon, blant annet relatert til pengene fra Gaddafi (Mulholland, 2014). Foreløpig er det ikke felt noen dom i saken.

Dersom man antar at al-Islams påstand stemmer, var den franske presidentens ledende rolle i forkant av intervensjonen en risikabel strategi for ham personlig. Riktig nok var dette bare virkelig risikabelt dersom Gaddafi ble sittende ved makten eller måtte dele den med opposisjonen. Så lenge Gaddafi ble styrtet kunne han ikke gjennomføre represalier, og eventuelle anklager ville mest sannsynlig bli påstand mot påstand. I siktelsen mot Sarkozy er ikke pengene fra Gaddafi vesentlig for å få ham domfelt, og i tida Sarkozy satt som president fikk ikke utsagnet fra al-Islam noen reelle konsekvenser (France 24, 2012). Imidlertid utgjør disse pengene knapt noe motiv for Sarkozy til i utgangspunktet å ville kvitte seg med Gaddafi, med mindre Gaddafi brukte pengene som pressmiddel overfor Sarkozy. I så fall kan man spørre hvorfor pengene var av en slik betydning for Sarkozy.

I september 2012 hevdet en talsmann for de nye libyske myndighetene at Gaddafi sannsynligvis var blitt drept av en agent for fransk etterretning, for å hindre diktatoren i å avsløre hemmeligheter om Frankrikes allianse med Libya før 2011 (Allen, 2012, France 24, 2012). Foreløpig finnes det ingen beviser for akkurat denne konspirasjonsteorien. Beskyldningene om pengeoverføringer var allerede kjent da Gaddafi ble drept, og dersom al-Islam – som for tida er fengslet i Libya – sitter på øvrige kompromitterende opplysninger om Frankrike eller noen andre, har både han og de britiske advokatene hans holdt tett foreløpig.

3.3.2 Hypotese 2: våpenhvile lot seg ikke gjøre å opprette

I en kommentar til kritikken fra Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika forsvarte FNs generalsekretær Ban Ki-moon i desember 2011 NATOs intervensjon, og hevdet den var ”*strengt håndhevet innenfor mandatet*” av FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973 (Charbonneau, 2011, egen oversettelse). Ban Ki-moon sa ingenting om resolusjonens krav om våpenhvile, men man kan anta at han mente dette ikke hadde latt seg gjøre å opprette for NATOs del.

Responsibility to protect-doktrinen som resolusjon 1973 baserte seg på angir at "*alle diplomatiske og ikke-militære midler for å oppnå ei fredelig løsning må ha vært utforsket*", før man eventuelt kan ty til militær inngripen⁶³. Samtidig åpner doktrinen for at aktører underveis kan bruke skjønn for å avgjøre hvilke metoder man eventuelt bør se bort ifra for å oppnå den overordnede hensikten – å forhindre krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten.

Jamfør rettferdig krig-teori må målsettingene til en intervensjon være oppnåelige innenfor rimelighetens grenser, mens metodene må være forholdsmessige⁶⁴. I Libyas tilfelle var målsettinga å forhindre drap på sivile i stor skala. Selv om *umiddelbar våpenhvile* er formulert som et krav av FN, er det underforstått et dette i likhet med flyforbudssonen var et middel og ikke et mål i seg selv. Resolusjon 1973 utelukker innførsel av våpen og utenlandske bakkestyrker – og understreker behovet for libysk suverenitet, uavhengighet, territoriell integritet og nasjonal enhet⁶⁵. Videre vektlegger resolusjonen nødvendigheten av reformer som tar hensyn til "*de legitime kravene til det libyske folk*"⁶⁶ – noe som kan leses som en indirekte anerkjennelse av kravene NTC hadde uttrykt på vegne av opposisjonen. I lys av dette kan det virke som om løsninga man i FN så for seg enten var at det libyske regimet inngikk en avtale med opposisjonen om reformer som fortrinnsvis ledet til demokrati, eller at opposisjonen erstattet det gamle regimet. Selv om regimeskifte for dets egen del ikke er et legitimt mål for humanitære intervensjoner i tråd med Responsibility to protect, kan man utfra resolusjon 1973 tolke FN dithen at en situasjon hvor Gaddafi fortsatte å styre uten å gi konsesjoner til opposisjonen var et uholdbart utfall. Regimet ble sett på som den aggressive part, og initiativet til en eventuell våpenhvile måtte komme derfra. Drøftingen av hvorvidt en våpenhvile objektivt sett var mulig eller ikke, vil derfor fokusere på hvorvidt det var rimelig å anta at Gaddafi ville forplikte seg til en våpenhvile.

Gaddafi hadde gjennom 40 år som enehersker vist seg villig til å samarbeide med omverdenen, men ikke på måter som begrenset makten hans

⁶³ Se kapittel 2.1.2; *Suverenitet, humanitær intervensjon og Responsibility to protect*.

⁶⁴ Se kapittel 2.1.1; *Rettferdig krig-teori*.

⁶⁵ *Vedlegg I, s. 2*.

⁶⁶ *Vedlegg I, punkt 2, egen oversettelse*.

innad i Libya. Selv om Gaddafis økonomiske populisme innebar å gi avkall på store deler av statens oljerikdom, er det vanskelig å finne eksempler på at diktatoren inngikk betydelige kompromisser overfor hjemlige, politiske motstandere – muligens med unntak av hvordan regimet lot til å se gjennom fingrene med gjengvold mot fremmedarbeidere rundt årtusenskiftet (FNs menneskerettighetsråd, 2010).

De libyske diplomatene som seinere utgjorde ledelsen i NTC, oppfordret i sin tale til FN 21. februar alle libyske offiserer og soldater til å organisere seg, for å *"kutte hodet av slangen"* (Worsnip, 2011, egen oversettelse). Om dette kanskje ikke betød bokstavelig talt å halshugge Gaddafi, var det heller ikke noen invitasjon til forhandlinger. Da USAs utenriksminister Clinton 28. februar overfor FN krevde Gaddafis umiddelbare avgang, sa hun at USA kunne akseptere at diktatoren reiste i eksil som ei midlertidig løsning, men holdt fast på at han før eller siden måtte stilles til ansvar for sine handlinger (Quinn, 2011). For Gaddafis del var det å skulle bli *stilt til ansvar* av USA neppe fristende; ikke minst med tanke på hvordan Saddam Hussein fem år i forveien var blitt offentlig ydmyket og henrettet av amerikanerne.

I likhet med egyptiske Mubarak brukte Gaddafi utstrakt vold mot demonstranter fra starten av opptøyene, men til forskjell fra Mubarak nektet Gaddafi konsekvent å innrømme opposisjonen noen grad av legitimitet. Gjentatte ganger hevdet Gaddafi at opprørerne utelukkende bestod av utlendinger, terrorister og villedede tenåringer, mens hele det libyske folk stod på hans side. Denne adferden, kombinert med risikoen Gaddafi muligens løp ved å gjøre innrømmelser, gjorde det i utgangspunktet vanskelig å se for seg at Gaddafi skulle ville engasjere seg i forhandlinger med opposisjonen.

3.3.2.1 Muligheter for våpenhvile

Ved to anledninger i løpet av borgerkrigen var det snakk om våpenhvile; først 18. mars like før intervensjonen startet, og på nytt 16. juni mens de hardeste kampene pågikk (Carey, 2011, Shackle, 2011). Våpenhvilen regimet annonserte 18. mars ble av opposisjonen og NATO sett som et forsøk på å kjøpe tid (Golovnina og Greorgy, 2011, McGreal et al., 2011). To dager i

forveien hadde al-Islam sagt at hæren ville etablere kontroll over Benghazi i løpet av 48 timer (Bretton et al., 2011). Dersom dette innebar en massakre mot Benghazis sivilbefolkning slik mange fryktet, ville dette kunne legitimere at NATO ikke ventet på observatørene fra Kina og Tyrkia som Libya begjærte til å kontrollere våpenhvilen.

Man argumentere for at Gaddafis lovnad om amnesti til alle som la ned våpnene tilsa at frykten for en massakre var overdrevet. Som vist i kapittel 3.2.3 er det også andre forhold som tyder på dette; for eksempel fraværet av massakrer i byene Gaddafis styrker hadde gjenerobret til da. På tross av at vitneskildringer tilsier at våpenhvilen var brutt av den ene eller andre parten før intervensjonen trådte i kraft, lot regimet til å ha utsatt sin annonserte storoffensiv mot Benghazi. Dersom ikke årsaken til dette var at al-Islam 16. mars hadde overdrevet hærens kapasitet til å nedkjempe opprørerne i løpet av kort tid, peker det i retning av at våpenhvilen var oppriktig ment fra regimets side. Samtidig vil man kunne hevde at de kortsiktige usikkerhetsmomentet ved å stole på Gaddafi rettfærdiggjorde intervensjonen på humanitært grunnlag.

Ifølge en uautorisert biografi om Norges tidligere utenriksminister Jonas Gahr Støre, ledet Norge hemmelige forhandlinger mellom opposisjonen og regimet like før intervensjonen, på samme tid som den første våpenhvilen ble annonsert. At slike forhandlinger foregikk ble bekreftet Støre til *NRK* (Olsson og Aardal, 2014). Ifølge boka skal forhandlingene ha brutt sammen over uenighet om Gaddafis videre skjebne (Wig, 2014). Dersom dette stemmer vitner det i så fall om en ynkelig innsats fra FN's side. Man skulle tro at politiske reformer og ei fredelig løsning var langt viktigere enn hvorvidt Gaddafi fikk beholde sin immunitet og eventuelle andre privilegier – noe den libyske opposisjonen muligens ville vært tvunget til å godta dersom man fra vestlig hold hadde presset dem.

Tilbudet fra al-Islam 16. juni om å holde valg i bytte mot våpenhvile, ble umiddelbart avvist av både opprørslederne i Benghazi og av NATO. Victoria Nuland, talsperson for amerikanske myndigheter i NATO-relaterte spørsmål, sa i en kommentar at forslaget kom *for seint*, og at løsninga på konflikten måtte være at Gaddafi gikk av umiddelbart (Al Jazeera, 2011a,

Carey, 2011). Dersom Nulands uttalelse reflekterte NATOs strategiske begrunnelse for å avvise våpenhvilen, kan man spørre seg *hvorfor* en våpenhvile var for seint på dette tidspunktet. Muligens hadde al-Islam ikke støtte av sin far i å fremme forslaget, og kanskje var utspillet hans et forsøk på å hale ut tida. Imidlertid er det nettopp midt i en krig at å inngå våpenhvile er aktuelt. *For seint* er det først når krigen er over. FN-mandatet uttrykker en tydelig intensjon om å tilrettelegge for forhandlinger mellom partene⁶⁷. De verste krigsforbrytelsene under borgerkrigen foregikk ifølge FNs gransking på begge sider i god tid etter at dette siste forslaget om våpenhvile var fremmet og forkastet. Opprørernes kontante avvising må nødvendigvis sees i lys av den uforbeholdne støtten de fikk av NATO. Det betyr at dersom NATO hadde brukt makten de hadde til å starte forhandlinger på dette tidspunktet – og lyktes – ville man ha forhindret forbrytelser mot menneskeheten.

3.3.2.2 Tre årsaksforklaringer

Man kan tenke seg tre mulige årsaker til at NATO avviste forslaget om våpenhvile 16. juni. Én mulig årsak er at man i NATO satt på opplysninger som tilsa at al-Islams forslag ikke var reelt, og at man ved å etterkomme anmodningen ville risikere tap av sivile liv. Dersom dette var tilfelle kan man spørre hvorfor disse opplysningene ikke er gjort offentlige, da de politisk kunne vært takknemlig skyts for NATO-land i møte med kritikken fra Brasil, Russland, Kina og Sør-Afrika.

En annen mulig årsak er at aktører i NATO hadde vesentlige maktpolitiske eller økonomiske interesser knyttet til å styrte Gaddafi, og dermed avviste våpenhvilen av kyniske årsaker. Som vist av hypotese 1 ser ingen aktører i NATO ut til å ha hatt utsikter til betydelig politisk eller økonomisk vinning ved å styrte Gaddafi. Samtidig kan man tenke seg at aktører i NATO, idet de allerede hadde engasjert seg i favør av den libyske opposisjonen, kan ha hatt økonomisk gevinst i form av kostnadsbesparelser ved å unngå våpenhvile; dette fordi en våpenhvile ville kunne kompromittere

⁶⁷ Vedlegg I, punkt 2.

fremtidige handelsforbindelser med Libya, og dessuten ville medføre en kostbar observatørstyrke.

En tredje mulig årsak, som for øvrig kan være relatert til årsak nummer to, er at man i NATO av en eller annen grunn feilaktig anså en våpenhvile for å være umulig å opprette. Hvorfor man i så fall antok dette vil jeg utforske i den følgende hypotesen.

3.3.3 Hypotese 3: trekk ved prosessen bidro til å utelukke våpenhvile

Hvordan kan man tenke at Libya-aksjonen lot seg påvirke av dens prosesser, uavhengig av FN, NATO eller statenes overordnede strategier? I første del av dette underkapitlet vil jeg drøfte FN og NATOs erfaringer og prosedyrer, og hvilke konsekvenser disse kan ha fått i denne sammenhengen. I andre del vil jeg drøfte hvordan trekk ved opposisjonen kan ha påvirket borgerkrigen og intervensjonen. I tredje del vil jeg spekulere i hvordan enkeltpolitikeres hensyn til prestisje kan ha påvirket forskjellige NATO-lands bidrag til Libya-aksjonen. I fjerde del vil jeg spekulere i hvordan politikeres erfaringer og elementer av gruppepsykologi kan ha påvirket retorikken og beslutningene som ble fattet.

3.3.3.1 Trekk ved FN og NATO

I sin modell for byråkratisk-organisatorisk adferd argumenter Allison for at forskjellige organisasjoner har erfaringer og prosedyrer de faller tilbake på i krisesituasjoner, og at dette begrenser utvalget av strategier tilgjengelig for beslutningstakere⁶⁸. I utgangspunktet bruker Allison dette perspektivet for å analysere hvordan stater fungerer internt. Det er imidlertid ingen grunn til at man ikke skal kunne anvende samme perspektiv på internasjonale organisasjoner, som FN og NATO.

FN er et konsensusbasert, diplomatisk organ, hvis hensikt er å minimere militære konfrontasjoner. Å tilrettelegge for forhandlinger er en oppgave FN har lang erfaring med. Siden 1950-tallet har man i FN tatt initiativ til flere militære operasjoner; hovedsakelig såkalte *fredsbevarende*

⁶⁸ Se kapittel 2.2.3.1; *Byråkratisk-organisatorisk adferd*.

oppdrag – hvor flere nasjoner samarbeider om å sende militære styrker til et konfliktområde. Etter 1990 økte FN hyppigheten av slike oppdrag. Imidlertid var graden av suksess ved disse oppdragene svært varierende, for ikke å si nedslående.

To FN-operasjoner peker seg ut i denne sammenhengen; den i Bosnia og den i Rwanda – begge på midten av 1990-tallet. Erfaringene fra disse kan bidra til å kaste lys over hvordan man i FN og NATO forholdt seg til Libya i 2011. Under intervensjonen i Kroatia og Bosnia-Hercegovina fra 1992 til 1995 lyktes FN-styrkene ikke å roe konflikten; ei heller å hindre massakren i Srebrenica i 1995. Som i Libya var situasjonen på Balkan kompleks, med mer enn to parter, paramilitære grupper som opererte tilsynelatende utenfor sentralmaktens kontroll, og hvor alle sider i konflikten begikk krigsforbrytelser (Burg og Shoup, 1999, s. 185–188). Sporadisk ble FN-styrkene angrepet av både serbiske styrker og bosnisk-muslimske militser (Bethlehem og Weller, 1997, s. 687).

Allisons analyse av hendelsene som endte med massakren i Srebrenica er som følger; kommandøren for FN-styrkene, generaløytnant Smith, forventet sommeren 1995 at serberne ville lansere en offensiv mot Srebrenica. Derfor anmodet han FN om luftangrep mot serbiske baser og en forsterking av styrkene sine. Myndighetene i landene som bidro med soldater til FN-styrken, fryktet av erfaring at luftangrep ville føre til hevning og gisselsituasjoner fra serbisk hold. Samtidig var ingen villige til å sende flere soldater eller bidra med mer penger. For å betrygge deltakerlandene og legge til rette for luftangrep, foreslo Smith en midlertidig tilbaketrekning av bakkestyrkene. Dette ble utelukket av USAs daværende utenriksminister, Madeline Albright, fordi USA med hensyn til internasjonal prestisje ikke kunne være bekjent av å trappe ned oppdraget. Resultatet var at ingenting ble gjort, fordi FN-styrkene var for svake til gripe inn, mens luftangrep ble sett på som for risikabelt (Allison og Zelikow, 1999, s. 290–294).

Den fredsbevarende FN-styrken i Rwanda mellom 1993 og 1996 er i ettertid sett som FNs største fiasko til dags dato. Operasjonens mandat, som formulert i FNs sikkerhetsråds resolusjon 872, handlet om å overvåke en inngått fredsavtale mellom *Rwandas patriotiske front* og de hutu-dominerte

regimestyrkene. Fredsavtalen innebar overføringen av makt fra et overgangsråd til en ny regjering i påvente av valg. Da våpenhvilen brast og fredsavtalen gradvis ble mer og mer irrelevant, hadde FN-strykene prinsipielt ikke lengre noe mandat å forholde seg til. Da ti belgiske FN-soldater ble anholdt, mishandlet og drept av militante hutuer tidlig i konflikten, valgte den gamle kolonimakten i all hast å trekke alle FN-troppene sine ut av landet (Desforges, 1999, s. 10–11). Usikre på om de hadde dekning for å engasjere seg militært, prioriterte de gjenværende FN-styrkene å evakuere utenlandske diplomater og journalister, i stedet for å gripe inn i et folkemord som ifølge FNs menneskerettighetsråd kostet 800.000 mennesker livet (2014).

I boka *Shake Hands with the Devil* (2003) hevder tidligere øverstkommanderende under FN-opdraget i Rwanda, Roméo Dallaire, at måten FNs fredsbevarende styrker er organisert gjør dem høyst ineffektive (s. 99–100). Fordi FN ikke har sin egen hær må hver fredsstyrke danne en *ad hoc*-koalisjon av frivillige lands militære styrker. Arbeidet med å organisere dette tar lang tid – og kan ikke starte før FN allerede har fattet ei beslutning om å gripe inn. Når FN-styrken er etablert må man internt i FN bli enige om hvordan kostnadsbyrden fordeles, da FN ikke har uavhengige midler til soldatrasjoner, våpen og lignende. Kommandolinjen er kompleks, og alle militære manøvrer må godkjennes av både den sentrale FN-kommandoen og de enkelte bidragslandene; dette gjelder selv om manøvrene skulle være innenfor mandatet til grunn for intervensjonen – som ved Smiths anmodning om luftangrep i Bosnia-Hercegovina.

Erfaringene fra Balkan og Rwanda bidro til at man i FN utarbeidet og vedtok doktrinen *Responsibility to protect*⁶⁹ i 2005. Formålet med doktrinen var å gjøre det enklere for land å intervenere på humanitært grunnlag, samt å formalisere mandatet om å beskytte sivile, for å unngå situasjoner som den i Rwanda. Doktrinen forutsetter at enhver stat plikter å gripe inn der hvor FN mener det er nødvendig. Som et ledd i å effektivisere intervensjoner stiller doktrinen ikke krav til hvordan disse lar seg organisere, så lenge de overholder sikkerhetsrådets mandat. Dette reflekteres av hvordan FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973 ikke delegerer håndhevelsen av en flyforbudssone over Libya

⁶⁹ Se kapittel 2.1.2; *Suverenitet, humanitær intervensjon og Responsibility to protect*.

til en internasjonal koalisjonsstyrke eller lignende, men til hvilke som helst av FNs medlemsland som har koordinert dette med FNs sikkerhetsråd og Den arabiske liga⁷⁰.

I NATO har man et etablert kommandosystem, styrker med felles trening og en avklart fordeling av kostnader. Dette gjør det mulig for organisasjonen å reagere raskt med høy grad av koordinasjon. Til forskjell fra FN ble NATO ikke etablert som et fredsbevarende organ, men for å balansere Sovjets militære overmakt i Europa etter andre verdenskrig. I lys av dette kan man se på det som svært problematisk at NATO fungerer som FNs håndhevende organ, slik NATO gjorde i Libya, da dette kan virke truende på Russland og dermed kompromittere konsensusen mellom stormakter FN er avhengig av for å fungere.

I 1991 vedtok man i NATO en doktrine som tillater militære operasjoner uten at et NATO-land er angrepet (Moreno, 1991). I 1999 gjennomførte NATO en bombeaksjon mot Jugoslavia uten FN-mandat. Bombingen førte til at serbiske styrker trakk seg ut av Kosovo, hvorpå FN vedtok å sende inn en fredsbevarende styrke under kommando av NATO. Fra 1999 til 2008, da Kosovo erklærte seg uavhengig, var provinsen et FN-protectorat. Foreløpig har Serbia ikke anerkjent Kosovos uavhengighet, i likhet med blant andre Russland, Hellas og Spania.

Ifølge Walzer var et problem med FNs intervensjon på Balkan i 1993 at man ikke var i stand til å gripe inn tydelig i favør av noen part (1995, s. 57). For at humanitære intervensjoner skal lykkes argumenterer Walzer for at det er nødvendig for den intervenerende parten å kunne sympatisere med en eller flere parter i en konflikt. I likhet med FN-styrkene på Balkan i 1993–1995, lyktes USAs FN-godkjente intervensjon i Somalia i 1993 heller ikke i å etablere noen varig våpenhvile. Operasjonen ble avblåst etter en trefning i Mogadishu 4. oktober, hvor 19 amerikanske soldater og kanskje så mange som 1200 somaliere mistet livet (Oakley, 1995, Saltzman og Searie, 2012, s. 101). I Somalia var USA det eneste landet som intervenerte, og man unngikk dermed de organisatoriske problemene ved å forholde seg til en koalisjon. En viktig

⁷⁰ Vedlegg I, punkt 8.

årsak til at man mislyktes ser ut til å ha vært manglende lokal oppslutning, blant annet fordi man ikke interвенerte i favør av noen part.

I forkant av intervensjonen i Libya hadde revolusjonene i Tunisia og Egypt – samt deler av medias dekning av den arabiske våren – bidratt til å gjøre det naturlig å sette likhetstegn mellom den libyske opposisjonen og den libyske befolkninga. Dette fremgår tydelig av retorikken til vestlige politikere våren 2011⁷¹, og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973. Resolusjonens krav om å overholde menneskerettighetene er henvendt utelukkende til Gaddafi-regimet. Delen hvor FNs medlemsland autoriseres til å beskytte libyske sivile ”med alle nødvendige midler” unntatt bakkestyrker, er formulert slik at den bare tar hensyn til myndighetene som en trussel⁷².

FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973 delegerer ikke eksplisitt håndhevelsen av flyforbudssonen over Libya til NATO; men fordi landene som gikk i spissen for å interвенere var Frankrike, Storbritannia og USA, ble det sett som naturlig at operasjonen ble gjennomført av disse – under kommando av NATO. NATO hadde i tillegg erfaring å vise til, i kraft av i 1993 å ha håndhevet en FN-vedtatt flyforbudssone over Kroatia og Bosnia-Hercegovina.

NATO har ingen erfaring med oppdrag hvor hensikten er å få to parter til å forhandle og inngå kompromisser⁷³. Imidlertid er Libya-aksjonens partiskhet i favør av opposisjonen ikke noe NATO introduserte, og lar seg ikke fullstendig forklare med institusjonelle forskjeller mellom NATO og FN.

Hadde man satt seg fore å *beskytte sivile med alle nødvendige midler*, mens Gaddafi-regimet og opposisjonen forhandlet frem reformer, ville dette ha krevd et langsiktig engasjement med internasjonale observatører. Risikoen for at disse forhandlingene ikke gikk som planlagt ville ha vært overhengende; enten fordi Gaddafi nektet å gi fra seg makt, eller fordi opposisjonen hadde interesse av å provosere frem en internasjonal respons. Hvis så skjedde, og man i FN hadde forpliktet seg til en forhandlingslinje, ville det naturlige neste

⁷¹ Jamfør eksempelvis hvordan president Obama i en tale 28. mars 2011 gjentatte ganger refererer til Gaddafis angrep mot *det libyske folk*, uten å skille mellom *folket* og opposisjonen (Obama, 2011).

⁷² Vedlegg I, punkt 4, egen oversettelse.

⁷³ NATOs tilstedeværelse i Kosovo har ikke resultert i kompromisser mellom serbere og kosovoalbanerne, men hjulpet sistnevnte å få uavhengighet mot serbernes vilje.

steg være å sende inn en fredsbevarende- eller fredsoppbyggende styrke. Etter FNs erfaringer på Balkan, i Somalia og i Rwanda, samt NATO og USAs erfaringer i Afghanistan og Irak, var dette neppe noe ønsket utfall i Libya for noen av organisasjonene. Dermed var ei av forutsetningene for at intervensjon i Libya skulle få oppslutning i FN og NATO at den var kortvarig og ikke inkludere bakkestyrker. I lys av prosedyrer og erfaringer ser det ut til at man både i FN og NATO hadde insentiver til å la en intervensjon i Libya bli kortvarig og tydelig i favør av én part.

Et aspekt ved den libyske opposisjonen og vestlige statslederes krav om flyforbudssone over Libya, som kanskje ble underkommunisert, er at dersom hensikten var å hindre Gaddafis styrker i å begå en massakre i Benghazi, ville en flyforbudssone ikke være tilstrekkelig. Gaddafis fremrykning mot Benghazi var ikke basert på luftangrep, men bakkestyrker. Som vist kapittel 3.2.3 ser frykten for en massakre ut til å ha vært overdrevet, og NATO ser ut til å ha forspilt reelle muligheter til ei fredelig løsning underveis i konflikten. Samtidig vil man kunne hevde at kimen til NATOs utvidelse av mandatet – fra å håndheve en flyforbudssone, til å angripe Gaddafis styrker – er å finne i FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973s krav om å beskytte sivile med alle midler.

3.3.3.2 Trekk ved den libyske opposisjonen

Hovedsakelig fokuserer denne oppgaven på FN og NATOs handlinger i Libya. Likevel vil jeg i det følgende se kort på hvordan trekk ved den libyske opposisjonen kan tenkes å ha påvirket borgerkrigen og intervensjonen.

At den libyske opposisjonen ønsket å styrte Gaddafi og at dette påvirket viljen deres til å inngå våpenhvile, er kanskje åpenbart. Samtidig, slik det har fremgått, var NTCs kompromissløshet og kampvilje fra første stund påfallende med tanke på at Gaddafi i utgangspunktet så ut til å være den sterkere part. De fleste i NTC hadde i nær fortid vært Gaddafis embedsmenn (Gritten, 2011). Om dette ikke nødvendigvis sier noe om hvilken tillit de hadde til regimet eller hvilket forhold de hadde til Gaddafi, skulle man tro at forutsetningene for å forhandle med regimet i det minste ikke ble svekket av dette. For eksempel kunne NTC ha spilt på al-Islams uttalte vilje til demokratiske reformer for å strekke ut en hånd til regimet.

I kapittel 3.2.2 og 3.2.3 diskuteres NTCs overdrivelse av tapstall, deres manipulerende begrepsbruk og deres fabrikkerte påstander om systematiske massevoldtekter fra regimestyrkenes side og Gaddafis bruk av leiesoldater. Her spekulerer jeg blant annet i hvorvidt anklagen om leiesoldater kan ha hatt til hensikt å kamuflere rasistisk vold som NTC fryktet ville blusse opp i ly av borgerkrigen. Det er imidlertid mulig å se mer generelt på hvordan NTCs retorikk og strategi kan ha vært påvirket av deres mangel på kontroll over deler av opposisjonen.

Sett utenfra fremstod den libyske opposisjonen under ledelse av NTC som relativt enhetlig våren 2011. Som alminnelig engasjert nyhetskonsument i Norge kunne man få inntrykk av at islettet av Al Qaida var svært begrenset, mens det store flertallet av opposisjonelle var moderate libyere med et oppriktig ønske om liberalt demokrati. Selv om dette også kan ha vært tilfelle, burde man ikke dermed undervurdere hvilken makt grupper som Al Qaida kan ha hatt innad i opposisjonen. Som nevnt i kapittel 3.1.3, *Libya etter Sovjet*, hadde Libya den høyeste andelen fremmedkrigere tilknyttet Al Qaida i Irak under krigen mot USA fra 2003 (Felter og Fishman, 2007, Leraand, 2014). Dersom NTC skulle ha en sjanse til å styrte Gaddafi med makt, var de avhengige av støtte fra NATO. Samtidig var NTC også avhengig av støtte fra militante islamistiske grupper, da disse var de eneste i Libya, andre enn regimestyrkene, med relevant og utstrakt kamperfaring.

Den uforsonlige linjen overfor Gaddafi fra NTCs side kan ha vært et forsøk på å mobilisere støtte fra grupper som Al Qaida. Samtidig, for ikke å frastøte seg NATO-land, måtte denne posisjonen rettferdiggjøres ved å overdrive antagoniseringen av Gaddafi-regimet, mens man fortiet eller kamuflerte ulike libyske militsers brutalitet. Moderate elementer av den libyske opposisjonen, som ellers kanskje kunne vært interessert i å inngå i forhandlinger med Gaddafi, kan av frykt for å miste nødvendig støtte ha blitt drevet fra dette.

3.3.3.3 Politikeres prioriteringer og verdensbilde

I det følgende vil jeg spekulere i hvordan enkeltpolitikeres hensyn til egen karriere kan ha påvirket deres engasjement i Libya. Dette vil gjøres med

henblikk på Allisons *governmental politics-modell*, som presentert i kapittel 2.2.3. I likhet med Allisons byråkratisk-organisatoriske modell er *governmental politics-modellen*, som navnet antyder, utformet med tanke på å analysere prosessene innad i stater. Jeg ønsker å utvide dette perspektivet til også å se hvordan liknende mekanismer kan ha påvirket beslutningsprosesser mellom statsledere. I tillegg vil jeg spekulere i hvordan ulike ideologiske paradigmer kan ha spilt en rolle i beslutningsprosessene, særlig i forkant av intervensjonen. Dette er en innfallsvinkel som kan knyttes til *nymarxismen*, som presentert i kapittel 2.2.2. Jeg vil vurdere Frankrike, Storbritannia og USA for seg. Til slutt vil jeg kort kommentere Norges bidrag i Libya.

Våren 2011 hadde Sarkozy, Obama, Cameron og andre fremstående figurer i vestlig stormaktspolitikk et alvorlig PR-problem. Etter to tiår hvor *demokratisering* hadde vært deres uttalte ambisjon overfor Midtøsten, fulgte to prodemokratiske revolusjoner i regionen hvor de samme statsledernes allianser havnet i negativt søkelys. Det å nølede anerkjenne den egyptiske revolusjonen, etter 30 år med amerikansk økonomisk, militær og diplomatisk støtte til Mubarak-regimet, må ha vært ydmykende for USAs president Obama (Sharp, 2011).

Revolusjonene i Tunisia og Egypt satte dagsordenen i vestlige land på en måte som dissonerte med nyliberalismens ideal om et samfunn av stater hvor de mektige tar ansvar for å håndheve folkerettslige prinsipper. TV-bilder av unge egyptere og tunisiere som risikerte livet ved å demonstrere mot brutale og korrupte diktatorer støttet av USA, Storbritannia og Frankrike, kan man tenke seg at pirret rettferdighetssansen hos mennesker over hele verden. En forsterkende faktor var kanskje hvordan ungdommer for første gang kunne relatere til hverandre på tvers av verdensdeler via internett, på en helt ny måte. At opprørene i Tunisia og Egypt ble koordinert via sosiale medier var i 2011 en grenseoverskridende erkjennelse for mange.

Da det brøt ut opptøyer også i Libya, var det om å gjøre for vestlige statsledere å posisjonere seg slik at de ikke atter fremstod som apologeter for sin egen og sine forgjengeres alliansepolitikk. Kort tid i forveien var Obama, Sarkozy og andre prominente vestlige politikere blitt fotografert håndhilsende med Gaddafi, og man hadde signert bilaterale avtaler på hvilke blekket så vidt

hadde rukket å tørke. Storbritannias tidligere statsminister, Tony Blair, hadde personlig inngått våpensalgavtaler med Gaddafi; likeså hadde Frankrikes sittende president Sarkozy. For å komme kritiske røster i forkjøpet ble viktig å vise handlekraft, og den nylig vedtatte *Responsibility to protect*-doktrinen syntes å være som skapt for situasjonen. Den sterke språkbruken fra franske, britiske og amerikanske politikere i 2011 – for eksempel angående tilstedeværelsen av leiesoldater – kan i lys av dette ha vært motivert av et ønske om ikke å virke passive ovenfor innenlandsk opinion og egne politiske institusjoner.

Frankrikes daværende president Sarkozy ser ut til å ha hatt særlig gode grunner til å ville ta et aktivt standpunkt mot Gaddafi. Ved siden av muligens å ha tatt imot pengegaver fra Gaddafi⁷⁴, hadde han i 2007 personlig på vegne av Frankrike inngått lukrative teknologi- og våpensalgavtaler med diktatoren, som blant annet omfattet en intensjonsavtale om fransk bistand til utvikling av atomreaktorer i Libya⁷⁵. Etter franske myndigheters reaksjon på opptøyene i Paris' forsteder i 2005 var Sarkozy blitt svært upopulær på den liberale venstresiden og blant Frankrikes store, arabisk-muslimske minoritet. Man kan tenke seg at flere eksil-libyere i Frankrike støttet den libyske opposisjonen, i tillegg til at flere venstreorienterte kan ha sympatisert med den libyske opposisjonens krav om demokrati og økte sivile rettigheter⁷⁶. Ved å ta et klart standpunkt for intervensjon kan Sarkozy ha håpet på å øke sin popularitet blant disse gruppene.

Et påfallende aspekt ved fransk utenrikspolitikk er hvordan franske myndigheter, fra både høyre- og venstrefløyen, siden kolonitida ser ut til å ha definert Nord- og Sentral-Afrika som sitt interesseområde. Siden 1950-tallet har Frankrike alene eller som del av en koalisjon gjennomført større militære operasjoner i Algerie, Chad, Djibouti, Rwanda, Elfenbenskysten, Libya, Mali og Den sentralafrikanske republikk. Med unntak av Libya er de øvrige landene tidligere franske og belgiske kolonier; dermed er det mulig å se Frankrikes engasjement som uttrykk postkolonial følelse av *moderlig forpliktelse* overfor

⁷⁴ Se kapittel 3.3.1.5; *Muligheter for personlige motiver*.

⁷⁵ Se kapittel 3.1.3; *Libya etter Sovjet*.

⁷⁶ Denne antakelsen er hovedsakelig basert på deler av den norske venstresidas reaksjon i 2011 på intervensjonen i Libya.

sine tidligere undersåtter. Samtidig vil man kunne hevde at Frankrikes Afrika-politikk har endret seg de seinere årene, fra på 1970-tallet å fungere som en gendarm for allierte diktatoriske regimer, til siden år 2000 å intervenere utelukkende i humanitære kriser som i Libya, Mali og Den sentralafrikanske republikk. Fra nymarxistisk hold kan dette sees som et uttrykk for hvordan ideologiske strømminger i internasjonal politikk har dreid i retning av liberalisme, som et ledd i utviklingen fra postkolonialisme til nykolonialisme⁷⁷. Samtidig kan man for Frankrikes del se utviklingen i lys av hvordan franske politikere etter krisen i Rwanda kan ha følt seg tvunget til å reformere sin Afrika-politikk, slik den erfarne britiske journalisten Paul Melly hevder i en artikkel for BBC (2013).

I Storbritannia var Camerons tory-parti tilhengere av intervensjon; enkelte var sågar villige til å intervenere uten FN-mandat (O'Donoghue, 2011). Labour-partiet var delt mellom tilhengere og motstandere av intervensjonen, men hadde i kraft av avtalene tidligere statsminister Blair hadde inngått med Gaddafi, lite å vinne på å profilere seg. Mens Blair i sin tid ble møtt av massiv folkelig motstand mot sin rolle i Irak-krigen, var demonstrasjonene i Storbritannia mot Libya-intervensjonen forsvinnende små (Hawkins, 2011, Hill, 2011a). I media kunne Cameron sammen med Sarkozy i september 2011 sole seg i glansen av å bli omtalt som en *helt* av de nye libyske myndighetene (Simons og Volkery, 2011). I lys av Storbritannias nære fortid som imperium kan det å ta utenrikspolitisk initiativ uavhengig av USA ha vært en prestisjesak for Cameron.

I det tjuende- og tjuerførste århundre har amerikansk utenrikspolitikk i stor grad, kan man hevde, latt seg prege av hvordan flere amerikanere, inspirert av Woodrow Wilsons kosmopolitiske liberalisme, ser på USA som *the indispensable nation*. Etter den kalde krigens akselererte denne tendensen, ved at USA i økende grad tok på seg rollen som verdenspoliti. Erfaringene fra krigene i Afghanistan og Irak ser imidlertid ut til å ha medført et tilbakeslag for de nykonservative og liberale *eksepsjonalistene*, til fordel for isolasjonistiske strømminger. Da Obama vant presidentvalget i 2009 var dette delvis på et løfte om å trappe ned USAs militære innsats i Midtøsten. Stilt

⁷⁷ Se kapittel 2.2.2.2; *Nymarxisme og humanitære intervensjoner*.

overfor en krigstrett opinion, en i økende grad isolasjonistisk høyreside og en nylig nedgradert kreditt på grunn av manglende betalingsevne, lot presidenten for ei tid til å nøle med å ta standpunkt i forhold til Libya (Whitlock, 2011). Samtidig hadde to av Obamas tidligere motkandidater, Clinton og McCain, markert seg som tilhengere av intervensjon. Muligens av frykt for å bli satt på sidelinjen av Frankrike og Storbritannia, og dermed virke svak overfor nykonservative i egen administrasjon og i kongressen, besluttet Obama å bidra til flyforbudssonen.

Sporing av politiske prosesser i USA kompliseres av at Det hvite hus ikke er de eneste aktørene i amerikansk utenrikspolitikk. I økende grad siden 1980- og 1990-tallet har den amerikanske kongressen involvert seg på forskjellige måter – gjerne uavhengig av votering og av Det hvite hus (Allison og Zelikow, 1999, s. 289, Lebow og Stein, 1994, s. 115). Et eksempel er hvordan den texanske kongressrepresentanten Charlie Wilson på slutten av 1980-tallet allierte seg med CIA for å igangsette *Operation Cyclone* – hvor USA i hemmelighet bevæpnet mujahedin under den afghansk-sovjetiske krigen (Crile, 2003). Man kan tenke seg at representanter fra delstater med en innbringende våpenindustri, som Virginia og Maryland, vil kunne ha motiv til å påvirke USA i retning av å øke forsvarsbudsjettet eller inngå våpenslagsavtaler, uavhengig av om dette er i USAs interesser for øvrig. Senator McCain var i 2011 kongressens fremste talsmann for intervensjon i Libya i 2011; i tillegg til å argumentere for flyforbudssone, mente han at USA burde bevæpne den libyske opposisjonen og angripe Gaddafis styrker fra luften (Associated Press, 2011, Gregory, 2011). Den samme McCain anbefalte for øvrig USA i 2009 å bistå Gaddafi med forsvarsmateriell (Associated Press, 2009). Dette betyr naturligvis ikke at McCain utelukkende tok hensyn til sin valgkrets Arizonas store handvåpen- og jagerflyindustri. Samtidig tapte han neppe stemmer på politikken sin.

Med fare for å gå utenfor oppgavens fokusområde vil jeg i det følgende se kort på Norges rolle i Libya-intervensjonen. Det norske militæret gjorde i Libya sin største krigsinnsats siden andre verdenskrig, og bidro ifølge NATOs oversikt med 10 % av den samlede mengden bomber som falt over Libya – like mye som Storbritannia, Italia, Canada og Danmark, og marginalt mindre enn

USA (Benitez, 2011). Visstnok skal norske jagerfly ha tatt på seg flere oppdrag der andre land nølte på grunn av høy risiko for tap av sivile liv på bakken (Tallaksen, 2014). I kraft av dette har oberstløytnantene Tormod Heier og Pål Henriksen hevdet at Norge bidro til å tøy FN's mandat (Tallaksen, 2014). I et møte med Arbeiderpartiets svenske søsterparti, *Socialdemokraterna*, skal daværende statsminister Jens Stoltenberg ha beskrevet Norges bidrag i Libya som en "utmerket trening" for norske piloter (Lysberg, 2014).

Norge ville i sin tid ikke delta i Irak-krigen og hadde reservasjoner med sitt bidrag til ISAF-styrkene i Afghanistan. Man kan tenke seg at Norges aktive rolle i Libya – utover at intervensjonen var ei anledning til å trene – kan ha vært motivert utfra et ønske hos norske myndigheter om å posisjonere seg i forhold til sine allierte i NATO. Fredag 28. mars 2014 ble Stoltenberg utnevnt til NATOs fjortende generalsekretær, noe som man kan velge å se som den mest målbare gevinsten for noen av dem som bidro til regimeskifte i Libya. Samtidig er det ikke nødvendigvis logisk å se disse to hendelsene som relatert, da valget av Stoltenberg kan ha andre årsaker; eksempelvis at Norge er et relativt perifert land i NATO og dermed mindre disponert for å skape splid, samt at Stoltenberg, som statsminister i Norge, hadde erfaring med å forhandle med Russland.

3.3.3.4 Erfaringer og gruppepsykologi

I det foregående har jeg blant annet sett på hvordan prosessen kan ha åpnet for at enkeltpolitikeres interesser fikk utslag. For nyansens skyld vil jeg spekulere i hvordan moral og personlige overbevisninger kan ha påvirket retorikken og handlingene til fremstående vestlige politikere i forkant av Libya-aksjonen. Når jeg i det følgende bruker USAs daværende utenriksminister Clinton som eksempel, er dette fordi hun i 2011 hadde spesielle erfaringer knyttet til håndtering av humanitære kriser.

I mars 2011 sammenlignet Clinton situasjonen i Libya med folkemordet i Rwanda (Harris, 2011). På tross av at denne sammenligninga ikke nødvendigvis var særlig treffende, er det ikke dermed sagt at Clinton hadde en kynisk hensikt bak utsagnet sitt. Da folkemordet i Rwanda fant sted var Clintons ektemann president i USA. Hvor hard hud man enn tillegger

statsledere, kan man tenke seg at det å ha vært en av de ytterst få enkeltpersonene i verden med makt til å hindre massakren av 800.000 mennesker – uten å gjøre det – var en traumatisk erfaring for president Clinton. Som førstedame og presidentens rådgiver kan dette ha påvirket også fru Clinton. I lys av dette er det kanskje ikke urimelig å anta at utenriksminister Clinton i forkant av intervensjonen i Libya hadde en oppriktig frykt for *et nytt Rwanda* – velbegrunnet eller ei.

Nærmest umiddelbart etter at opprøret startet krevde flere vestlige politikere Gaddafis avgang, uten å problematisere opposisjonens legitimitet. Tilstedeværelsen av leiesoldater i Libya ble formulert med stor grad av sikkerhet – blant annet i FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973⁷⁸ – på tross av at rapporter fra Libya hevdet det motsatte⁷⁹. I tillegg lot vestlige politikere, som Sarkozy, Cameron, Obama og Clinton, til å vektlegge Gaddafis retorikk selektivt: mens man tvilte på hans lovnader om våpenhvile og amnesti til ikke-stridende, brukte man enkeltstående formuleringer nærmest som bevis på hans påståtte intensjon om å begå massedrap på sivile. Retorikken hos vestlige politikere kan betraktes som indikasjoner på en sammensvergelse mot Gaddafi, eller de kan sees i lys av politikeres ønske om å kunne formulere et tydelig og *salgbart* budskap for å kapre oppslutning. Samtidig kan de samme fenomenene sees som en konsekvens av menneskers sårbarhet overfor gruppetenking⁸⁰, og tendens til å se nye hendelser i lys av tidligere erfaringer – det være seg Bosnia, Rwanda eller *den arabiske våren*. For mektige politikere, som Clinton, Obama, Cameron og Sarkozy, er enhver beslutning potensielt skjebnesvanger for svært mange mennesker. Samtidig fattes gjerne beslutninger i grupper, med alt dette innebærer av suggesjon, stress og hensyn til å oppnå intern konsensus.

Angående NATOs avvisning av våpenhvileforslaget 16. juni, finner man årsaker til å hevde at politikerne burde visst bedre, og at beslutningen kynisk ble fattet på grunnlag av hensyn til å begrense statenes kostnader. Samtidig

⁷⁸ Vedlegg I, punkt 16.

⁷⁹ To uker før FNs sikkerhetsråd vedtok resolusjon 1973, advarte Human Rights Watch om at påstandene om bruk av leiesoldater i det minste var sterkt overdrevne (Human Rights Watch, 2013, RNW News Desk, 2011).

⁸⁰ Se blant annet *Vicims of Groupthink* (Janis, 1972).

kan kognitive mekanismer ha bidratt til å lede politikere i retning av de samme beslutningene. I *Between Peace and War: The Nature of International Crisis* drøfter Lebow (1981) blant annet hvordan slike mekanismer kan påvirke beslutningstakere i møte med kriser. I NATO kan man for eksempel instinktivt ha antatt at al-Islam og Gaddafi løy om våpenhvilen, slik mennesker ofte forventer av de man misliker å handle i tråd med motsatte verdier av ens egne (Lebow, 1981, s. 103). En beslektet antakelse hos Lebow er hvordan beslutningstakere, for å slippe ubehaget forbundet ved å skifte standpunkt, ofte unngår å stille spørsmålstegn ved sine opprinnelige antakelser (s. 107–119). Kjennskap til de økte kostnadene og det mulige prestisjetapet ved midt i intervensjonen å gjøre innrømmelser overfor Gaddafi, kan ha medført at man i NATO aldri vurderte eventuelle humanitære gevinster ved å godta al-Islams våpenhvile. Disse potensielle gevinstene, samt andre mulige utfall, vil jeg drøfte i neste og siste underkapittel av analysen.

3.3.4 Kontrafaktisk drøfting

I det følgende vil jeg rekapitulere dagens situasjon i Libya og regionen for øvrig. Deretter vil jeg spekulere i hva som kunne hendt dersom intervensjonen ikke fant sted eller dersom den forløp annerledes.

3.3.4.1 Intervensjonens lokale og regionale konsekvenser

I strid med forventningene hos flere observatører, lyktes NTC i 2012 å overføre makten til en ny, folkevalgt forsamling (Vandewalle, 2012a). Dette ser imidlertid ut til å være det eneste de nye libyske myndighetene har å vise til av suksess, foreløpig. Som antydnet gjentatte ganger i oppgaven har sentralmakten i Libya fremdeles til gode å etablere kontroll i alle landets regioner, snart fire år etter borgerkrigens utbrudd, og tre år etter Gaddafis død. Planen om demokrati har så langt manifestert seg først og fremst på papiret, mens konflikter mellom myndighetene, ulike militser, etniske grupper og naboland ser ut til å øke i intensitet (Rosen, 2014). Islamistiske militers angrep mot det amerikanske konsulatet i Benghazi i 2012 ga en pekepinn på graden av kontroll som både de nye myndighetene og USA har over

utviklingen. I juli 2014 evakuerte USA alle diplomatene sine, og fra august av skal den amerikanske ambassaden i hovedstaden Tripoli ha vært okkupert av militser i opposisjon til myndighetene (Associated Press, 2014). Siden oktober 2014 skal hjemvendte syria-krigere ha etablert fraksjoner av Den islamske stat i Øst-Libya (BBC, 2014).

Destabiliseringen av Libya føyer seg inn i det som ser ut til å være en nedadgående spiral for Midtøsten og Nord-Afrika siden 2011. Irak, Syria og Libya er rammet av borgerkriger som truer med å spre seg til nabolandene, mens Egypt, Iran, Saudi-Arabia og Qatar konkurrerer om å få mest innflytelse i den arabiske verdenen. I 2012 brøt det ut borgerkrig i Mali etter at berbiske militser, hovedsakelig fra Libya, invaderte nordlige deler av landet (Douthat, 2012). Frankrike intervenerte i favør av det sittende maliske regimet, men trakk seg ut sommeren 2013 (Smith, 2013). I skrivende stund pågår det fremdeles kamper mellom myndighetene, islamistiske militser og en FN-utstedt fredsstyrke i Nord-Mali (Diarra og Lewis, 2014). Fordi en så stor andel av våpnene og de stridende i Mali er fra Libya, kan borgerkrigen der se ut til å være en direkte konsekvens av Gaddafis fall.

3.3.4.2 Alternative utfall

Vel vitende om utviklingen i Libya kan man i ettertid spekulere i hvorvidt andre løsninger enn den NATO valgte ville vært mer fordelaktige. Man kan for eksempel spørre om Gaddafi ikke ville vært en mer verdifull alliert i å demokratisere Libya enn NTC. Hans vestvendte alliansepolitikk siden 1990; at han hadde lyktes i å holde landet samlet i over 40 år; og den uttrykte viljen til demokratiske reformer hos sønnen al-Islam kan man hevde at taler for dette.

Det imidlertid viktig ikke å overse faktorer som muligens bidro til Gaddafis fall fra makten. I opposisjonens narrativ, slik det ble presentert for omverdenen, var Gaddafi en mektig enehersker som hadde styrt Libya med jernhånd i 40 år. I regimets narrativ var Libya styrt av folket, mens Gaddafi, i kraft av sin popularitet, nærmest var for en åndelig leder å regne. Et tegn på at begge disse fremstillingene kan ha overdrevet Gaddafis makt i Libya, er hvordan samtlige av landets politiske institusjoner så hurtig ble splittet av

borgerkrigen. I sterke stater, som USA og Kina, forventes gjerne dissidenter å være drevet av en sterk personlig overbevisning. Dette kan også ha vært tilfelle for flere av avhopperne fra Gaddafi-regimet. Samtidig antyder omfanget av mytteriet, som inkluderte ministre, diplomater og militæroffiserer, at også interessekonflikter og kulturelle motsetninger som hadde eksistert i Libya over tid, kan ha fått utløp i borgerkrigen.

Svake stater preges ofte av at uformelle allianser er av vesentlig betydning, mens formelle institusjoner nærmest er for papirdrager å regne⁸¹. Libyas formelle politiske system før borgerkrigen, med en utøvende nasjonal *folkekongress* utgått av flere lovgivende *folkekomitéer*, ble av de fleste observatører ansett som irrelevant, da Gaddafi lot til å ha absolutt myndighet. Fordi denne makten ikke var formell, og fordi systemet var svært lukket, er det vanskelig å avgjøre nøyaktig hvor mye makt Gaddafi hadde og hvor solid posisjonen hans var før borgerkrigen. Hensikten med dette forbeholdet er å påpeke mulighetene for at Libya ville vært ustabil også uten NATOs intervensjon. Man kunne hatt en situasjon som i Syria, hvor borgerkrigen ikke ser ut til å ha noen ende, eller landet kunne blitt delt mellom Kyrenaikadistriktet i øst og Fezzan- og Tripolitaniadistriktet i vest. I verste fall kunne man tenke seg at intern splid både i Gaddafi-regimet og hos opposisjonen førte til at den libyske staten kollapset fullstendig. Dessverre ser det nå ut til at det sistnevnte scenarioet er hva den libyske staten er i ferde med å utvikle seg i retning av.

3.3.4.3 *Alternative handlemåter*

Til forsvar for intervensjonen i Libya kunne man hevde at ikke å gjøre noe ville sende et budskap til verdens despoter om at de ikke hadde noe å frykte ved å slå ned på folkelige opprør – som om ikke vestlige lands tilsynelatende likegyldighet til opprørene i Yemen og Bahrain var ille nok. I forhold til hvordan borgerkrigen i Syria har utviklet seg, ser det imidlertid ikke ut til at det ønskede budskapet har nådd fram. Tvert imot vil man kunne hevde at NATOs intervensjon i Libya vanskeliggjorde ei politisk løsning i Syria; ved å

⁸¹ Se blant annet *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World* (Jackson, 1993).

oppfordre den syriske opposisjonen til ikke å inngå kompromisser; å overbevise landets president al-Assad om at han risikerte livet ved å gi fra seg makten; og å provosere Russland og Kina, slik at de blokkerte sikkerhetsrådet.

Det finnes ingen enkle svar på hvordan intervensjonen i Libya kunne vært gjennomført. Dersom man imidlertid forutsetter at foranledningen til intervensjonen var legitim, kan man tenke seg følgende løsning: å håndheve flyforbudssoenen uten å angripe regimets bakkestyrker, å sende inn observatører som overvåket forhandlinger mellom Gaddafi og opposisjonen, og eventuelt sende inn en fredsbevarende styrke dersom forhandlingene brøt sammen. Dette ville vært svært kostbart i kraft av å være et langsiktig engasjement. I tillegg ville man i NATO risikere å komme på kant med både Gaddafi og den libyske opposisjonen.

At forløp som den gjorde kanskje forstås som et sammenfall av FN og NATOs tilbøyelighet til å ville støtte én part, politikeres hensyn til prestisje ved å ta et tydelig standpunkt samt å minimere statlige utgifter ved en kortvarig operasjon, samt muligens en motvilje blant beslutningstakere til å problematisere sin valgte politikk. Man kan bare spekulere i hvorvidt den kostbare løsningen i Libya på lang sikt ville vært det beste alternativet med tanke på å minimere graden av menneskelig lidelse, etablere et solid demokrati, og – for alt man vet – unngå kostnadene ved eventuelle nye humanitære intervensjoner.

4 AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER

Tema for denne oppgaven har vært forholdet mellom NATOs aksjon i Libya og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973. Problemstillinga har vært å *forklare NATOs operasjon Unified Protectors avvik fra FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973s krav om våpenhvile.*

I første del av dette kapitlet vil jeg oppsummere funn og foreta konklusjoner fra drøftingen av hypotesene fra kapittel 3. I andre del vil jeg i lys av oppgavens funn vurdere hvorvidt NATOs handlinger var i tråd med FNs mandat. I kapitlets tredje del vil jeg presentere øvrige funn, og i siste del vil jeg gi forslag til videre forskning.

4.1 Hypotesenes forklaringskraft

I kapittel 3 tok jeg utgangspunkt i tre hypoteser for å undersøke hvorfor man i NATO tilsynelatende ikke prioriterte FNs krav om våpenhvile. I den første hypotesen antok jeg at aktører i NATO hadde utsikter til maktpolitisk- eller økonomisk gevinst knyttet til å styrte Gaddafi. I den andre hypotesen vurderte jeg om en våpenhvile kan ha vært umulig å opprette fordi Gaddafi ikke ville forplikte seg eller fordi trusselen mot sivile var gjennomgående for akutt. I tredje hypotese spekulerte jeg i hvordan forskjellige prosessrelaterte fenomener kan ha bidratt til å utelukke en våpenhvile.

Analysen av intervensjonen i Libya finner liten grad av støtte til *hypotese 1*, da det er vanskelig å se hvordan aktører i NATO kan ha forventet gevinst ved å styrte Gaddafi. Maktpolitisk er det mulig å tenke seg at man i NATO tok hensyn til sine alliertes interesser i forkant av intervensjonen, uten at noen ser ut til å ha styrket posisjonen sin betydelig verken i form av innflytelse eller kapasitet. Økonomisk ser det ikke ut til at noen har hatt fortjeneste knyttet til verken å samarbeide med den libyske opposisjonen eller til å fjerne Gaddafi. Siden 2004 hadde Gaddafi tilpasset Libyas økonomi til markedsliberalismen, og den mest merkbare forskjellen for Libyas vestlige økonomiske forbindelser siden 2011 er den dramatiske nedgangen i landets oljeeksport. Sarkozy kan muligens ha hatt et personlig motiv for å ville sikre at Gaddafi ikke ble sittende ved makten, men i hvilken grad dette har vært

utslagsgivende er usikkert, da Sarkozys motiver ser ut til å sammenfalle med sterkere insentiver relatert til prosessen, slik det fremgår av *hypotese 3*.

Hypotese 2 støttes i liten grad av analysen, da det tvert imot ser ut til at NATO forspilte reelle muligheter til ei diplomatisk løsning. Av datagrunnlaget fremgår det ikke at NATO på noe tidspunkt aktivt forsøkte å oppnå våpenhvile. Særlig fremstår NATOs avvisning av Gaddafi-regimets andre forsøk på våpenhvile som høyst diskutabel. Blant annet er dette fordi frykten for at Gaddafis styrker ville begå omfattende drap på sivile dersom de fikk anledning, ser ut til å ha vært overdrevet.

Analysen finner stor grad av støtte til *hypotese 3*, da det ser ut til at flere prosessrelaterte hensyn sammen kan ha bidratt til å utelukke våpenhvile. I lys av FN og NATOs erfaringer i løpet av 1990-tallet hadde begge organisasjonene insentiver til å ville la en eventuell intervensjon i Libya bli kortvarig og tydelig i favør av én part. I FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973 viser dette seg ved at resolusjonen favoriserer opposisjonen, og subtilt åpner for en utvidelse av det militære engasjementet under bestemte forhold. Den uforsonlige linjen mellom opposisjonen og Gaddafi ble forsterket av at NTC hadde forpliktet seg til å støtte militante islamistiske grupper i Libya. At NTC i stor grad lyktes i å spre et narrativ som rettferdiggjorde deres harde linje mot Gaddafi, påvirket i sin tur opinionen i vestlige land – som allerede helte i favør av opposisjonen – i retning av å antagonisere Gaddafi ytterligere. Statsledere i Frankrike og Storbritannia hadde nylig inngått lukrative økonomiske avtaler med Gaddafi, og dermed investert i det gamle regimet. Av samme grunn risikerte disse imidlertid å tape ansikt dersom de ikke tok et aktivt standpunkt mot Gaddafi. At NTC fremsto velorganisert, blant annet i kraft av svært tidlig i borgerkrigen å ha etablert institusjoner som kunne videreføre Libyas handel med Vesten, kan ha bidratt til at myndighetene i NATO-land hadde få forbehold med å støtte opposisjonen. Statslederens hensyn til egen prestisje, mulige sårbarhet overfor gruppetenkning og andre kognitive mekanismer, samt frykt for kostnadene og alle de kortsiktige risikomomentene forbundet med en eventuell endring av NATOs strategi, bidro til at operasjonen opprettholdt sin partiskhet, og dermed i praksis utelukket våpenhvile.

4.2 Intervensjonen i forhold til FNs mandat

Spørsmålet om hvorvidt NATO-aksjonen var innenfor rammene av FN-mandatet har stått sentralt i denne oppgaven. Som drøftet i kapittel 1.1 beror dette på om frykten for at Gaddafi ville begå massedrap var basert på rimelige antakelser, og om en våpenhvile lot seg gjennomføre. Som vist i analysen er det flere ting som tyder på at frykten for at Gaddafi ville begå massedrap var overdrevet. Da intervensjonen startet lørdag 19. mars, fremstod riktig nok denne frykten kanskje som mer plausibel enn den gjør i ettertid. Man vil kunne hevde at risikoen ved ikke å gripe inn veide opp for usikkerheten i forhold til hva Gaddafis intensjoner var. Al-Islams lovnad noen dager i forveien om en effektiv offensiv mot Benghazi, og vitneutsagnene som hevdet at våpenhvilen 18. mars ble brutt umiddelbart, kan ha rettfærdiggjort at NATO ikke tok seg tid til å vente på pålitelig etterretning. Dersom man i NATO hadde stolt på våpenhvilen, for så å oppleve å bli maktesløse vitner til en massakre – på tross av å ha myndighet fra FN til å intervenere, ville dette vært en politisk katastrofe for FN, NATO og alle involverte.

At NATO i fortsettelsen av intervensjonen valgte ikke å arbeide for våpenhvile, lar seg imidlertid ikke begrunne i hensynet til å beskytte sivile liv. Avvisningen av våpenhvileforslaget fra al-Islam 16. juni er vanskelig å finne en rasjonell begrunnelse for innenfor rammene av FN-mandatet, annet enn at NATO ved å skifte strategi ville risikere å miste fordelene ved en partisk intervensjon. NATOs harde linje overfor Gaddafi fremsto muligens som besluttsom våren og sommeren 2011. I ettertid kan den sees som et brudd på FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973s overordnede krav om å beskytte sivile med alle nødvendige midler.

4.3 Øvrige funn

I tillegg til å ha forspilt muligheter til ei diplomatisk løsning, ser NATOs bombing ut til å ha sammenfalt med, og hjulpet opprørsmilitser i å begå krigsforbrytelser; dette blant annet i form av etnisk rensing rettet mot ulike etniske minoriteter i Libya som ble antatt å være regimelojale. I hvilken grad NATO bidro til for eksempel opprørernes utslettelse av havnebyen Tawergha eller opprørernes krigsforbrytelser under kampene om Sirte, er vanskelig å si

uten tilgang på de enkelte flyvningsloggene. Imidlertid vet man at disse hendelsene sammenfalt i tid med NATOs intervensjon, og fant sted i områder hvor NATO bidro med luftstøtte til opprørerne.

At dette er et sårt tema for enkelte NATO-land fremgår kanskje av hvordan det britiske utenriksdepartementet i 2013, uten begrunnelse og i strid med FNs granskingskommisjons funn publisert året før, i en uttalelse hevdet at det ikke hadde forekommet tilfeller av etnisk rensning i Tawergha (Human Rights Investigations, 2013).

I analyse av internasjonal politikk har jeg blant annet benyttet meg av Allison's modeller; dette på tross av at disse opprinnelig er beregnet på staters interne prosesser. At disse to nivåene – det nasjonale og det overnasjonale – ser ut til å samsvare i forhold til prosessene knyttet til intervensjonen i Libya, er interessant i seg selv. Med forbehold om at casestudien på dette området i stor grad har basert seg på argumenter, vil dette kunne antyde at man er i ferd med å bevege seg i retning av en postmoderne *overstat* – eller *Imperium*, som hevdet av Antonio Negri og Michael Hardt (2009).

4.4 Videre forskning

Avslutningsvis vil jeg se hvordan en casestudie av intervensjonen i Libya, som denne, kan bidra til videre forskning. Oppgaven har i svært liten grad utforsket Norges rolle i Libya-aksjonen, annet enn å spekulere kort i hvorvidt norske myndigheter kan ha ønsket å øke egen prestisje innad i NATO. Funnene i oppgaven som angår hvorvidt intervensjonen foregikk innenfor rammene av FNs mandat vil kunne være relevante i en casestudie som fokuserer på Norges militære bidrag i aksjonen.

Sporadisk i oppgaven har jeg kommentert hvordan opinionen, hovedsakelig i NATO-land, kan ha latt seg påvirke av medias fremstilling av opprøret i Libya og det medieskapte begrepet *den arabiske våren*. Funnet i denne oppgaven kan brukes i utformingen av en casestudie som fokuserer på medias rolle i forhold til intervensjonen i Libya.

Internasjonal lov, samt FN og NATOs prosedyrer i møte med kriser som den i Libya, er i konstant utvikling. Til dels drives denne utviklingen videre av forskjellige akademiske bidrag. Om dette sjelden inkluderer

masteroppgaver, er disse bidragene gjerne normative utredninger som ICISS' rapport om Responsibility to protect, eller forklarende casestudier, som denne.

LITTERATUR

Litteraturlista er organisert i kategoriene *bøker*, *artikler* og *øvrige dokumenter*; *aviser og media*; og *FN-rapporter*.

Bøker og artikler; mm.

- ABDEL-MALEK, A. 1964. Nasserism And Socialism. *Socialist Register*, 1(1).
- AKINS, J. E. 1973. The Oil Crisis: This Time the Wolf Is Here. *Foreign Affairs*, 51(3), s. 462–490.
- ALLEG, H. 1958. *The Question*. Paris: Éditions de Minuit.
- ALLISON, G. T. & ZELIKOW, P. 1999. *Essence of decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York City: Longman.
- AMNESTY INTERNATIONAL. 2013. *Barred From Their Homes*. London: Amnesty International.
- BALDWIN, P. 1990. *The politics of social solidarity: class bases of the European welfare state, 1875-1975*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BENITEZ, J. 2011. *National Composition of NATO Strike Sorties in Libya*. Washington, DC: Atlantic Council.
- BETHLEHEM, D. L. & WELLER, M. 1997. *The 'Yugoslav' crisis in international law: general issues*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLACK, C. R. 2000. *Deterring Libya: the strategic culture of Muammar Qaddafi*. Alabama: Air University.
- BLANCHARD, C. M. Qatar: Background and US relations. *I: 2010*: DTIC Document.
- BOUBAKRI, H. Transit migration between Tunisia, Libya and Sub-Saharan Africa: study based on greater Tunis. *I: Regional Conference on 'Migrants in transit countries: sharing responsibility for management and protection, 2004*.
- BREWER, A. 1990. *Marxist Theories of Imperialism: A Critical Survey*. London: Routledge & Kegan Paul.
- BULL, H. 1977. *The Anarchical Society*. New York City: Columbia University Press.
- BURG, S. L. & SHOUP, P. S. 1999. *The war in Bosnia-Herzegovina: Ethnic conflict and international intervention*. Amronk, NY: M.E. Sharpe, Inc.
- BURTON, F. 2008. *Ghost: Confessions of a Counterterrorism Agent*. New York City: Random House LLC.
- CEDERLUND, C. O. 2011. The Modern Myth of the Viking. *Journal of Maritime Archaeology*, 6(1), s. 5-35.
- CHUBIN, S., TRIPP, C. & INTERNATIONAL INST. FOR STRATEGIC STUDIES, L. 1996. *Iran-Saudi Arabia relations and regional order: Iran and Saudi Arabia in the balance of power*. London: International Institute for Strategic Studies.
- CIA. 2010. *The World Factbook 2010*. Washington, DC: Central Intelligence Agency.

- CLARKE, W. & HERBST, J. 1996. Somalia and the future of humanitarian intervention. *Foreign Affairs*, 75(2), s. 70–85.
- CLAUSEWITZ, C. 1989. *On War*. Princeton: Princeton University Press.
- COOLEY, J. K. 1981. The Libyan Menace. *Foreign Policy*, s. 74–93.
- COX, R. 1981. Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 207(10), s. 126–155.
- CRILE, G. 2003. *Charlie Wilson's War: The Extraordinary Story of the Largest Covert Operation in History*. New York City: Grove Press.
- DALLAIRE, R. & BEARDSLEY, B. 2003. *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*. Toronto: Random House Canada.
- DAOUDI, M. & DAJANI, M. 1984. The 1967 oil embargo revisited. *Journal of Palestine Studies*, 13(2), s. 65–90.
- DAVIE, M. R. 1929. *The Evolution of War: A study for its role in early societies*. New Haven: Yale University Press.
- DESFORGES, A. L. 1999. *"Leave none to tell the story": Genocide in Rwanda*. New York City: Human Rights Watch.
- DINSTEIN, Y. 2011. *War, Aggression and Self-Defence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DONNELLY, J. 2013. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. New York City: Cornell University Press.
- EIA. 2013. *Libya's crude oil exports, by destination; 2009, 2010 and 2012*. Washington, DC: U.S. Energy Information Administration.
- ENTERLINE, A. J. & MICHAEL GREIG, J. 2008. The history of imposed democracy and the future of Iraq and Afghanistan. *Foreign Policy Analysis*, 4(4), s. 321–347.
- EVANS, G. The Responsibility to Protect: Rethinking Humanitarian Intervention. *I: Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 2004: JSTOR, s. 78–89.
- EVELAND, W. 1980. *Ropes of Sand: America's Failure in the Middle East*. New York City: WW Norton.
- FELTER, J. & FISHMAN, B. 2007. *Al-Qa'ida's Foreign Fighters in Iraq: A First Look at the Sinjar Records*. West Point: Combating Terrorism Center.
- FIXDAL, M. C. & MALNES, R. 2007. Finnes det rettferdige kriger? i *J. Hovi and R. Malnes (red.)*, s. 337–351.
- FLYVBJERG, B. 2006. Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), s. 219–245.
- GADDAFI, M. A. 1975. *The Green Book*. Tripoli: Public Establishment for Publishing, Advertising and Distribution.
- GAMBILL, G. 2005. The Libyan Islamic Fighting Group (LIFG). *Terrorism Monitor*, 3(6).
- GOTTSCHALL, J. 2004. Explaining wartime rape. *Journal of Sex Research*, 41(2), s. 129–136.
- HAIGHT, G. W. 1972. Libyan Nationalization of British Petroleum Company Assets. *The International Lawyer*, s. 541–547.
- HAMOOD, S. 2006. *African transit migration through Libya to Europe: the human cost*. Cairo: American University in Cairo, Forced Migration and Refugee Studies.

- HARDT, M. & NEGRI, A. 2009. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press.
- HASENCLEVER, A. 1997. *Theories of international regimes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HELLEVIK, O. 2003. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- HERSH, S. M. 2004. Torture at Abu Ghraib. May.
- HITTI, P. K. 1956. *History of the Arabs: from the earliest times to the present*. London: Macmillan.
- HUGHES, M. 2009. The banality of brutality: British armed forces and the repression of the Arab revolt in Palestine, 1936–39. *The English Historical Review*, 124(507), s. 313–354.
- HUMAN RIGHTS INVESTIGATIONS. 2013. UK Foreign Office denies ethnic cleansing of Tawergha in Libya, fredag 11. februar. Tilgjengelig: <http://humanrightsinvestigations.org/2013/02/11/uk-foreign-office-denies-ethnic-cleansing-of-tawergha-in-libya/> [19. november 2014].
- HUMAN RIGHTS WATCH 2006. Libya: June 1996 Killings at Abu Salim Prison. New York City.
- HUMAN RIGHTS WATCH 2011a. Civil Society: UN General Assembly should suspend Libya's UN Human Rights Council membership. New York City.
- HUMAN RIGHTS WATCH 2011b. Libya: Security Forces Fire on 'Day of Anger' Demonstrations. New York City: Human Rights Watch.
- HUMAN RIGHTS WATCH. 2011c. *World Report 2011: Libya*. New York City: Human Rights Watch.
- HUMAN RIGHTS WATCH. 2012. *World Report 2012: Libya*. New York City: Human Rights Watch.
- HUMAN RIGHTS WATCH 2013. Libya: Stop revenge crimes against displaced persons. New York City: Human Rights Watch.
- ICISS. 2001. *The Responsibility to Protect*. Ottawa: International Commission on Intervention and State Sovereignty.
- IMF. 2011. *IMF Executive Board Concludes 2010 Article IV Consultation with the Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya*. Washington, DC: International Monetary Fund.
- JACKSON, R. H. 1993. *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JANIS, I. L. 1972. *Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- JANKOWSKI, J. P. 2001. *Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- KALDOR, M. & ANDERSON, P. 1986. *Mad dogs: the US raids on Libya*. London: Pluto Press.
- KIRKPATRICK, J. J. 1982. *Dictatorships and Double Standards: Rationalism and Reason in Politics*. New York City: Simon and Schuster.
- LEBOW, R. N. 1981. *Between Peace and War: The Nature of International Crisis*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- LEBOW, R. N. & STEIN, J. G. 1994. *We all lost the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.

- LEMKIN, R. 1944. *Axis rule in occupied Europe: laws of occupation, analysis of government, proposals for redress*. Clark, N. J.: The Lawbook Exchange, Ltd.
- LERAAD, D. 2014. Libyas Samtidshistorie. *Store norske leksikon*.
- LOWE, A. V. 2007. *International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- LUTTERBECK, D. 2009. Migrants, weapons and oil: Europe and Libya after the sanctions. *The journal of North African studies*, 14(2), s. 169–184.
- MACK, D. L. 2011. The US and Libya: Normalization of a stormy relationship. *Foreign Service Journal*, 88(1), s. 26–29.
- MARX, K. & ENGELS, F. 1867. *Das Kapital: Kritik der politischen Ökonomie*. Hamburg: Verlag von Otto Meisner.
- MCQUINN, B. 2013. Assessing (In) security after the Arab Spring: The Case of Libya. *PS: Political Science & Politics*, 46(4), s. 716–720.
- MEARSHEIMER, J. J. 2001. *The tragedy of great power politics*. New York City: WW Norton & Company.
- MEARSHEIMER, J. J. 2011. Imperial by Design. *The National Interest*(111), s. 16–34.
- MELBY, S. 2004. *Bush-revolusjonen i amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: Aschehoug.
- MILL, J. S. 1873. A Few Words on Non-Intervention. *I: Dissertations and Discussions*. London: West Strand, s. 238–263.
- MITCHELL, A. 2014. *International Intervention in a Secular Age: Re-enchanting Humanity?* London: Routledge.
- MITCHELL, T. 2011. *Carbon democracy: Political power in the age of oil*. New York City: Verso Books.
- MORENO, J. A. 1991. *Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations*. Brussel: North Atlantic Treaty Organisation.
- MORGENTHAU, H. J. 1993. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 7. utg. New York City: McGraw-Hill, Inc.
- MURJI, K. & SOLOMOS, J. 2005. *Racialization: Studies in Theory and Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- MUSAH, A. F. 2002. Privatization of security, arms proliferation and the process of state collapse in Africa. *Development and Change*, 33(5), s. 911–933.
- NATHAN, J. A. 2005. Kennedy and Cuba: Then and Now. *Diplomatic History*, 29(5), s. 889–894.
- O'NEIL, P. H. 2007. *Essentials of Comparative Politics*. New York City: WW Norton & Company.
- OPPENHEIM, L. 1944. *International Law: A Treatise, Vol. 2*. London: Longmans, Green and Co.
- OWEN, J. M. 1994. How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*, 19(2), s. 87–125.
- PAINTER, D. S. 1984. Oil and the Marshall plan. *Business history review*, 58(03), s. 359–383.
- PICKERING, J. & PECENY, M. 2006. Forging democracy at gunpoint. *International Studies Quarterly*, 50(3), s. 539–560.
- POPOVSKI, V. 2011. Fighting the Colonel: UN Security Council Sanctions on Libya. (onsdag 5. oktober). Tilgjengelig:

- <http://unu.edu/publications/articles/fighting-the-colonel.html> [20. oktober 2014].
- ROBINSON, P. S. 2011. Internasjonal politisk teori. *I: Anarki, makt og normer*. Oslo: Abstrakt forlag, s. 386–492.
- ROSS, M. 2012. *The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- ROUSSEAU, J.-J. 1762. *Du Contrat Social; ou Principes du Droit Politique*. Paris: Alcan.
- RUMMEL, R. J. 1997. *Death by Government*. Piscataway, N. J.: Transaction Publishers.
- SAID, E. W. 1978. *Orientalism*. New York City: Vintage Books.
- SALTZMAN, B. C. & SEARIE, T. R. 2012. *Introduction to the United States Air Force*. Seattle: CreateSpace Independent Publishing Platform.
- SANSONE, U., ROBERTO DANESI, P., BARBIZZI, S., BELLI, M., CAMPBELL, M., GAUDINO, S., JIA, G., OCONE, R., PATI, A. & ROSAMILIA, S. 2001. Radioecological survey at selected sites hit by depleted uranium ammunitions during the 1999 Kosovo conflict. *Science of the total environment*, 281(1), s. 23–35.
- SCHELLING, T. C. 1966. *Arms and Influence: With a New Preface and Afterword*. Yale: Yale University Press.
- SHARP, J. M. 2011. *Egypt: The January 25 Revolution and implications for US foreign policy*. Philadelphia: DIANE Publishing.
- SMITH, M. J. 1998. Humanitarian intervention: An overview of the ethical issues. *Ethics & International Affairs*, 12(1), s. 63–79.
- SNYDER, G. H. & DIESING, P. 1977. *Conflict among nations: Bargaining, decision making, and system structure in international crises*. Princeton: Princeton University Press.
- SOLLENBERG, M. & WALLENSTEEN, P. 2001. Appendix 1A. Patterns of major armed conflicts, 1990–2000. *Stockholm International Peace Research Institute: SIPRI Yearbook*.
- SOUSE, L. D. 2009. Libya and World Oil Exports. Tilgjengelig: <http://www.businessinsider.com/libya-oil-exports-2011-2> [15. oktober 2014].
- STEUTER, E. & WILLS, D. 2010. ‘The vermin have struck again’: dehumanizing the enemy in post 9/11 media representations. *Media, War & Conflict*, 3(2), s. 152–167.
- TESCHKE, B. 2003. *The myth of 1648: class, geopolitics, and the making of modern international relations*. New York City: Verso.
- THE TRANSITIONAL INTERIM NATIONAL COUNCIL 2011. Founding Statement of the Interim Transnational National Council. Libya.
- VANDEWALLE, D. 2012a. After Qaddafi: The Surprising Success of the New Libya. *Foreign Aff.*, 91(6), s. 8–15.
- VANDEWALLE, D. 2012b. *A history of modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WALT, S. M. 1985. Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 9(4), s. 3–45.
- WALTZ, K. N. 1979. *Theory of international politics*. Long Grove: Waveland Press, Inc.
- WALZER, M. 1995. The politics of rescue. *Social Research*, 62(1), s. 53–66.

- WALZER, M. 2006. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. Jackson: Basic Books.
- WENDT, A. 1992. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International organization*, 46(02), s. 391–425.
- WIG, S. 2014. *Seierherren – en uautorisert biografi om Jonas Gahr Støre*. Oslo: Kagge forlag.
- YIN, R. K. 2009. *Case study research: Design and methods*. London: SAGE Publications.
- ZONIS, M. & JOSEPH, C. M. 1994. Conspiracy thinking in the Middle East. *Political Psychology*, s. 443–459.

Aviser og media

- ABABA, A., LOWE, C., MALONE, B., MASSALAATCHI, A., NAKHOUL, S., PRIEUR, L., SAINE, P. & TSOUMOU, C. 2010. Libyan aid and investment projects in Africa. *Reuters*, onsdag 24. november. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2010/11/24/libya-africa-influence-idAFLDE6AIOZS20101124> [26. oktober 2014].
- ADAMS, R., MURRAY, W. & ADETUNJI, J. 2011. Libya attacks under way – Saturday 19 March part 2. *The Guardian*, lørdag 19. mars. Tilgjengelig: <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/03/19/libya.civil.war/> [13. oktober 2014].
- ADAMS, R. & QUINN, B. 2011. Libya anti-Gaddafi protests – Wednesday 23 February. *The Guardian*, onsdag 23. februar. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/blog/2011/feb/23/libya-gaddafi-live-blog> [29. september 2014].
- AFP. 2011a. Libyan Islamists seize arms, take hostages. *The Sydney Morning Herald*, mandag 21. februar. Tilgjengelig: <http://news.smh.com.au/breaking-news-world/libyan-islamists-seize-arms-take-hostages-20110221-1b19c> [10. oktober 2014].
- AFP. 2011b. Qatar admits it had boots on ground in Libya. *Agence France-Presse*, onsdag 26. oktober. Tilgjengelig: <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2011/Oct-26/152269-qatar-admits-it-had-boots-on-ground-in-libya.ashx - axzz3G7dnfMq> [14. oktober 2014].
- AFP. 2014. US: Qatar To Buy Patriot Missiles in \$11B Deal. *Defense News*, tirsdag 14. juli. Tilgjengelig: <http://www.defensenews.com/article/20140714/DEFREG04/307140029/US-Qatar-Buy-Patriot-Missiles-11B-Deal> [24. oktober 2014].
- AFP & BBC. 2011. Libya conflict: Muammar Gaddafi urges mass protests. *BBC News*. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15206478> [14. oktober 2014].
- AL JAZEERA. 2008. Libya releases scores of prisoners, onsdag 9. april. Tilgjengelig: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2008/04/200861502740131239.html> [20. oktober 2014].
- AL JAZEERA. 2011a. Gaddafi son offers Libya elections. *Al Jazeera*, torsdag 16. juni. Tilgjengelig:

- <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/06/201161613564341905.html> [22. oktober 2014].
- AL JAZEERA. 2011b. Libya denies use of mercenaries. *Al Jazeera*, tirsdag 22. februar. Tilgjengelig: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/201122234324849> [17. september 2014].
- ALEXANDER, H., ROBERTS, L., HOUGH, A., CHIVERS, T. & HENDERSON, B. 2011. Libya as it happened March 10. *The Telegraph*, torsdag 10. mars. Tilgjengelig: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8358841/Libya-as-it-happened-March-10.html> [29. september].
- ALLEN, P. 2012. Gaddafi was killed by French secret serviceman on orders of Nicolas Sarkozy, sources claim. *The Daily Mail*, onsdag 30. september. Tilgjengelig: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2210759/Gaddafi-killed-French-secret-serviceman-orders-Nicolas-Sarkozy-sources-claim.html> [28. oktober 2014].
- ASSOCIATED PRESS. 2009. McCain says Libya may get US gods. *Boston Globe*, lørdag 15. august. Tilgjengelig: http://www.boston.com/news/world/africa/articles/2009/08/15/mccain_says_libya_may_get_us_goods/ [6. november 2014].
- ASSOCIATED PRESS. 2011. McCain, Lieberman: U.S. should arm Libyan rebes. *CBS News*, søndag 27. februar. Tilgjengelig: <http://www.cbsnews.com/news/mccain-lieberman-us-should-arm-libyan-rebels/> [7. november 2014].
- ASSOCIATED PRESS. 2014. Libyan Militiamen Take Over Part Of An Evacuated US Embassy In Tripoli. *Business Insider*, søndag 31. august. Tilgjengelig: <http://www.businessinsider.com/libyan-militiamen-take-over-evacuated-us-embassy-in-tripoli-2014-8> [1. oktober 2014].
- BARKER, A. 2011. African leaders in talks with Libyan rebels. *ABC News*, tirsdag 12. april. Tilgjengelig: <http://www.abc.net.au/news/2011-04-11/african-leaders-in-talks-with-libyan-rebels/2619906> [8. oktober 2014].
- BBC. 2003. Libya to give up WMD. *BBC News*, lørdag 20. desember. Tilgjengelig: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3335965.stm> [20. oktober 2014].
- BBC. 2010. Gaddafi says Nigeria should split into several states. *BBC News*, mandag 29. mars. Tilgjengelig: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8593355.stm> [31. oktober 2014].
- BBC. 2011. Libya conflict: France air-dropped arms to rebels. *BBC News*, onsdag 29. juni. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13955751> [22. oktober 2014].
- BBC. 2014. Libya violence: Activists beheaded in Derna. *BBC News*, tirsdag 11. november. Tilgjengelig: <http://www.bbc.com/news/world-africa-30011640> [20. november 2014].
- BEAUMONT, P. 2011. The key Libyans who have defected – and those who still support Gaddafi. *The Guardian*, torsdag 31. mars. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/31/libya-gaddafi-defectors-supporters> [17. september 2014].

- BLACK, I. 2011a. Libyan rebels receiving anti-tank weapons from Qatar. *The Guardian*, torsdag 14. april. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/apr/14/libya-rebels-weapons-qatar> [7. oktober 2014].
- BLACK, I. 2011b. Qatar admits sending hundreds of troops to support Libya rebels. *The Guardian*, onsdag 26. oktober. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/oct/26/qatar-troops-libya-rebels-support> [14. oktober 2014].
- BLOXHAM, A. & MCELROY, D. 2011. Libyan foreign minister Moussa Koussa defects. *The Telegraph*, onsdag 30. mars. Tilgjengelig: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8417514/Libyan-foreign-minister-Moussa-Koussa-defects.html> [14. oktober 2014].
- BOWEN, J. 2011a. Full interview with Col Gaddafi. *BBC News*, tirsdag 1. mars. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12607478> [14. oktober 2014].
- BOWEN, J. 2011b. Libya: Anti-Gaddafi protesters 'under fire' in Tripoli. *BBC News*, fredag 25. februar. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12576427> [14. oktober 2014].
- BRANIGAN, T. 2011. Libya's NTC gains Chinese recognition. *The Guardian*, mandag 12. september. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/sep/12/libya-ntc-chinese-recognition> [28. oktober 2014].
- BRETTON, L., FLYNN, D., BREMER, C. & HEPINSTALL, S. 2011. Gaddafi son says revolt will be over in 48 hours. *Reuters*, onsdag 16. mars. Tilgjengelig: <http://ca.reuters.com/article/topNews/idCATRE72F2SP20110316?sp=true> [14. oktober 2014].
- BROWN, S. & DOBBIE, A. 2011. Gaddafi speech very frightening, says Merkel. *Reuters*, torsdag 22. februar. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2011/02/22/us-libya-germany-merkel-idUSTRE71L6CV20110222> [13. oktober 2014].
- CAREY, N. 2011. Rebels dismiss election offer, NATO pounds Tripoli. *Reuters*, torsdag 16. juni. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2011/06/16/us-libya-idUSTRE7270JP20110616> [14. oktober 2014].
- CHARBONNEAU, L. 2011. U.N. chief defends NATO from critics of Libya war. *Reuters*, onsdag 14. desember. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2011/12/14/us-libya-nato-un-idUSTRE7BD20C20111214> [21. oktober 2014].
- CHRISAFIS, A. 2013. French inquiry opens into allegations Gaddafi funded Sarkozy 2007 campaign. *The Guardian*, fredag 19. april. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2013/apr/19/french-inquiry-gaddafi-sarkozy-2007-campaign> [28. oktober 2014].
- CHULOV, M. 2011. Benghazi celebrates as reports emerge of battles in central Tripoli. *The Guardian*, fredag 25. februar. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/feb/25/benghazi-celebrates-battle-in-central-tripoli> [13. oktober 2014].

- CNN WIRE STAFF. 2011. Gunfire, explosions heard in Tripoli. *CNN News*, søndag 20. mars. Tilgjengelig: <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/03/19/libya.civil.war/> [13. oktober 2014].
- COCKBURN, P. 2011. Don't believe everything you see and read about Gaddafi. *The Independent*, 26.06.2011. Tilgjengelig: <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/patrick-cockburn-dont-believe-everything-you-see-and-read-about-gaddafi-2302830.html> [09.07.2013].
- COSTA, R. 2011. McCain: "This is Isolationism". *National Review*, lørdag 18. juni. Tilgjengelig: <http://www.nationalreview.com/corner/269978/mccain-isolationism-robert-costa> [25. september 2014].
- CRUMLEY, B. 2011. French Military Admits Supplying Arms and Ammo To Libyan Rebels. *Time*. New York City: Time Inc.
- DARWISH, A. 2009. Muammar Gaddafi accuses Saudi Arabia's King Abdullah of lying at Arab summit. *The Telegraph*, mandag 30. mars. Tilgjengelig: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/qatar/5079290/Muammar-Gaddafi-accuses-Saudi-Arabias-King-Abdullah-of-lying-at-Arab-summit.html> [2. november 2014].
- DEFENCE NEWS. 2008. Libya purchases gear from General Dynamics UK. *Defence News*, torsdag 8. mai.
- DIARRA, A. & LEWIS, D. 2014. Nine U.N. troops killed in worst attack yet on Mali force. *Reuters*, fredag 3. oktober. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2014/10/03/us-mali-un-peacekeepers-idUSKCN0H50ZH20141003> [6. november 2014].
- DOUTHAT, R. 2012. Libya's Unintended Consequences. *The New York Times*, lørdag 7. juli. Tilgjengelig: http://www.nytimes.com/2012/07/08/opinion/sunday/libyas-unintended-consequences.html?_r=0 [6. november].
- ERLANGER, S. 2011. Russia Recognizes Libya Rebels as World Leaders Meet. *New York Times*, torsdag 1. september. Tilgjengelig: <http://www.nytimes.com/2011/09/02/world/africa/02nato.html> [28. oktober 2014].
- ESCOBAR, P. 2011. How al-Qaeda got to rule in Tripoli. *Asia Times*, tirsdag 30. august. Tilgjengelig: http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/MH30Ak01.html [20. oktober 2014].
- FALLOON, M. & CROFT, A. 2011. UK says Libya's Gaddafi to be judged by actions. *Reuters*, fredag 18. mars. Tilgjengelig: <http://uk.reuters.com/article/2011/03/18/uk-libya-britain-idUKTRE72H2NP20110318> [8. oktober 2014].
- FISK, R. 2011. America's secret plan to arm Libya's rebels. *The Independent*, mandag 7. mars. Tilgjengelig: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/americas-secret-plan-to-arm-libyas-rebels-2234227.html> [30. oktober 2014].
- FRANCE 24. 2012. Reports that French agent killed Gaddafi 'nonsense'. *France 24*, lørdag 1. oktober. Tilgjengelig:

- <http://www.france24.com/en/20121001-reports-gaddafi-killed-french-agent-patent-nonsense-france-libya-jibril-el-obeidi/> [28. oktober 2014].
- GADDAFI, M. 2011. *TV-overført tale 22. februar*. Tilgjengelig: <http://www.youtube.com/watch?v=I7rPT09Al9U>.
- GARAMONE, J. 2011. Coalition Launches 'Operation Odyssey Dawn'. Washington, DC: American Forces Press Service.
- GARDNER, F. 2011. Libya protests: Defiant Gaddafi refuses to quit. *BBC News*, tirsdag 22. februar. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12544624> [29. september 2014].
- GHOSH, P. 2011. African Union Accuse Libyan Rebels of Killing Blacks Indiscriminately. *International Business Times*, mandag 29. august. Tilgjengelig: <http://www.ibtimes.com/african-union-accuse-libyan-rebels-killing-blacks-indiscriminately-306358> [23. september 2014].
- GOLOVNINA, M. & GEORGY, M. 2011. U.S. accuses Gaddafi of violating U.N. resolution. *Reuters*, fredag 18. mars. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2011/03/18/us-libya-idUSTRE7270JP20110318> [8. oktober 2014].
- GREGORY, M. 2011. McCain visits rebels, Libya adjust Misrata tactics. *Reuters*, fredag 22. april. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2011/04/22/us-libya-idUSTRE7270JP20110422> [7. november 2014].
- GRITTEN, D. 2011. Key figures in Libya's rebel council. *BBC News*, torsdag 25. august. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12698562> [20. oktober 2014].
- HARRIS, E. 2011. Clinton Cites Rwanda, Bosnia in Rationale for Libya Intervention. *ABC News*, søndag 27. mars 2011. Tilgjengelig: abcnews.go.com/blogs/politics/2011/03/clinton-cites-rwanda-bosnia-in-rationale-for-libya-intervention/ [29. september 2014].
- HAWKINS, R. 2011. MPs back United Nations action against Col Gaddafi. *BBC News*, tirsdag 22. mars. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12799937> [4. november 2014].
- HILL, A. 2011a. Anti-war groups protest against anti-Gaddafi air strikes. *The Guardian*, søndag 20. mars. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/20/anti-war-protests-libya-air-strikes> [6. november 2014].
- HILL, E. 2011b. Rebel push stalls outside Ras Lanuf. *Al Jazeera*, torsdag 10. mars. Tilgjengelig: <http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/libya/2011/03/2011310131427537949.html> [28. september 2014].
- HUBBARD, B. 2011. Libya rebels seek democracy. *Associated Press*, søndag 3. april. Tilgjengelig: <http://www.washingtontimes.com/news/2011/apr/3/official-libyan-rebels-seek-democracy/?page=all> [13. oktober 2014].
- JAWAD, R. 2012. Ali Zidan elected Libya's new prime minister. *BBC News*, søndag 14. oktober. Tilgjengelig: <http://www.bbc.com/news/world-africa-19943593> [6. oktober 2014].

- KAROUNY, M., AMARA, T., ALOISI, S. & JONES, M. 2011. Libyan govt forces launch attack on Misrata-rebels. *Reuters*, lørdag 12. mars. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2011/03/12/libya-misrata-attack-idINLDE72BOAO20110312> [1. oktober 2014].
- KINGSLEY, P. 2013. Egyptian police "killed almost 900 potestors in 2011 in Cairo". *The Guardian*, torsdag 14. mars. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2013/mar/14/egypt-leaked-report-blames-police-900-deaths-2011> [1. oktober 2014].
- KIRKPATRICK, D. D. & EL-NAGGAR, M. 2011. Qaddafi's Grip Falters as His Forces Take on Protesters. *The New York Times*, mandag 21. februar. Tilgjengelig: <http://www.nytimes.com/2011/02/22/world/africa/22libya.html> [15. oktober 2014].
- KIRKPATRICK, D. D. & FAHIM, K. 2011. Qaddafi Warns of Assault on Benghazi as U.N. Vote Nears. *The New York Times*, torsdag 17. mars. Tilgjengelig: <http://www.nytimes.com/2011/03/18/world/africa/18libya.html> [14. oktober 2014].
- KIRKPATRICK, D. D. & SCHMITT, E. 2014. Arab Nations Strike in Libya, Surprising U.S. *The New York Times*, mandag 25. august. Tilgjengelig: http://www.nytimes.com/2014/08/26/world/africa/egypt-and-united-arab-emirates-said-to-have-secretly-carried-out-libya-airstrikes.html?_r=0 [30. oktober 2014].
- LASH, H. 2011. Gold, oil retreat on rumour Gaddafi is dead. *Reuters*, torsdag 24. februar. Tilgjengelig: <http://uk.reuters.com/article/2011/02/24/uk-markets-global-idUKTRE71N6WA20110224> [14. oktober 2014].
- LEIBY, R. & MANSOUR, M. 2011. Arab League asks U.N. for no-fly zone over Libya. *The Washington Post*, lørdag 12. mars. Tilgjengelig: http://www.washingtonpost.com/world/arab-league-asks-un-for-no-fly-zone-over-libya/2011/03/12/ABoieOR_story.html [2. november 2014].
- LEYNE, J. 2011. Libya protests: Gaddafi's son warns of civil war. *BBC News*, mandag 21. februar. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12520586> [14. oktober 2014].
- LYSBERG, M. 2014. Ville bombe for å trene. *Klassekampen*, onsdag 15. oktober. Tilgjengelig: <http://www.klassekampen.no/article/20141015/ARTICLE/141019974> [23. oktober 2014].
- MACASKILL, E. 2011. Gaddafi 'suplies troops with Viagra to encourage mass rape', claims diplomat. *The Guardian*, fredag 29. april. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/apr/29/diplomat-gaddafi-troops-viagra-mass-rape> [10. oktober 2014].
- MARDELL, M. 2011. James Clapper says Libya's Muammar Gaddafi will prevail. *BBC News*, torsdag 10. mars. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-12707276> [29. september 2014].
- MCCRUMMEN, S. 2007. Prevalence of Rape in E. Congo Described as Worst in World. *The Washington Post*, søndag 9. september. Tilgjengelig:

- <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/09/08/AR2007090801194.html> [15. oktober 2014].
- MCGREAL, C., BLACK, I., HELM, T. & WILLSHER, K. 2011. Allied strikes sweep Libya as west intervenes in conflict. *The Guardian*, søndag 20. mars. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/19/libya-air-strikes-gaddafi-france> [22. oktober 2014].
- MELLY, P. 2013. Central African Republic crisis: Another French intervention? *BBC News*, mandag 2. desember. Tilgjengelig: <http://www.bbc.com/news/world-africa-25183377> [20. november 2014].
- MULHOLLAND, R. 2014. Nicolas Sarkozy charged with corruption. *The Telegraph*, torsdag 2. juli. Tilgjengelig: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/10939820/Nicolas-Sarkozy-charged-with-corruption.html> [28. oktober 2014].
- NEW YORK MAGAZINE 2011. The Good Bad Son. *New York*. New York City: New York Media, LLC.
- O'DONOGHUE, G. 2011. Libya: Tory MP David Davis urges UK defence rethink. *BBC News*, torsdag 17. mars. Tilgjengelig: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12775452> [4. november 2014].
- OAKLEY, R. 1995. Ambush in Mogadishu. *PBS Frontline*. Tilgjengelig: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ambush/interviews/oakley.html> [4. november 2014].
- OBAMA, B. 2011. Remarks by the President in Address to the Nation on Libya. I: THE WHITE HOUSE OFFICE OF THE PRESS SECRETARY (red.). Washington, DC: National Defense University.
- OLSSON, S. V. & AARDAL, E. B. 2014. Støre ledet hemmelige Gaddafi-forhandlinger. *NRK Nyheter*, torsdag 9. oktober. Tilgjengelig: <http://www.nrk.no/norge/store-ledet-gaddafi-forhandlinger-1.11976105> [29. oktober 2014].
- PAUST, T. 2011. - 6000 drept i Libya. *Nettavisen*, onsdag 2. mars. Tilgjengelig: <http://www.nettavisen.no/nyheter/3102637.html> [30. september].
- PHILLIPS, B. 2000. United States of Africa. *BBC News*, tirsdag 11. juli. Tilgjengelig: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/829060.stm> [26. oktober 2014].
- PRIER, P. 2007. Des contrats pour 10 milliards d'euros et des critiques. *Le Figaro*, tirsdag 11. desember. Tilgjengelig: <http://www.lefigaro.fr/international/2007/12/11/01003-20071211ARTFIG00356-des-contrats-pour-milliards-deuros-et-des-critiques-.php> [20. oktober 2014].
- QUINN, A. 2011. Clinton says Gaddafi must go. *Reuters*, 28. februar. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2011/02/28/us-libya-usa-clinton-idUSTRE71Q1JA20110228> [13. september 2014].
- RAVAL, A. 2014. Libya to increase oil exports as key terminals reopen. *Financial Times*, mandag 7. juli. Tilgjengelig: <http://www.ft.com/cms/s/0/81933a1c-05bd-11e4-9baa-00144feab7de.html> - axzz3HZTveJOt [29. oktober 2014].

- ROGERS, S. 2011. EU arms exports to Libya: who armed Gaddafi? *The Guardian*, tisdag 1. mars. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2011/mar/01/eu-arms-exports-libya> [17. september 2014].
- ROSEN, A. 2014. Libya's Oil Sector Is In Freefall As The Country Collapses. *Business Insider*, onsdag 6. august. Tilgjengelig: <http://www.businessinsider.com/libyas-oil-sector-is-in-freefall-2014-8> [29. oktober 2014].
- SARRAR, S. 2010a. Ex-Islamists walk free from Libyan jail. *Reuters*, onsdag 1. september. Tilgjengelig: <http://af.reuters.com/article/topNews/idAFJOE68003B20100901> [20. oktober 2014].
- SARRAR, S. 2010b. We can build United States of Africa, Gaddafi says. *Reuters*, tisdag 27. juli. Tilgjengelig: <http://www.reuters.com/article/2010/07/27/us-africa-summit-gaddafi-idUSTRE66Q70620100727> [7. oktober 2014].
- SCHEMM, P. 2011. Battel at army base broke Gadhafi hold in Benghazi. *The Washington Post*, fredag 25. februar. Tilgjengelig: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/02/25/AR2011022505021.html> [13. oktober 2014].
- SHACKLE, S. 2011. Libya declares ceasefire. *The New Statesman*, onsdag 18. mars. Tilgjengelig: <http://www.newstatesman.com/blogs/the-staggers/2011/03/fly-zone-ceasefire-libya> [8. oktober 2014].
- SHERWIN, A. 2011. Gaddafi son 'plagiarised his degree thesis' at LSE. *The Independent*, onsdag 2. mars. Tilgjengelig: <http://www.independent.co.uk/news/education/education-news/gaddafi-son-plagiarised-his-degree-thesis-at-lse-2229620.html> [20. oktober 2014].
- SHIPMAN, T. 2011. David Cameron backs Sarkozy calls for Libya air strikes. *Daily Mail*, fredag 11. mars. Tilgjengelig: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1365165/David-Cameron-backs-Nicolas-Sarkozy-calls-Libya-air-strikes> [23. september 2014].
- SIMONS, S. & VOLKERY, C. 2011. Sarkozy and Cameron in Libya: Heroes for a Day. *Der Spiegel International*, torsdag 1. september. Tilgjengelig: <http://www.spiegel.de/international/world/sarkozy-and-cameron-in-libya-heroes-for-a-day-a-786527.html> [6. november 2014].
- SMITH, B. 2013. France prepares to withdraw Mali troops. *Al Jazeera*, onsdag 25. desember. Tilgjengelig: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/12/france-prepares-withdraw-mali-troops-2013122533517743742.html> [6. november 2014].
- SMITH, D. 2011. Has Gaddafi unleashed a mercenary force on Libya? *The Guardian*, tisdag 22. februar. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/feb/22/gaddafi-mercenary-force-libya> [20. september 2014].
- SPENCER, R. 2011. Libya: Gaddafi vows to 'let Libya burn' as he defies calls for his surrender. *The Telegraph*, torsdag 1. september. Tilgjengelig: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/li>

- bya/8736133/Libya-Gaddafi-vows-to-let-Libya-burn-as-he-defies-calls-for-his-surrender.html [14. oktober 2014].
- TALLAKSEN, S. 2014. Tøyde FNs mandat i Libya. *Klassekampen*, mandag 19. mai. Tilgjengelig: <http://klassekampen.no/article/20140519/ARTICLE/140519957/1005> [23. oktober 2014].
- THE DAILY MAIL. 2011. We came, we saw, he died: What Hillary Clinton told news reporter moments after hearing of Gaddafi's death. *The Daily Mail*, fredag 21. oktober. Tilgjengelig: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2051826/We-came-saw-died-What-Hillary-Clinton-told-news-reporter-moments-hearing-Gaddafis-death.html> [9. november 2014].
- THE ECONOMIST. 2000. Libya and Africa Pogrom, torsdag 12. oktober. Tilgjengelig: <http://www.economist.com/node/392844> [22. september 2014].
- THE ECONOMIST. 2011. The liberated east: Building a new Libya. *The Economist*, torsdag 25. februar. Tilgjengelig: <http://www.economist.com/node/18239900> [13. oktober].
- TRAN, M. 2011a. Gaddafi troops pound Libya rebels out of Ras Lanuf. *The Guardian*, torsdag 10. mars. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/10/ras-lanuf-rebel-retreat-libya> [28. september 2014].
- TRAN, M. 2011b. Libya uprising – live updates. *The Guardian*, mandag 21. februar. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/blog/2011/feb/21/arab-and-middle-east-protests-middleeast-block-75> [15. oktober 2014].
- UELAND, A. 2013. Er Libya på vei til å bli en "failed state"? *Aftenbladet*. Tilgjengelig: <http://www.aftenbladet.no/meninger/Er-Libya-pa-vei-til-Aa-bli-en-failed-state-3147610.html> [22.01.2014].
- VARNER, B. 2011. Libyan Rebel Council Forms Oil Company to Replace Qaddafi's. *Bloomberg*, tirsdag 22. mars. Tilgjengelig: <http://www.bloomberg.com/news/2011-03-21/libyan-rebel-council-sets-up-oil-company-to-replace-qaddafi-s.html> [23. oktober 2014].
- WALT, V. 2011. Gaddafi's Son: Last Gast of Libya's Dying Regime? *Time*, mandag 21. februar. Tilgjengelig: <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2052842,00.html> [8. oktober].
- WARDEN, P. 2011. *Gadhafi's Speech Transcript*. San Francisco, CA. Tilgjengelig: <http://petewarden.com/2011/02/26/gadhafis-speech-transcript/> [10. november 2014].
- WHITLOCK, C. 2011. Pentagon hesitant on no-fly zone over Libya. *The Washington Post*, onsdag 2. mars. Tilgjengelig: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/03/01/AR2011030105317.html> [6. november 2014].
- WHITLOCK, C. 2014. U.S. relies on Persian Gulf bases for airstrikes in Iraq. *The Washington Post*, onsdag 26. august. Tilgjengelig: <http://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-relies->

- on-persian-gulf-bases-for-airstrikes-in-iraq/2014/08/25/517dcde0-2c7a-11e4-9b98-848790384093_story.html [24. oktober 2014].
- WILLSHER, K. 2012. Gaddafi 'contributed €50m to Sarkozy's 2007 presidential election fund'. *The Guardian*, mandag 12. mars. Tilgjengelig: <http://www.theguardian.com/world/2012/mar/12/gaddafi-contributed-sarkozy-2007-election> [28. oktober 2014].
- WORSNIP, P. 2011. Libyan UN mission urges Gaddafi's downfall. *Reuters Africa*, 22. februar. Tilgjengelig: <http://af.reuters.com/article/idAFJOE71L04220110222> [12. september 2014].

FN-dokumenter

- DEN INTERNASJONALE DOMSTOLEN I FN. 1996. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. New York City: Forente nasjoner.
- FNS GENERALFORSAMLING 1949. FNs generalforsamlings resolusjon 289. *Question of the disposal of the former Italian colonies*. New York City.
- FNS MENNESKERETTIGHETSRAAD. 2010. *Libya Must End Racism Against Black African Migrants and Others*. New York City: Forente nasjoner.
- FNS MENNESKERETTIGHETSRAAD. 2011. *Report of the International Commission of Inquiry to investigate all alleged violations of international human rights law in the Libyan Arab Jamahiriya*. New York City: Forente nasjoner.
- FNS MENNESKERETTIGHETSRAAD. 2012. *Report of the International Commission of Inquiry on Libya*. New York City: Forente nasjoner.
- FNS MENNESKERETTIGHETSRAAD. 2014. *Genocide in Rwanda*. New York City: Forente nasjoner. Tilgjengelig: http://www.unitedhumanrights.org/genocide/genocide_in_rwanda.htm [3. november 2014].
- FNS SIKKERHETSRAAD 1992. FNs sikkerhetsråd resolusjon 748. New York City: Forente nasjoner.
- FNS SIKKERHETSRAAD 2011a. FNs sikkerhetsråds resolusjon 1970. New York City: Forente Nasjoner.
- FNS SIKKERHETSRAAD 2011b. FNs sikkerhetsråds resolusjon 1973. New York City: Forente nasjoner.
- FNS UTVIKLINGSPROGRAM. 2014. *Human Development Report 2014, Index trends, 1980-2013*. New York City: Forente nasjoner.

VEDLEGG I

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL RESOLUTION 1973

The Security Council,

Recalling its resolution 1970 (2011) of 26 February 2011,

Deploring the failure of the Libyan authorities to comply with resolution 1970 (2011),

Expressing grave concern at the deteriorating situation, the escalation of violence, and the heavy civilian casualties,

Reiterating the responsibility of the Libyan authorities to protect the Libyan population and reaffirming that parties to armed conflicts bear the primary responsibility to take all feasible steps to ensure the protection of civilians,

Condemning the gross and systematic violation of human rights, including arbitrary detentions, enforced disappearances, torture and summary executions,

Further condemning acts of violence and intimidation committed by the Libyan authorities against journalists, media professionals and associated personnel and urging these authorities to comply with their obligations under international humanitarian law as outlined in resolution 1738 (2006),

Considering that the widespread and systematic attacks currently taking place in the Libyan Arab Jamahiriya against the civilian population may amount to crimes against humanity,

Recalling paragraph 26 of resolution 1970 (2011) in which the Council expressed its readiness to consider taking additional appropriate measures, as necessary, to facilitate and support the return of humanitarian agencies and make available humanitarian and related assistance in the Libyan Arab Jamahiriya,

Expressing its determination to ensure the protection of civilians and civilian populated areas and the rapid and unimpeded passage of humanitarian assistance and the safety of humanitarian personnel,

Recalling the condemnation by the League of Arab States, the African Union, and the Secretary General of the Organization of the Islamic

Conference of the serious violations of human rights and international humanitarian law that have been and are being committed in the Libyan Arab Jamahiriya,

Taking note of the final communiqué of the Organisation of the Islamic Conference of 8 March 2011, and the communiqué of the Peace and Security Council of the African Union of 10 March 2011 which established an *ad hoc* High Level Committee on Libya,

Taking note also of the decision of the Council of the League of Arab States of 12 March 2011 to call for the imposition of a no-fly zone on Libyan military aviation, and to establish safe areas in places exposed to shelling as a precautionary measure that allows the protection of the Libyan people and foreign nationals residing in the Libyan Arab Jamahiriya,

Taking note further of the Secretary-General's call on 16 March 2011 for an immediate cease-fire,

Recalling its decision to refer the situation in the Libyan Arab Jamahiriya since 15 February 2011 to the Prosecutor of the International Criminal Court, and stressing that those responsible for or complicit in attacks targeting the civilian population, including aerial and naval attacks, must be held to account,

Reiterating its concern at the plight of refugees and foreign workers forced to flee the violence in the Libyan Arab Jamahiriya, welcoming the response of neighbouring States, in particular Tunisia and Egypt, to address the needs of those refugees and foreign workers, and calling on the international community to support those efforts,

Deploring the continuing use of mercenaries by the Libyan authorities,

Considering that the establishment of a ban on all flights in the airspace of the Libyan Arab Jamahiriya constitutes an important element for the protection of civilians as well as the safety of the delivery of humanitarian assistance and a decisive step for the cessation of hostilities in Libya,

Expressing concern also for the safety of foreign nationals and their rights in the Libyan Arab Jamahiriya,

Welcoming the appointment by the Secretary General of his Special Envoy to Libya, Mr Abdel-Elah Mohamed Al-Khatib and supporting his

efforts to find a sustainable and peaceful solution to the crisis in the Libyan Arab Jamahiriya,

Reaffirming its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of the Libyan Arab Jamahiriya,

Determining that the situation in the Libyan Arab Jamahiriya continues to constitute a threat to international peace and security,

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

Cease-fire¹

1. Demands the immediate establishment of a cease-fire and a complete end to violence and all attacks against, and abuses of, civilians;

2. Stresses the need to intensify efforts to find a solution to the crisis which responds to the legitimate demands of the Libyan people and notes the decisions of the Secretary-General to send his Special Envoy to Libya and of the Peace and Security Council of the African Union to send its *ad hoc* High Level Committee to Libya with the aim of facilitating dialogue to lead to the political reforms necessary to find a peaceful and sustainable solution;

3. Demands that the Libyan authorities comply with their obligations under international law, including international humanitarian law, human rights and refugee law and take all measures to protect civilians and meet their basic needs, and to ensure the rapid and unimpeded passage of humanitarian assistance;

Protection of civilians

4. Authorizes Member States that have notified the Secretary-General, acting nationally or through regional organizations or arrangements, and acting in cooperation with the Secretary-General, to take all necessary measures, notwithstanding paragraph 9 of resolution 1970 (2011), to protect civilians and civilian populated areas under threat of attack in the Libyan Arab Jamahiriya, including Benghazi, while excluding a foreign occupation force of any form on any part of Libyan territory, and requests the Member States

¹ Egen overskrift.

concerned to inform the Secretary-General immediately of the measures they take pursuant to the authorization conferred by this paragraph which shall be immediately reported to the Security Council;

5. Recognizes the important role of the League of Arab States in matters relating to the maintenance of international peace and security in the region, and bearing in mind Chapter VIII of the Charter of the United Nations, requests the Member States of the League of Arab States to cooperate with other Member States in the implementation of paragraph 4;

No fly zone

6. Decides to establish a ban on all flights in the airspace of the Libyan Arab Jamahiriya in order to help protect civilians;

7. Decides further that the ban imposed by paragraph 6 shall not apply to flights whose sole purpose is humanitarian, such as delivering or facilitating the delivery of assistance, including medical supplies, food, humanitarian workers and related assistance, or evacuating foreign nationals from the Libyan Arab Jamahiriya, nor shall it apply to flights authorised by paragraphs 4 or 8, nor other flights which are deemed necessary by States acting under the authorisation conferred in paragraph 8 to be for the benefit of the Libyan people, and that these flights shall be coordinated with any mechanism established under paragraph 8;

8. Authorizes Member States that have notified the Secretary-General and the Secretary-General of the League of Arab States, acting nationally or through regional organizations or arrangements, to take all necessary measures to enforce compliance with the ban on flights imposed by paragraph 6 above, as necessary, and requests the States concerned in cooperation with the League of Arab States to coordinate closely with the Secretary General on the measures they are taking to implement this ban, including by establishing an appropriate mechanism for implementing the provisions of paragraphs 6 and 7 above,

9. Calls upon all Member States, acting nationally or through regional organizations or arrangements, to provide assistance, including any necessary

over-flight approvals, for the purposes of implementing paragraphs 4, 6, 7 and 8 above;

10. Requests the Member States concerned to coordinate closely with each other and the Secretary-General on the measures they are taking to implement paragraphs 4, 6, 7 and 8 above, including practical measures for the monitoring and approval of authorised humanitarian or evacuation flights;

11. Decides that the Member States concerned shall inform the Secretary-General and the Secretary-General of the League of Arab States immediately of measures taken in exercise of the authority conferred by paragraph 8 above, including supplying a concept of operations;

12. Requests the Secretary-General to inform the Council immediately of any actions taken by the Member States concerned in exercise of the authority conferred by paragraph 8 above and to report to the Council within 7 days and every month thereafter on the implementation of this resolution, including information on any violations of the flight ban imposed by paragraph 6 above;

Enforcement of the arms embargo

13. Decides that paragraph 11 of resolution 1970 (2011) shall be replaced by the following paragraph: "Calls upon all Member States, in particular States of the region, acting nationally or through regional organisations or arrangements, in order to ensure strict implementation of the arms embargo established by paragraphs 9 and 10 of resolution 1970 (2011), to inspect in their territory, including seaports and airports, and on the high seas, vessels and aircraft bound to or from the Libyan Arab Jamahiriya, if the State concerned has information that provides reasonable grounds to believe that the cargo contains items the supply, sale, transfer or export of which is prohibited by paragraphs 9 or 10 of resolution 1970 (2011) as modified by this resolution, including the provision of armed mercenary personnel, calls upon all flag States of such vessels and aircraft to cooperate with such inspections and authorises Member States to use all measures commensurate to the specific circumstances to carry out such inspections";

14. Requests Member States which are taking action under paragraph 13 above on the high seas to coordinate closely with each other and the Secretary-General and further requests the States concerned to inform the Secretary-General and the Committee established pursuant to paragraph 24 of resolution 1970 (2011) ("the Committee") immediately of measures taken in the exercise of the authority conferred by paragraph 13 above;

15. Requires any Member State whether acting nationally or through regional organisations or arrangements, when it undertakes an inspection pursuant to paragraph 13 above, to submit promptly an initial written report to the Committee containing, in particular, explanation of the grounds for the inspection, the results of such inspection, and whether or not cooperation was provided, and, if prohibited items for transfer are found, further requires such Member States to submit to the Committee, at a later stage, a subsequent written report containing relevant details on the inspection, seizure, and disposal, and relevant details of the transfer, including a description of the items, their origin and intended destination, if this information is not in the initial report;

16. Deplores the continuing flows of mercenaries into the Libyan Arab Jamahiriya and calls upon all Member States to comply strictly with their obligations under paragraph 9 of resolution 1970 (2011) to prevent the provision of armed mercenary personnel to the Libyan Arab Jamahiriya;

Ban on flights

17. Decides that all States shall deny permission to any aircraft registered in the Libyan Arab Jamahiriya or owned or operated by Libyan nationals or companies to take off from, land in or overfly their territory unless the particular flight has been approved in advance by the Committee, or in the case of an emergency landing;

18. Decides that all States shall deny permission to any aircraft to take off from, land in or overfly their territory, if they have information that provides reasonable grounds to believe that the aircraft contains items the supply, sale, transfer, or export of which is prohibited by paragraphs 9 and 10 of resolution 1970 (2011) as modified by this resolution, including the

provision of armed mercenary personnel, except in the case of an emergency landing;

Asset freeze

19. Decides that the asset freeze imposed by paragraph 17, 19, 20 and 21 of resolution 1970 (2011) shall apply to all funds, other financial assets and economic resources which are on their territories, which are owned or controlled, directly or indirectly, by the Libyan authorities, as designated by the Committee, or by individuals or entities acting on their behalf or at their direction, or by entities owned or controlled by them, as designated by the Committee, and decides further that all States shall ensure that any funds, financial assets or economic resources are prevented from being made available by their nationals or by any individuals or entities within their territories, to or for the benefit of the Libyan authorities, as designated by the Committee, or individuals or entities acting on their behalf or at their direction, or entities owned or controlled by them, as designated by the Committee, and directs the Committee to designate such Libyan authorities, individuals or entities within 30 days of the date of the adoption of this resolution and as appropriate thereafter;

20. Affirms its determination to ensure that assets frozen pursuant to paragraph 17 of resolution 1970 (2011) shall, at a later stage, as soon as possible be made available to and for the benefit of the people of the Libyan Arab Jamahiriya;

21. Decides that all States shall require their nationals, persons subject to their jurisdiction and firms incorporated in their territory or subject to their jurisdiction to exercise vigilance when doing business with entities incorporated in the Libyan Arab Jamahiriya or subject to its jurisdiction, and any individuals or entities acting on their behalf or at their direction, and entities owned or controlled by them, if the States have information that provides reasonable grounds to believe that such business could contribute to violence and use of force against civilians;

Designations

22. Decides that the individuals listed in Annex I shall be subject to the travel restrictions imposed in paragraphs 15 and 16 of resolution 1970 (2011), and decides further that the individuals and entities listed in Annex II shall be subject to the asset freeze imposed in paragraphs 17, 19, 20 and 21 of resolution 1970 (2011);

23. Decides that the measures specified in paragraphs 15, 16, 17, 19, 20 and 21 of resolution 1970 (2011) shall apply also to individuals and entities determined by the Council or the Committee to have violated the provisions of resolution 1970 (2011), particularly paragraphs 9 and 10 thereof, or to have assisted others in doing so;

Panel of experts

24. Requests the Secretary-General to create for an initial period of one year, in consultation with the Committee, a group of up to eight experts ("Panel of Experts"), under the direction of the Committee to carry out the following tasks:

(a) Assist the Committee in carrying out its mandate as specified in paragraph 24 of resolution 1970 (2011) and this resolution;

(b) Gather, examine and analyse information from States, relevant United Nations bodies, regional organisations and other interested parties regarding the implementation of the measures decided in resolution 1970 (2011) and this resolution, in particular incidents of non-compliance;

(c) Make recommendations on actions the Council, or the Committee or State, may consider improving implementation of the relevant measures;

(d) Provide to the Council an interim report on its work no later than 90 days after the Panel's appointment, and a final report to the Council no later than 30 days prior to the termination of its mandate with its findings and recommendations;

25. Urges all States, relevant United Nations bodies and other interested parties, to cooperate fully with the Committee and the Panel of Experts, in particular by supplying any information at their disposal on the

implementation of the measures decided in resolution 1970 (2011) and this resolution, in particular incidents of non-compliance;

26. Decides that the mandate of the Committee as set out in paragraph 24 of resolution 1970 (2011) shall also apply to the measures decided in this resolution;

27. Decides that all States, including the Libyan Arab Jamahiriya, shall take the necessary measures to ensure that no claim shall lie at the instance of the Libyan authorities, or of any person or body in the Libyan Arab Jamahiriya, or of any person claiming through or for the benefit of any such person or body, in connection with any contract or other transaction where its performance was affected by reason of the measures taken by the Security Council in resolution 1970 (2011), this resolution and related resolutions;

28. Reaffirms its intention to keep the actions of the Libyan authorities under continuous review and underlines its readiness to review at any time the measures imposed by this resolution and resolution 1970 (2011), including by strengthening, suspending or lifting those measures, as appropriate, based on compliance by the Libyan authorities with this resolution and resolution 1970 (2011).

29. Decides to remain actively seized of the matter.

VEDLEGG II

Utdrag fra FNs menneskerettighetsråds "*Report of the International Commission of Inquiry on Libya*". Utdraget omfatter rapportens del III; kommisjonens funn. Tekst og uthevninger er som originalen, mens fotnoter og referanser til utdypende vedlegg er fjernet.

III THE COMMISSION'S FINDINGS

A. Excessive use of force

1. Introduction

15. In its first report, the Commission concluded that Qadhafi forces used excessive force against demonstrators in February 2011. The Commission subsequently conducted over 60 interviews looking at this issue.

2. Qadhafi forces

16. The Commission interviewed medical personnel on duty during the protests. Testimony, medical records, and photographs received show predominantly head and chest wounds, in some cases consistent with the use of high-caliber weapons. It also received a videotape of a purported senior regime figure giving instructions to "crush" demonstrators in Benghazi and received a first-hand account of orders from Colonel Qadhafi to suppress demonstrations "with all means necessary". While former Qadhafi officials claimed the initial approach was not to fire until fired upon, evidence collected does not support this.

17. Witnesses detailed how, in Benghazi, protesters were shot near the Juliana Bridge. On 18 February 2011, after rocks were thrown as the funeral procession passed a military base, soldiers fired shots, killing several people. Witnesses reported later finding nine burnt bodies inside the base with their hands bound and with gunshots to the head.

18. The Commission determined that Qadhafi forces fired on protesters in Misrata, leading to deaths and injuries. A senior military figure indicated that the 32nd brigade passed instructions to ground commanders to shoot civilians.

19. The Commission received testimony and medical records relating to protesters killed in Tripoli. Doctors informed the Commission that within 20-21 February 2011 over 200 bodies were brought into morgues. Protesters were denied access to medical care while others did not seek medical treatment due to a well-founded fear of being detained. Further, the Commission received reports of protesters being shot outside mosques after Friday prayers throughout February and March 2011. Qadhafi forces reportedly seized ambulances to use for security patrols and for the arrest of protesters.

20. The Commission found local authorities exercised initial restraint when engaging protesters in the central square in Al Zawiyah. The Commission determined a violent response began after the 32nd Brigade arrived on 23 February 2011 and shot at unarmed protesters, killing seven, and prompting an escalation of violence on both sides.

21. Following the eruption of protests in Zintan, Qadhafi forces set up checkpoints encircling the town, cutting off supplies of fuel and food. The Commission received reports that Qadhafi forces shot at and beat protesters in the central square. The Commission was further informed that Qadhafi forces removed the injured from hospitals and detained men at the checkpoints.

3. Conclusion

22. The Commission finds that Qadhafi forces engaged in excessive use of force against demonstrators in the early days of the protests, leading to significant deaths and injuries. The nature of the injuries indicates an intention to kill; the level of violence suggests a central policy of violent repression. These actions breach international human rights law as an arbitrary deprivation of life.

B. Unlawful killings

1. Introduction

23. In its second phase, the Commission concentrated on the larger scale executions by Qadhafi forces, but is aware that many individual killings also occurred.

2. Qadhafi Forces

24. On 6 June 2011, 18 detainees died in Al Khums from suffocation due to being held by Qadhafi forces in poorly ventilated metal containers in rising temperatures. Seventeen died inside the containers while one died later in hospital. The Commission was able to corroborate much of the testimony of survivors through physical evidence at the site. The Commission also interviewed one of the guards present at the time.

25. A number of detainees were tortured at a boy scouts camp used by Qadhafi forces as a military base and detention center in Al Qalaa. Following the retreat of Qadhafi forces in July 2011, footage reportedly taken from the telephone of a soldier showed bodies in a mass grave behind the base. Witnesses, together with the local prosecutor, uncovered the bodies of 34 men and boys, blindfolded and with their hands tied behind their backs. There were three other bodies lying nearby. The Commission interviewed witnesses who participated in the exhumation and identification of bodies as well as former detainees at the Boy Scouts' base who had been released prior to the executions. The Commission also visited the site. Rifle cartridge cases remained at the scene along with some skeletal remains.

26. An informal detention center was established in a warehouse adjacent to the 32nd Brigade's base in Yarmouk, Tripoli. According to testimony received, torture and ill-treatment of detainees was routine there. On 23 August 2011, as Tripoli fell, guards threw grenades into the warehouse and then began to fire through the door, killing dozens. As the prisoners were so tightly packed, however, some survived and managed to escape. Two days later, the guards burned the bodies of those killed. Of the 157 detainees, only

51 survivors were confirmed. The Commission interviewed survivors, as well as two of the guards who admitted direct or indirect involvement. The testimony is broadly consistent and corroborative. The Commission's forensic pathologist identified skeletal remains inside the warehouse. Other forensic evidence remaining at the site is considerable and supports the testimony closely. Six detainees, including three medical doctors, were shot a day earlier in a second warehouse, a few hundred meters away. Three of the six died.

27. Gargur, in Tripoli, was the site of another unofficial detention center. Locals knew the building as the former "Green Security Building". Witnesses and survivors told the Commission that on 23 August 2011 guards opened fire on the detainees. Twenty-one people were shot and killed.

28. Further evidence of executions carried out by Qadhafi forces was found in Bab Al Aziziyah. On 23 August 2011, a witness described how he helped gather 15 bodies, all men in civilian clothes and all handcuffed. The Commission interviewed two witnesses who reportedly saw the killing of three medical personnel, taken from an ambulance and shot. The Commission was able to corroborate the testimony with photographs showing decomposing bodies.

29. The Commission found further mass executions had occurred in Bani Walid, as well as significant numbers of individual killings elsewhere.

3. Thuwar

30. In its first report, the Commission found that a number of Chadian nationals were executed by groups of *thuwar* in Benghazi in late February 2011. The Commission confirmed further similar killings during Phase II of the conflict. In February 2011 in Al Zawiyah, eyewitnesses told the Commission how two captured Qadhafi soldiers were killed by a mob. One was beaten to death, while the other was hanged from a bridge.

31. The Commission received reports of executions by *thuwar*. Over a dozen Qadhafi soldiers were reportedly shot in the back of the head by *thuwar* around 22-23 February 2011 in a village between Al Bayda and Darnah. This is corroborated by mobile phone footage. Scores of Qadhafi soldiers and alleged loyalists (estimates ranging from 65 to 78) were executed in October

2011 at the Mahari Hotel in Sirte by *thumar*. The victims had their hands bound behind their backs and were shot. Physical evidence and video footage corroborated witness testimony of the killings. Some of the dead were captured fighters, while others were believed to have been those previously receiving treatment at the Ibn Sina Hospital. Still others were civilians reportedly arrested at checkpoints established by *thumar*. The Commission also documented 12 cases of men who died in custody in detention facilities controlled by *thumar*. The cases involve either agents of Qadhafi's security apparatus or *Tawerghans* who are a community targeted by the *Misrata thumar*. Bodies were abandoned in hospitals with visible signs of torture. The Commission's forensic pathologist concluded that the injuries were consistent with torture.

4. The deaths of Muammar and Mutassim Qadhafi

32. Both Muammar and Mutassim Qadhafi were captured separately on 20 October 2011 outside Sirte by *Misrata thumar*. Though wounded, both were alive on capture and subsequently died in *thumar* custody.

33. In relation to the death of Muammar Qadhafi, the Commission was not provided access to the autopsy report despite numerous requests to the authorities. Photos of Muammar Qadhafi's body were provided to the Commission and reviewed by the Commission's forensic pathologist but it was not possible to conclusively determine the cause of death from the photographs provided. While the Commission has eyewitness testimony of those with Muammar Qadhafi at the time of capture, it has not been able to obtain a first-hand account of the circumstances of his death and has received inconsistent accounts from secondary sources. Consequently, the Commission has been unable to confirm the death of Muammar Qadhafi as an unlawful killing and considers that further investigation is required.

34. In relation to the death of Mutassim Qadhafi, the Commission has reviewed video footage showing him alive and in the custody of *thumar* post-capture, but has been unable to obtain any account of the circumstances of his death. Consequently, the Commission has been unable to confirm the death of

Mutassim Qadhafi as an unlawful killing and considers that further investigation is required.

5. Conclusions

35. The Commission finds that the Qadhafi forces executed and tortured to death large numbers of prisoners in detention centers. Executions tended to occur immediately prior to retreats. During the armed conflict, this amounts to a war crime. Insofar as many of the detainees were part of the civilian population rather than captured fighters, the systematic and widespread executions constitute a crime against humanity.

36. Thuwar have executed and tortured to death perceived Qadhafi loyalists and suspected mercenaries. These were either hors de combat fighters or members of civilian population. During the armed conflict, this amounts to the war crime of murder. Once the conflict ended, it constituted an arbitrary deprivation of life.

37. The Commission is also deeply concerned that no independent investigations or prosecutions appear to have been instigated into killings committed by thuwar.

C. Arbitrary detentions and enforced disappearances

1. Introduction

38. In its first Report, the Commission concluded that Qadhafi forces arbitrarily detained a significant number of persons and subjected others to enforced disappearance, while it received very little information on violations in respect of thuwar. In its second phase, the Commission met with 197 persons who referred to such violations by parties to the conflict, 158 of those were direct victims or their immediate family members.

2. Qadhafi forces

39. The Commission confirmed its earlier findings with respect to arbitrary arrests by the Qadhafi forces and found that the practice continued until the Qadhafi Government's disintegration. The Commission found evidence of unlawful detentions in Tripoli, Al Zawiyah and the Nafusa Mountains. A significant number were held in unofficial or unacknowledged sites. Detainees were not provided access to counsel and many were not allowed to challenge the lawfulness of their detention. Credible accounts related that the detainees were tortured.

40. As Qadhafi forces retreated, detainees were either released or in some instances killed. Others were freed when *thuwar* intervened. The Commission confirmed dozens of disappearance cases.

3. *Thuwar*

41. *Thuwar* involvement in arbitrary arrest and enforced disappearance increased considerably since the Commission's first report. When they overran cities, *thuwar* arrested en masse former soldiers, police officers, suspected mercenaries, and others they perceived to be Qadhafi loyalists. The arrests continued well into January 2012. It initially held the detainees outside the domestic legal framework, often in unacknowledged places of detention. A large number were tortured.

4. Conclusions

42. The Commission concludes that Qadhafi's forces arbitrarily detained persons it suspected were supporting *thuwar*. While many detainees may have been fighters, the Commission finds that family members and peaceful demonstrators were also detained. Detainees were not afforded the requisite legal protections in violation of both Libya's domestic and international human rights obligations.

43. *Thuwar* have been involved in arbitrary arrest and enforced disappearance of perceived Qadhafi loyalists, security officers and members of the former government. The Commission is concerned that the *thuwar* have

applied a presumption of guilt to those who fought against them or who are believed to have supported the Qadhafi Government. Moreover, many detainees are being held outside the framework of the law rendering their continued detention arbitrary per se.

D. Torture and other forms of ill-treatment

1. Introduction

44. The Commission received reports of torture and other forms of ill treatment perpetrated on a wide scale by both Qadhafi forces and *thumar*. The Commission visited more than 20 places of detention, both official and unofficial, under the control of the former government and *thumar*. The Commission interviewed 150 detainees, victims and perpetrators. The Commission's investigators examined wounds of torture victims and reviewed medical files. The Commission also met with relatives of victims, prison commanders and NGOs. The Commission established that torture was both widespread and systematically perpetrated in Libya throughout Phases II and III of the conflict.

2. Qadhafi forces

45. The Commission interviewed 35 people who were tortured by Qadhafi forces. Torture methods catalogued included severe beatings including on the soles of the feet (*falaqa*), electric shocks on genitalia; burning, threatening with dogs, suspension over doors, hanging from bars, and locking in small spaces or in solitary confinement for extended periods. The Commission verified most claims by examining victims' wounds, scars and medical reports and by visiting the sites.

46. Cases of torture occurred in official and unofficial detention facilities as Qadhafi's forces sought information on opposition activities. Torture also occurred during arrest or searches of houses of suspected *thumar*. The most severe torture generally occurred immediately after arrest and during interrogations about *thumar* strategy and weapons' locations. The

Commission gathered compelling evidence of torture of suspected fighters and other opponents in various prisons including Ein Zara, Abu Salim, and Jdeida, and the locations of former intelligence agencies.

47. Torture was also rampant in unofficial detention centers including in Yarmouk and Al Khums. The Commission interviewed former detainees in such facilities who reported severe beatings and electric shocks. Conditions of detention – including lack of toilet facilities and severe overcrowding – constitute ill treatment of detainees.

48. Rape and other types of sexual violence were also inflicted in detention. The Commission interviewed several former male and female detainees who described rape and other sexual assaults.

3. Thuwar

49. During the second phase of its work, the Commission visited detention facilities in Misrata, Tripoli, Al Zawiyah, Tajoura and Zintan run by individual brigades, security committees or military councils or by the interim Government. It interviewed more than 100 current and former Libyan and foreign detainees. The Commission encountered compelling evidence of torture and ill treatment. Most frequently used methods included beating with objects such as electric wires, rubber hoses, wooden sticks; electric shocks; falaqa; and suspension in contorted positions. The purpose of torture appeared to be the extraction of information or confessions, and/or punishment for alleged crimes.

50. At the time of writing, most detained Qadhafi soldiers and alleged loyalists were held in unofficial centers outside the legal framework.

51. The Commission noted that detainees were especially vulnerable to torture upon arrest, during the first days of detention, and during interrogations. Many of those arrested were tortured in temporary facilities before being transferred to prisons or other locations. The Commission documented a pattern of severe torture perpetrated in particular against Tawerghans by Misratan thuwar, who accuse them of committing rapes and other crimes in Misrata. Detainees told the Commission that they confessed to

serious crimes including rape – that they denied committing – after they could no longer withstand the torture.

4. Conclusions

52. The Commission found that Qadhafi forces committed torture and ill treatment in a widespread and systematic manner.

53. The Commission further finds that the Qadhafi forces and the *thuwar* perpetrated torture and ill treatment. These acts are violations of international human rights law, and when committed during armed conflict constitute war crimes.

E. Targeted Communities

1. Introduction

54. The Commission has received reports of abuses against particular groups. It interviewed 111 witnesses in this regard and conducted on-site visits to Misrata, Tawergha, Al Khums, Tripoli, Abu Kammesh, Tiji, Awaniya and other towns.

2. Qadhafi forces

55. While the Qadhafi government targeted people for arrest, torture and killing based on their opposition to the government, the Commission has not found evidence that one particular group was targeted more than others. While Qadhafi's government historically oppressed some towns, there is no indication they were treated during the conflict in a worse way as a consequence of this previous discrimination.

3. *Thuwar*

56. Misratans believe Tawerghans to be Qadhafi loyalists and responsible for crimes, including rape. With the capture of Tawergha by *thuwar*, most Tawerghans left, fearing reprisals. When Tripoli fell to the *thuwar*, brigades

from Misrata entered a Tawergha IDP camp in the city and arrested and beat 85 Tawergha men. In September 2011, they arrested between 40-50 more. According to eyewitnesses, as recently as 6 February 2012 Misratan *thumar* attacked the Tripoli IDP camp and killed five Tawerghans, including an old man, a woman, and three minors.

57. The Commission received multiple reports that, in the months, which followed the capture of Tripoli, there were arbitrary arrests of Tawerghans by Misratan *thumar* on the streets of Tripoli. Their whereabouts often remain unknown. Those who have been released report being beaten. The Commission has documented multiple incidents of Tawerghans held in detention in Misrata being subjected to torture. The Commission has examined corroborating injuries on victims.

58. A similar pattern of arrests, torture, other forms of ill treatment, and killings took place in Sirte, Zlitan, Al Jufra, Shawarif, Alut and Benghazi, as documented by the Commission.

4. Tawergha

59. In the months after Tawergha was emptied of its population, houses and public buildings continue to be looted and destroyed by the Misratan *thumar*. The Commission found that roads into the town had been blocked. The Commission observed houses being set alight. Buildings appeared to have been bulldozed. The Commission observed that the word “Tawergha” had been scratched off road signs. The words “New Misrata” has been written over them. The Commission notes that the Misratan *thumar* have been open about their views of the Tawerghans. One fighter told the Commission he thought that Tawerghans deserved “to be wiped off the face of the planet”. The language reportedly used by the Misratans during the arrests was often of a racist and derogatory nature, for example calling them “slaves”, “blacks”, and “animals”. Some have been told that they cannot ever return.

5. Targeting of other communities

60. Thuwar from Zintan have targeted Mashashiya towns, perceived as loyalist. The Commission was able to confirm reports that Mashashiya detainees have been tortured, towns looted, and property burnt. Mashashiyans who have attempted to return to their homes have reportedly been beaten. In December 2011, Zintani thuwar reportedly shelled a town containing Mashashiya IDPs. The Military Council twice refused to allow the Commission to enter one of the towns. Nonetheless, damage was visible. Graffiti was written on the town signs, including “Mashashiya - Qadhafi’s dogs”.

61. The inhabitants of Tiji and Badr are Arabs in an originally Amazigh region. When Nalut thuwar entered Tiji and Badr in August 2011 they reportedly demanded that its remaining residents leave, and killed three brothers. Thuwar from Nalut subsequently shelled Tiji in October 2011 with Grad rockets, killing at least three young women. According to testimony received, Nalut thuwar detained a number of adult men, called them “Arab dogs” and told them “this is not your land”. The Commission observed that evidence of burning could still be seen in the town.

62. The Commission has received reports of beatings and looting in Abu Kammesh by Zowara thuwar. One interviewee stated that a work colleague told him “you’re an Arab living on Amazigh land, we’re going to kick you all out”. Sub-Saharan Africans were also arbitrarily arrested and beaten in detention and even killed, by various thuwar.

6. Conclusions

63. The Misrata thuwar have killed, arbitrarily arrested and tortured Tawerghans across Libya. The destruction of Tawergha has been done to render it uninhabitable. Murder, torture and cruel treatment, and pillaging which occurred during the hostilities constitute a war crime. Where they have continued since, they violate international human rights law. The torture and killing by Misratan thuwar would also, given the widespread and systematic manner in which they have occurred here, be capable of constituting a crime

against humanity and the facts indicate crimes against humanity have taken place.

64. The Commission finds that Zintan thuwar have killed, arbitrarily arrested and tortured members of the Mashashiyans community; that Nalut thuwar have committed unlawful killings and torture in Tiji, as well as looting and destroying property; and that Zowara thuwar have committed unlawful killings and torture, as well as looting and destruction of property in Abu Kammesh. In these cases, while there were clear indications that the communities were targeted and the consequences for individuals were severe, the Commission did not find the necessary evidence to indicate that the attacks against these communities were as widespread or as systematic as is the case with the Misratan thuwar and Tawergha. Insofar as these acts took place within the context of the armed conflict, however, they constitute war crimes; where they have occurred since the armed conflict ceased, they constitute a violation of international human rights law.

F. Sexual Violence

1. Introduction

65. The Commission is aware of numerous media accounts of rapes in Libya and endeavored to investigate the allegations. The Commission interviewed more than 20 male and female victims of sexual violence. The Commission met with another 30 witnesses including doctors, attorneys, and individuals with direct contact with victims or perpetrators. The Commission interviewed five perpetrators accused of committing rape and also reviewed relevant reports of NGOs and other material.

2. Qadhafi forces

66. One pattern of sexual violence identified was that of women who were beaten and raped by armed men in their homes, or abducted and beaten and raped elsewhere, sometimes for days. Some victims were targeted because of their allegiance to the thuwar and others were assaulted for no known

reason. Of those targeted, rape appeared to be used as a means to punish, terrorize, and send a message to those who supported the revolution.

67. A second pattern was of sexual violence and torture of males and females in detention centers who were *thuwar* or supportive of the *thuwar*, to extract information, humiliate and punish. Victims were arrested and normally taken to a location where they were interrogated and tortured. The allegations of rape and sexual violence made to the Commission included vaginal rape, sodomy and penetration with an instrument, as well as electrocution and burning of the genitals. The majority of their allegations came from men detained in Abu Salim and several men and women detained in Ein Zara.

68. The Commission interviewed five perpetrators accused of raping men and women during the conflict. While they provided some specific details, the Commission believes that there is a strong possibility that the confessions were made under torture and therefore cannot be relied upon. The Commission received one credible interview from a local organization, which detailed five different rapes over five nights committed in Misrata by the perpetrator and his colleagues.

3. *Thuwar*

69. The Commission has received limited evidence of rapes and sexual violence committed by the *thuwar*. The Commission interviewed two victims, known to be Qadhafi loyalists, who had been sexually tortured by *thuwar* in detention centers.

4. *Conclusions*

70. The prevailing culture of silence, the lack of reliable statistics, the evident use of torture to extract confessions, and the political sensitivity of the issue combine to make this issue the most difficult one for the Commission to investigate. The Commission found that sexual violence occurred in Libya and played a significant role in provoking fear in various communities. The Commission established that sexual torture was used as a means to extract

information from and to humiliate detainees. The Commission did not find evidence to substantiate claims of a widespread or a systematic attack, or any overall policy of sexual violence against a civilian population. The information received is, however, sufficient to justify further investigation to ascertain the extent of sexual violence.

G. Attacks on Civilians, Civilian Objects, Protected Persons and Objects

1. Introduction

71. In its first report, the Commission indicated that in relation to attacks on civilians, civilian objects, protected persons and objects, it has “not had access to full information allowing it to definitively evaluate allegations of these violations of international humanitarian law”. As part of its continuing investigations, the Commission subsequently conducted over 75 interviews looking at this issue and inspected destruction in towns across Libya.

2. Qadhafi forces

72. The Commission visited a number of areas affected by the fighting including Misrata, Al Zawiyah, Nalut, Yafran, Zintan and Sirte. The Commission found that Qadhafi forces used inherently indiscriminate weapons, as well as weapons prohibited by many nations, including landmines and cluster bombs, causing considerable suffering to the civilian population and damage to civilian objects.

73. The city of Misrata endured some of the most protracted fighting during the conflict. Misrata was under siege for over three months, between March and May 2011 when Qadhafi forces retreated from the center of town. Indiscriminate shelling of the city continued sporadically until August 2011. Unlike other areas, where the civilian population was evacuated, civilians were trapped inside the city. Qadhafi forces also targeted the its port, which provided the only means of evacuation of wounded fighters and civilians as well as entry of humanitarian aid. Senior Qadhafi military officers interviewed by the Commission confirmed that there were several attempts, some of them

successful, to mine the Misrata port. The Commission found remains of Chinese-manufactured Type-84 rocket- dispersed scatter able anti-tank mines and their rockets at the port.

74. In surveying the damage to the city, the Commission's military expert noted that the damage to buildings was consistent with the use of small arms (7.62x39mm and other), heavy machine guns (12.7mm and 14.5mm), anti-aircraft guns (23mm), tube and rocket artillery, large caliber weapons (HEAT - "high-explosive anti-tank" tank rounds and HESH - "high explosive squash head" tank rounds), mortars (various from 60-120mm), rockets (122mm Grad entry holes were found with the rear of the rockets still protruding from ground), RPGs and recoilless rifles.

75. Qadhafi forces launched a military assault on Al Zawiyah after it fell to the opposition in late February 2011. Those interviewed by the Commission, including a former senior security official, stated that Qadhafi forces fired Grad rockets and mortars into Al Zawiyah. They also used tanks, rocket launchers and 14.5mm anti-aircraft guns.

76. Opposition-held towns in the Nafusa Mountains also sustained heavy shelling from Qadhafi forces. The majority of the civilian population evacuated, with the exception of Zintan, where at least 55 civilian casualties, including women and children, were reported. The most extensive damage was observed in Yafran, which was occupied by Qadhafi forces between 18 April and the first week of June 2011.

77. The Commission received numerous allegations of attacks on hospitals, medical personnel and ambulances, including in Al Zawiyah, Misrata, Tripoli and Yafran. Medical personnel treating *thuhar* were subject to killings, arbitrary arrests and detentions accompanied with torture, ill treatment and harassment; ambulances were reportedly shot at by Qadhafi forces several times during the course of the conflict and were misused to transport armed soldiers. Hospitals were shelled, medical supplies restricted, and wounded demonstrators and *thuhar* reportedly denied medical treatment.

78. The Commission investigated reports of Qadhafi forces deliberately targeting places of worship, including the mosque on the central square in Al

Zawiyah. The Commission found that in some instances civilian buildings including mosques were inappropriately used for military purposes by the *thumar*, and could therefore be considered lawful targets.

3. *Thumar*

79. The Commission found that *thumar* also used inherently indiscriminate weapons in their military offensives against cities perceived as loyalist. Of particular concern is their conduct in Sirte. The Commission found that almost every building exhibited damage. The most common damage and weapon debris observed was from Grad rockets, and heavy machine-gun fire from 14.5mm and 23mm weapons. Dozens of buildings are uninhabitable due to their structural integrity being compromised, with multiple walls and roofs collapsed. Numerous buildings exhibited impacts from shells consistent with fire from 106mm recoilless rifles and 107mm rocket artillery, using both High-Explosive Anti-Tank rounds and High Explosive Squash Head rounds. Although some of the buildings were likely used by the Qadhafi forces and were therefore legitimate targets for attacks, damage was so widespread as to be clearly indiscriminate in nature.

4. *Conclusions*

80. The Commission found that both the Qadhafi forces and the *thumar* launched unguided munitions into residential areas in breach of the fundamental principle of distinction.

81. The Qadhafi forces launched sustained shelling on many towns and cities across Libya during the conflict. Some of these towns, such as Misrata, still contained civilians. The use of unguided weapons in these cases constituted an indiscriminate attack. While these attacks damaged and destroyed some apparently civilian objects such as mosques, the *thumar* were using individual buildings for military purposes, removing their protected status.

82. The same principle applies to the thuwar's attack on Sirte. The scale of the destruction there and the nature of the weaponry employed indicated that the attacks were indiscriminate.

H. North Atlantic Treaty Organization

1. Introduction

83. On 17 March 2011, the United Nations Security Council adopted resolution 1973 which authorized "all necessary measures" to "protect civilians and civilian populated areas under threat of attack in the Libyan Arab Jamahiriya" short of a "foreign occupying force." On 19 March 2011 military forces from France, the United Kingdom, and the United States began attacks. On 31 March 2011, NATO assumed command of all offensive operations.

2. Findings

84. NATO aircraft flew a total of 17939 armed sorties in Libya, employing precision-guided munitions exclusively. NATO told the Commission that it had a standard of "zero expectation" of death or injury to civilians, and that no targets were struck if there was any reason to believe civilians would be injured or killed by a strike. NATO also told the Commission that the majority of munitions employed used delayed fusing to minimize collateral effects and that it also employed the minimum-sized munitions necessary to achieve the objective. NATO also provided warning to the population in the form of leaflets and radio broadcasts.

85. The Commission took account of claims by the Qadhafi Government in regard to civilian casualties, but subsequent testimony from former regime members and others, as well as its own interviews at the sites, confirmed to the Commission that the Government deliberately misstated the extent of civilian casualties. In one case, the Commission received a credible report of Libyan forces moving the bodies of children from a hospital morgue and bringing them to the site of a NATO airstrike.

86. Despite precautions taken by NATO as described above, the Commission notes incidents of civilian deaths and damage to civilian infrastructure. Amongst the 20 NATO airstrikes investigated, the Commission documented five airstrikes where a total of 60 civilians were killed and 55 injured. The Commission also investigated two NATO airstrikes, which damaged civilian infrastructure and where no military target could be identified.

87. The single largest case of civilian casualties from a NATO airstrike in Libya took place in the town of Majer on 8 August 2011 where the Commission found NATO bombs killed 34 civilians and injured 38. After the initial airstrike killed 16, a group of rescuers arrived and were hit by a subsequent attack, killing 18.

88. Of the five targets where the Commission identified civilian casualties, four were termed command and control (C2) nodes or troop staging areas by NATO. The Commission saw no physical evidence of this during its site visits. Witnesses also denied that the sites had military utility. NATO told the Commission “the regime was using civilian rather than military structures in support of military action”. Assuming this to be the case, the Commission remains concerned about the resulting civilian harm.

3. Conclusions

89. The Commission found NATO did not deliberately target civilians in Libya. For the few targets struck within population centers, NATO took extensive precautions to ensure civilians were not killed. However, there were a small number of strikes where NATO’s response to the Commission has not allowed it to draw conclusions on the rationale for, or the circumstances of the attacks. The Commission is unable to conclude, barring additional explanation; whether these strikes are consistent with NATO’s objective to avoid civilian casualties entirely, or whether NATO took all necessary precautions to that effect. NATO’s characterization of four of five targets where the Commission found civilian casualties as “command and control nodes” or “troop staging areas” is not reflected in evidence at the scene and witness testimony. The Commission is unable to determine, for lack of

sufficient information, whether these strikes were based on incorrect or outdated intelligence and, therefore, whether they were consistent with NATO's objective to take all necessary precautions to avoid civilian casualties entirely.

I. Prohibited Weapons

90. The Commission examined the use of weapons prohibited by treaty and customary international law. The Commission is aware that not all weapons discussed here are prohibited for all countries involved. Qadhafi forces employed cluster munitions and anti-personnel and anti-vehicle landmines, including in civilian areas. The Commission found considerable evidence of the use of cluster munitions and mines against civilian areas of Misrata in April 2011. The Commission also found evidence of the use of landmines in the Nafusa Mountains. Qadhafi forces did not properly record minefields. Many of the mines used contained low metal content, complicating detection and removal, further endangering civilians. There was some very limited use of landmines by individual *thumar*. There was no evidence of the use of chemical weapons, phosphorous or dum-dum bullets by any party to the conflict.

J. Mercenaries

91. The Commission established that an organized group of Sudanese fighters were brought in by the Qadhafi government specifically to fight the *thumar*. The Commission has not found that these fighters were promised or paid material compensation substantially in excess of that promised or paid to local Qadhafi forces, a requirement for these individuals or groups to fall within the definition of a "mercenary" under the United Nations Convention against Mercenaries or under Organization of African Unity (OAU) Convention on Mercenaries. The Commission also determined that there were fighters within the Qadhafi forces who, though of foreign descent, were born in Libya or resident there. They would also fall outside the definition of mercenaries.

K. Child Soldiers

92. The Commission found evidence suggesting that the Qadhafi government recruited and used children under the age of 18 in its armed forces, in breach of Libya's obligations under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. The Commission interviewed four minors detained by *thumar* as a result of their participation in the fighting. They are held together with adults in contravention to the Convention on the Rights of the Child. The Commission also received concerning reports of children involved in fighting alongside *thumar*, or in providing logistical support at frontlines, but determines that further investigation is needed.

L. Pillaging

93. The Commission received reports of theft on a small scale perpetrated by Qadhafi forces during the conflict. The Commission established that *thumar* and other groups of armed men were responsible for widespread pillaging and destruction of public and private property across the country during Phase II and III of the conflict. Victims included entire communities perceived as Qadhafi loyalists and individuals seen as having provided support to Qadhafi forces during the conflict, as well as their relatives (sometimes distant ones). Such violations mostly took place after cities fell under the control of *thumar*, as well as during arrests of perceived loyalists at their homes. In some cases documented by the Commission, relatives of the alleged loyalists were driven out of their homes or prevented from returning by *thumar* who had appropriated their homes and other belongings. Evidence of pillage by *thumar* was found - but is not limited to - Abu Kammesh, Al Zawiyah, Awaniya, Beni Walid, Garabulli, Tawergha, Tiji, Tripoli, and Sirte.

94. The Commission is concerned that no full, impartial and independent investigations appear to have been carried out into any of allegations of pillage and the destruction of property. At times, government officials downplayed the gravity of the violation, noting that Qadhafi forces did the same thing to opposition, so "it is now their turn."

